

LJUBLJANSKI ZVON

Verzi.

I.

Če tepe te usoda, skloni tilnik više!
Ne beži ko deseti brat iz rojstne hiše,
obup, brezdelica in mrak s teboj —
a sam najhujši si sovražnik svoj.
Trpi le, kdor se sam uslužno klanja,
volka od staje pa pastir si naj odganja!
In brez moči je, kdor o prošlosti živi,
nikdar ne oni, ki kljubuje in stoji.
Res, ljubil molk bi in življenje mirno
in ljubil bi naravo in planoto širno —
no, drag mi tudi je obup in boj,
vihar in blisk in tema nad menoj!

II.

Ti sam si drag si, ljubiš se na sveti,
ti sam si mati si in oče svoj,
lažnjivi ljudstva so in bratov vsi obeti
in zbirajo dan temni nad teboj.
Komu bi iz srca verjel, da ljubi,
in varen kam naslonil bi glavó?
In kdo te hladno ne proda pogubi
in — ne žaluje za teboj gorkó?
Iztrezneš se, in padejo zavesé,
in kakor znaš, tako se uživiš . . .
Ah mnogi se v skrbéh še zate trese,
a storil, davno že črez té je križ!

† Aleksandrov.

Vid Dobrin.

Spisal Josip Kostanjevec.

1.

Vid Dobrin je bil že dve leti poročen in bil je, kar je veliko bolj važno, v zakonu srečen. Njegova ženka Netka je bila ena onih bitij, ki ne morejo nikogar žaliti, najmanj seveda svojega moža. Bila je srednjega stasa, bujnih udov, modrih, dobrodušnih oči in živahna kakor veverica. Njena glava sicer ni kazala eksotične lepote, njeno čelce je bilo nekoliko preveč stisnjeno, toda nihče dozdej še ni trdil, da bi ta glava ne bila na prvi pogled prikupljiva. Netkin glas je bil sicer nekoliko tih, a zvonek, in kadar se je zasmejala, je božal ušesa poslušalcev nalik glasu, ki ga izvablja večša roka srebrnim strunam. In ta Netka je podarila Vidu tudi že prvega sinčka, ki je imel zdaj že skoro celo leto življenja za sabo. Zakaj bi torej Vid ne bil srečen?

Vid je bil sodni adjunkt v Dolgi vasi. Ta Dolga vas bi se bila morala pravzaprav prekrstiti v dolgočasno vas brez vsakega socialnega življenja, kakršnih je pa sicer še mnogo v naši ožji domovini. Uradniki so bili skoro vsi vključeni v sladki zakonski jarem ter so zvečer in ob prostih urah prečepali pri svojih družinah, pomagali pestovati najmlajše svoje nade, klali drva ter skrbeli, da ni ugasnil ogenj. Z dovoljenjem svojih »milostivih« so si semtertja prižgali tudi pipo ter izpili kozarec vina, a nato so pomagali slačiti debelo-kračne maličke ter jih devati v postelj. To je bilo vse njih očetovsko veselje. K »boljšim« ljudem sta pripadala še dva trgovca, ki sta bila vajena, da sta vsak dogodek in nedogodek v Dolgi vasi merila natančno na vatlje, ter nekoliko krčmarjev, ki so se pa videli na prvi pogled zelo sumljivi. Navzlic vsemu temu pa je imela Dolga vas vendar to prednost, da se je vsak škandalček zasledil že v povojih, in radovednost ter klepetavost sta imeli razprostrte svoje mreže v najskrivnejši kotic.

Ko je prišel Vid v Dolgo vas, je bil še samec. Na hrano je moral hoditi v gostilnico, ki so mu jo nasvetovali. Ali po nesreči je zahajal tja tudi davčni praktikant, vsiljivo, nezrelo človeče. In Vid si je gostilnico prebral zaradi njega. Toda glej, že čez nekoliko dni

je bil za njim tudi praktikant! Od tedaj pa je začel razmišljati, kako bi se rešil in si poiskal miren kot, ki bi mu ugajal. In prepričal se je, da je sedaj najpripravnejši trenotek, ko lahko izpolni svoji nevesti srčno željo ter jo povede pred oltar. Vid se je torej oženil največ iz dolgega časa in zaradi filistrskih razmer v Dolgi vasi. A navzlic temu se dozda še nikdar ni pokesal, da je storil ta korak. Bil je srečen in v tej sreči niti ni mislil, da bi tako hitro odšel iz Dolge vasi. To filistrstvo se mu je nekako prikupilo, in slutil je, da je prav ono vzrok, da more imeti svojo ženko popolnoma samo zase.

Vid je torej začel živeti samo sebi in Netki. Redno je hodil vsak dan v pisarno in iz pisarne, proti večeru napravil z ženko kratek izprehod v bližnji gozdič ali sosednjo vas ter potem prebil po ves večer v njeni družbi. Ko je dobil sinčka, pestoval in oblačil in slačil ga je prav tako, kakor so to delali drugi, manj duhoviti zakonski možje, nego je bil Vid . . .

A danes je dobil Vid v svoji pisarni na mizi listek brez podpisa, v katerem mu »dobrohoteč prijatelj« s suhoparnimi besedami razodeva, da ga žena vara, ter da mu zahaja v škodo Milan, nadobudni mlečnozobi sinček trgovca Vejača . . .

Vid se je glasno zasmel ter vtaknil list v žep. Kakor bi se ne bilo pripetilo nič posebnega, je sedel k pisalni mizi ter vzel v roko bližnji akt. Prebrskal je par strani, a takoj mu je roka nehote segnila v žep, in iz njega je vzel pismo »dobrohotečega prijatelja«. In prebral je njegovo vsebino vnovič. Nato je naslonil glavo v dlan ter razmišljal. In vnovič se je glasno zasmel.

»Prav navadno, surovo obrekovanje!«

Hotel je verjeti tem besedam, ki so mu polglasno ušle iz ust, saj je bil globoko prepričan o ljubezni in poštenosti svoje žene. A vendar mu je v tem hipu legla na dušo temna misel, in postalo mu je tesno okoli srca. Tako neprijeten čut ga še ni nikdar obšel kakor v tem trenutku.

Vstal je ter stopal po pisarni gori in doli. Semtertja je stresal z glavo ter večkrat ponavljal:

»Ne, to ni mogoče, ni mogoče! In pa s takim obliznjenim gigrlom!«

A bolj ko se je izkušal pregovoriti, da to ni mogoče, bolj in bolj mu je šepetal drugi glas: da, to je prav lahko mogoče! Ne! . . Da! . . Vrag ga vedi, vsaka ženska je naposled največja uganka na svetu! . .

Črez nekoliko časa je vnovič sedel, vzel pero v roko ter nekaj napisal na zadnjo stran prejetega lista. Nato ga je zopet skrbno zvil ter vtaknil v žep.

Kmalu se je zopet zatopil v svoje akte in bil je videti miren, vsakdanji . . .

Ko je opoldne stopil v svoje stanovanje, mu je prišla nasproti Netka. Prizibala se je na prstih, lahka in vesela. Svoje bele, do komolca zavihane roke je iztegnila proti njemu ter se mu ovila okolo tilnika. Njene ustnice so iskale njegovih.

»Ah, porednež, čemu se umikaš?«

A Vid je obračal glavo zdaj na eno, zdaj na drugo stran, in ona je zaman lovila njegove ustnice.

»Vid, čemu me dražiš?«

»Pusti te neumnosti, saj sva že stara!«

Njene roke so se hipoma umaknile od njega in ji padle navzdol. Vprašujoče njene velike oči so mu plašno zrle v blede obraz. Negove besede so bile trde in izgovorjene z glasom, kakršnega še ni čula iz njegovih ust.

»Vid, kaj to pomeni,« je viknila, in solze so ji zalile oči. Tedaj se je pa Vid siloma otrešel preplavljajočih ga čutil in planil je k njej ter jo z vso silo prižel na prsi svoje.

»Nič, dušica, nič. Tako sem nekam čuden! . . .«

Sedla sta k mizi ter obedovala. In Vid je bil ves čas tako nenavadno vesel in razposajen, da se je morala Netka vedno in vedno smeјati.

A med obedom ga je vprašala:

»Vid, kdaj pojdeš zopet na kako komisijo?«

Vid pa se je nehal smeјati, in neka resnost mu je šinila v obraz. Oko se mu je vprlo v soprogo ter ji hotelo prodreti v dušo.

»Za Boga, Vid, kaj ti je?«

»Eh, nič, prav nič . . . da . . . glava me boli!«

Skoro je jecljal, ko je to govoril.

»Da, glava me boli. Toda, čemu . . . čemu bi rada videla, da bi šel kam na komisijo?«

Gledal je v tla in bobnal s prsti po mizi.

»Toda glava me boli, za nekoliko časa ležem. Pusti me samega!«

Naglo je vstal ter odšel v bližnjo sobo. Tamkaj se je zleknil po divanu ter se obrnil proti steni . . .

Netka je v tem vršila svoje gospodinjske posle, kolikor se je dalo tiho, nešumno. Hodila je po prstih, prestavljala semtertja posodo tako rahlo, da bi se bila slišala miš v sobi.

Vedenje Vidovo jo je vznemirjalo. Še nikdar ni bil tak. Kaj mu je prišlo navzkriž? Razbijala si je glavo, da bi ugenila, ali slednjič je prišla do zaključka, da je res bolan, ali pa da ga zalezuje huda bolezen. In že ga je videla v duhu vijočega se v smrtnih bolečinah, bledega in ugasujočih oči. Prijeti se je morala ob omaro, tako se je prestrašila lastne domišljije. Oči so ji zrle plašno skozi okno na vrt, kjer se je v jesenskih solčnih žarkih blestelo rdečkasto listje po drevju. In potegnila je močna sapa, drevje se je streslo, in odtrgalo se je nekaj listov ter v ovinkih plulo proti tlom. In Netki se je hipoma zazdelo, da so se tako odtrgale nade njene duše, njenega življenja ter se sedaj razprhujejo . . .

V sosednji sobi je nekaj zašumelo. Vid se je obrnil na divanu. Netka se je vzdramila ter hitela k njemu. In ko se je nagnila nad njegovo glavo, zazrla je pred seboj smrtnobledi njegov obraz in trdo stisnjene ustnice. Oči so se mu bile za hip vprle vanjo, a takoj so se zopet zaprle, kakor bi bile utrujene.

Netka mu položila drobno svojo desnico na čelo ter mu pogladi zmršene lase.

»Vid, kaj ti je? — Govori!«

A Vid molči in se ne gane.

»Vid, jaz pošljem po zdravnika! — Slišiš, Vid?«

»Po zdravnika? Čemu? Saj nisem bolan!«

»Kaj pa ti je, duša zlata?«

»Duša zlata? — Haha, haha!«

In Vid je planil kvišku in smejal se je glasno in grozno. Premeril je parkrat sobo gori in doli, a potem se ustavil na sredi pred Netko. In pogledal jo je topo in zbegano ter dejal polglasno, vsako besedo naglašujoč: »Netka, čuj: kdaj pa hočeš, da pojdem na — komisijo?«

Netki je zastala beseda, in hkratu ji je oledenela kri po žilah. Vidov pogled, njegovo govorjenje, vse njegovo vedenje ji je hipoma rodilo misel, da je Vid oboleva na duhu. Ta misel pa jo je prestrašila tako, da so se ji zašibila kolena in je morala sedeti.

V tem se je pa Vid zavedel. Spoznal je, da je govoril nepremišljeno, da se je vedel nerodno, in vse to iz ničevnega vzroka. Kaj pa dokazuje ono brezimno pismo? Ali je imel kdaj povod, da bi dvomil o svoji ženi? In vest ga je začela peči.

»Potolaži se, Netka; jaz sam ne vem, kaj se godi z mano,« je dejal rahlo ter pristopil bliže nje. »Saj te imam rad, tako rad!«

In sklonil se je k njej ter dahn timer poljub na njeno belo čelo.

Netki je nekoliko odleglo.

»Čuvaj se, Vid, da ne oboliš! Pojdi na izprehod; čisti jesenski zrak bo dobro del tvojim razburjenim živcem. Toda prej poglej še Borisa!«

Prijela ga je pod pazduho ter ga rahlo vlekla za sabo v bližnjo sobo.

Tam je na posteljici spal njun sinček Boris. Ročici z drobnimi belimi prstki je držal izpod snežnobeke rjuhice, a nežna glavica z napetimi liči in ozkimi, črešnjevordečimi ustnicami je bila nagnjena nekoliko na stran. Počrez po rjuhici se je žarel rumen solnčni trak, ki je uhajal skozi presledek pri zastoru, ter se zrcalil kakor zlat, posteljico preprežajoč pas.

»Kako rahlo spi,« je dejala Netka ter popravila rjuhico.

Vid se je približal ter se zamaknil v otroka. Nepremično je strmел v njegov obrazek. A glej čudo! Bolj ko je motril te poteze, bolj so se zabrisavale pred njegovimi očmi, in predno se je bil zavedel, je videl na posteljici neko drugo glavo, glavo s potezami in obrisu — Milana Vejača. Huj, kako mu je podoben! Ta misel se mu je ostro zarila v komaj nekoliko pomirjene možgane . . .

»Vidiš, Vid,« je dejala v tem Netka. »Zopet bode treba novih rjuh in nove odeje. Kaj ne? Glej, kako se vidi že oguljena! Toda glej, že davno sem ti hotela povedati, pri Sedlaku v prodajalnici nismo dobro postreženi. Vse je nekako preležano in predrago. Tudi jestvine niso vedno sveže. Kaj praviš, Vid, ako bi začeli jemati pri Vejaču?«

Vid se zasmeje in reče:

»To se pravi, pri — Milanu Vejaču, kaj ne?«

Vid je pričakoval, da pride Netka v zadrego, da zardi ali povese oči . . . Toda ona je stala pred njim popolnoma mirna, le sama pri sebi se je čudila, čemu poudarja vprav Milana Vejača.

Hej, kako je zvita in prekanjena, si je mislil Vid. A glasno je dejal: »Dobro, dobro, le jemlji pri Vejaču, toda vse, razumeš vse, sladkor in maslo, kavo in slanino, rjuhe in rjuhice in — in — in — vse, z eno besedo popolnoma vse, kar potrebuješ za telo in — in — dušo!«

Njegov glas je bil hripav in skoro kričeč. Pograbil je klobuk ter naglo odšel . . .

2.

Ko je Vid stopil na ulico, je nekoliko postal ter pogledal kvišku na okna svojega stanovanja. To je storil vselej, ko je odhajal

sam z doma, ali pa sam prihajal domov. In res, tudi sedaj je bila Netka pri oknu. Toda sedaj se mu ni smehljala kakor navadno, pač pa ji je odsevala z lic resna skrb. Vprav mu je hotela zaklicati vnovič, naj se čuva, v tem hipu je stopil Vid že dalje, ne da bi se brigal zanjo. Tedaj se je pa Netka opotekla ter omahnila na stol. In naslonila si je glavo v roke ter zaihtela . . .

Vid pa je stopal dalje po prašni ulici. Ni se ozrl niti na desno, niti na levo, mrklo zroč predse. Na ovinku ga je srečal Milan Vejač ter ga pozdravil. Vidu je zastala noga. Nekaj ga je zgrabilo v prsih, in pest se mu je skrčila. Hu, kako bi skočil vanj in trgal bi mu meso kosce za koscem z grešnega telesa! Tak smrkavec, a rušitelj njegove sreče! Toda o pravem času se je še domislil, kako neumnost bi storil, ako bi iztegnil roko svojo po takem pobalinu. In stopal je dalje, ne da bi bil odzdravil. Milan pa se je ustavil, zmajal z glavo ter gledal za njim. Ko se je skrtil Vid za ovinkom, je Milan zmajal vnovič z glavo ter mirno nadaljeval svojo pot.

Vid ni imel danes sreče. Najrajši bi bil videl, da bi se neopazovan zmuznil skozi ulice tja ven iz Dolge vasi, daleč, daleč, kjer bi bil sam, nemoten v mislih svojih. Ali že za par korakov dalje ga je srečal notar ter ga ustavil.

»Lep dan, gospod prijatelj, kaj ne-e? Škoda ga je prečepeti v pisarni, kaj ne-e? Ako dovolite-e, pa vas malo spremim, kaj ne-e? Sicer pa bi rad nekaj govoril z vami, torej dovolite, kaj ne-e?«

»Ne maram, hodite svojo pot!« zavpije Vid ter korači dalje.

Notarju so od strahu in začudenja zdrsnili naočniki z nosa, in usta so se mu odprla sama ob sebi.

»Kaj mu je-e?« je vzdihnil ter se počasi obrnil. »Sicer tako vljuden človek, a danes tak surove-ež! . . .«

Komaj se je Vid iznebil notarja, že mu je prihajal od druge strani nasproti njegov šef, stari sodnik. In Vid je vedel, da ga obsuje cela ploha praznih besed, in streslo ga je. »Hu, hu«, je zaječal, a v istem trenutku se je že obrnil ter izginil v bližnjo stransko ulico. Hodil je naglo, skoro da ni tekkel, a ko mu je izginila za hrbtom zadnja hiša, si je oddahnil ter snel klobuk z glave. Na čelu so mu stale potne kaplje, a v srcu ga je zeblo, da, zeblo . . .

Pot je vodila Vida naprej mimo travnikov, na katerih se je v velikih skupinah plodil jesenski podlesk. V ozadju blizu že orjavele seči so se pasla goveda, in glasovi obvratnih njih zvoncev so se tožno razlegali po planjavi. Na koncu travnikov je bila dolga njiva, posajena s krompirjem. Suha, rjava krompirjevica se je vila po črni,

masni zemlji in spletala velike, semtertja rahle zanjke. Iz pomandranne zemlje je tupatam gledal napol izkopan rumen krompir, debel in podolgovat in se svetil, kakor bi bil že zdaj/zabeljen. Ko je Vid došel do konca njive, ga je prestrašil rezek šum, ki je nastal na njegovi desnici. Noga mu je nehote obstala, in v prsih ga je zapeklo. Iz krompirjevice je namreč sprhutala jata poljskih jerebic z glasnim vpitjem ter letela proti bližnji meji. Napravila je velik ovinek, a nazadnje sedla med nizko grmičevje. Ko je Vid povzdignil oko na nasprotno stran, je zagledal človeka s puško na rami.

»Ah, ah, jerebice, kaj ne, gospod adjunkt?« je že od daleč vpil prihajač. »Oh, dobro sem jih videl, kam so sedle. To bo pokanje, kaj ne, Diana? Dober dan, gospod adjunkt!«

Vid je spoznal v lovcu trgovca Vejača, in kletvica mu je siknila iz ust.

»Ali ne bom imel nikjer miru?« je vzdihnil nato bridko ter naglo stopal dalje, ne da bi se bil odzval prišlecu.

»Ali je gluha ta gosposki sin?« je mrmral sam s sabo Vejač. »Ej, brate, nikar tako ponosen! Vejač ima več pod palcem nego ti v svoji ošabni glavi. Ej, ej!«

Vid se niti ni ozrl ter zavil prav v nasprotno stran. Komaj se je bil oddahnil četrte ure, že je za mejo dvakrat počilo.

»Uboge živali! In kaki tepci jih streljajo!« je dejal pomilovalno Vid ter se zleknil na nekem osredku na mehko travo . . .

In bilo je, kakor bi se bila mati zemlja usmilila Vida, kakor bi mu bila počasi izsesala razburjeno kri ter mu vlila v žile hladila in krepila. Vid je začutil, da se mu živci krepijo, da se ga počasi polasča neki dobrodejen mir in se mu jasni v možganih. In nehote je izpregovoril dvakrat zapored: »Ah, to je dobro, dobro!«

In s polnimi požirki je začel dihati vase sveži vzduh in vonj po smrečju, ki se je črnelo nedaleč od njega po nizkem holmu. Ta vonj!

Solnce je počasi lezlo proti zapadu. Od daleč so se svetile strehe dolgovaške in šipe pri oknih v njegovih žarkih, in svetili so se gorski vrhovi in vrhovi smrek in jelk, svetili se obronki gozdni, svetila se v morju svetlobe cela okolica.

In solnčni žarek je prodril tudi v srce Vidovo in mogočno razsvetlil njegovo dušo. In solnčni žarek je šinil tudi v njegove možgane ter jih razsvetlil v najskrivnejši kotiček, in Vid je začel misliti bistro in jasno . . .

Vnovič je potegnil brezimni list iz žepa ter ga zopet prebral. Nato ga je obrnil ter prebral tudi ono, kar je zjutraj napisal sam. Kako to, da so mu prav tačas šinile na misel te besede? Ali je to slučaj, ali je več nego slučaj?

Napisal pa je bil:

»Kaj temu treba žalovati
in kaj jeziti se, ječati,
kaj treba tistemu trpeti,
kdor moč ima, vse — razumeti!?»

Te besede pa mu je roka napisala samo mehansko, o njih ni hotela duša vedeti prav nič; to je kazalo vse njegovo današnje nastopanje, kazal njegov gnev in njegova potrnost. A zdaj šele je začel razmišljati o njih. Ali je imel on moč, da bi bil ta dogodek prav razumel? Recimo, da ga žena res vara, ali ni morda upravičena v to? Ali je on v svoji sebičnosti res upravičen, zahtevati od nje, da bodi samo in edino le njegova? In ali se ni morda ona nehote motila v onem usodnem trenutku, ko je verjela, da ga ljubi, ko mu je obljubila večno zvestobo? Da, trenutek, kako važen, kako usoden je človeku najčesešče samo trenutek! Kaj potem, ako je bila spoznala, da je prevarala samo sebe, ko je bila uvidela, da je priklenjena na neljubljenega moža? Ali ni tedaj ona tisočkrat bolj vredna pomilovanja negoli on? In ima li on pravico, ji spričo tega kaj očitati, mučiti jo in mesariti njeno notranjost? Kaj pa, ako bi se njemu kaj takega pripetilo, ako bi kdaj uvidel, da je tudi njega prevaral trenutek, ako bi hkratu začutil v sebi led in mraz, ako bi ga nepripravljenega zalotila tema, noč? In ako bi kdaj iskal utehe drugod, kdo bi bil upravičen, da bi mu smel kaj očitati? Ali nima na svetu vsakdo enakih pravic? Bodi to, kar je meni v tolažbo, drugemu v greh, kar je meni v bodrilo, drugemu v propast in pogubo? Vsakemu enake pravice! Tam, kjer kdo misli, da je upravičena trda beseda in surovo dejanje, tam pošten človek mnogo prej uvidi, da je treba — usmiljenja in človekoljubja! In usmiljen, vznesen nad vsako vsakdanjostjo je hotel biti odslej tudi Vid Dobrin. In prvi korak, ki ga je hotel storiti do tega vzvišenega načela, je bil ta, da je izkušal razumeti prestopke svoje žene. In kdor izkuša kaj razumeti, ta čestokrat tudi najde moč, da razume! —

Vid je spravil mirno listek v žep ter vstal. Pogladil si je obleko, pogledal na sonce, ki je bilo zdaj že blizu zatona, ter se odpravil domov. Pri srcu mu je bilo nekam praznično, svečano in toplo, kakor bi bil vprav spretno dovršil težavno nalogo. Počasi je stopal

proti Dolgi vasi, niti sence nezadovoljstva ni bilo v njegovem srcu.

Ko je bil došel do prve hiše, je zagledal čuden prizor. Priletna ženska zagorelega obraza in visoko izpodrečane krila, izpod katerega se je videlo dvoje tankih, izsesanih nog, je tirala po stopnicah gori na hodnik opotekajočega se in preklinjajočega pijanca. Toda bolj nego on je vpila ona in obenem je udrihala s polenom po hrbtu njegovemu, da je tulil vsled bolečin.

»Čakaj, klada pijana! Prasič pijani, da bi te strela! Joj, ta gliva glivasta zažre vsak krajcar, doma pa stradamo. Čakaj, na, na!«

In zopet je udrihala.

»Včeraj so nam prodali kravo, jutri pa pojde za njo še koza. Vrag te ubij! In otroci, še srajc nimajo in želodce si morajo greti na solncu, da jim lakote ne zamrznejo! Na, zlodej!«

Zdaj je pa treščilo po glavi, in mož se je vrhu stopnic krvav zgrudil na hodnik. Nobenega znamenja ni dal od sebe. Ležal je na zobeh.

Ženska se je pa oddehnila, vidno zadovoljna, potegnila z rjavo roko preko ust ter izginila v hiši. Kmalu nato je stopila zopet ven, in ž njo je bil nekako dvanajstleten deček zmrušenih las in potuhnjenega pogleda. Na sebi ni imel drugega nego razcapane hlačiце, ki mu niso segale dosti čez kolena, a rjave, ozke prsi so bile popolnoma gole.

»Primi!« je zavpila ženska ter potegnila izpod moža njegove roke.

In deček je prijel očeta za roke, mati pa ga je držala za noge. In drsajoč ga po tleh, sta vlekla moža čez prag. Sinček je zakrivil usta kakor v posmeh, in iz njih mu je molel slinasti jezik . . .

Vid je nekoliko postal ter opazoval grozni prizor. Strah in groza sta mu napolnila dušo. In ko je stopal dalje, si je mislil: kaj nesrečna ljubezen, kaj nezvestoba zakonska, to še ni nikaka nesreča; ali to, to, kar sem videl sedaj, to je nesreča! In kolikor dalje je stopal, toliko bolj je bil prepričan, da je na svetu še mnogo, mnogo bolj perečih vprašanj, nego so vprašanja ljubezenska, mnogo in mnogo večjih nesreč, nego so nesreče, izvirajoče iz ljubezni. Za té naj se brigajo debelotrebušneži, ki se brezskrbno valjajo v svoji masti, plitveži, ki ne mislijo ped predse, in sebičneži, ki so zaljubljeni v svoje gnilo meso. Poštenih, resnih mož delo pa je, da se posvetijo občenemu človeškemu blagru, da pozabijo sami nase in žive človeštvu . . .

Solnce je zahajalo za gorami, ko se je Vid obrnil proti njemu. In zdelo se mu je, da ga gleda samo obličje božje, ki mu prijazno namiguje, ki ga potrjuje v njegovih mislih ter mu kaže za sabo pot tja gori proti jasnim višavam . . .

3.

Ko je Vid stopil v svoje stanovanje, je na hodniku nehote postal. Iz sobe je zaslišal polglasno govorjenje. Bil je glas Netkin, a drugi — moški glas, ki ga ni poznal.

V tem hipu je prihajala mimo njega pestunja.

»Kdo je notri?«

»Gospod Milan Vejač,« odgovori pestunja ter gre svojo pot. Vidu se je zazdelo, da ga je pogledala nekako škodoželjno, in jo je hotel poklicati nazaj. Toda v tem hipu si je premislil ter izginil v svojo sobo. Tam se je najprej sezul ter nataknil mehke cipele. In začel je hoditi tiho gori in doli.

»Torej, to je gotovo sedaj, da imata nekaj skupaj,« si je zamrmral. Bil je popolnoma miren, kakor se spodobi možu, ki se je otresel vseh predsodkov in si ustanovil za svoja dejanja tako vzvišena načela. In da bi ta mir svoj še bolj podkrepil, si je dejal: »Saj sem tako miren!«

A nehote se je pri teh besedah ozrl na divan ter gledal tja, kakor bi tam nekdo sedel, ki mu ugovarja ter dokazuje ravno nasprotno.

»Res, popolnoma miren,« je potrdil Vid vnovič skoro ježno. »Vzvišen sem nad take malenkosti, v meni je jasno, in pred sabo vidim jasno načrtano svojo pot. Jaz sem miren!«

Toda oni na divanu se mu je zarežal v obraz ter dejal porogljivo:

»Vid, saj res, ti si miren, kaj ne? In duša tvoja je tudi mirna, kaj ne?«

»Duša moja?« je vzdihnil Vid. »Seveda, popolnoma mirna!«

»Ha-ha, nagni svoje uho in prisluškuj! Ali ne čuješ, kako ti nekaj groznega, pošastnega komaj slišno leze vanjo? Ali ne čuješ, vedno večji šum . . . glej, narašča . . . narašča!« mu je govoril nasprotnik . . .

Vida je zaskalelo v prsih, in prijel se je zanje.

»Beži izkušnjavec, beži . . . jaz sem miren,« je viknil ter se prijel za glavo.

A Vidu se je temnilo pred očmi, neznanska duševna bolest se ga je polotila.

»Toda jaz sem miren,« je dejal vnovič ter s pestjo udaril po mizi.

A tedaj se je napolnila soba z zlobno se režečimi obrazi, ki so iz vseh kotov strmeli vanj z brezzobimi svojimi čeljustmi. In rogali so se mu ter sikali: »Vid, oj Vid, v tebi je jasno. Ti si junak! Ha-ha, strl si vse konvencionalne laži! Slava ti, Vid!«

In oni na divanu je rasel ter dosegel z glavo svojo celo do stropa in glasno je izpregovoril: »Vid, ti si velik, resnično velik!«

In Vidu je to delo dobro, usta so se mu zaokrožila na smeh, in dejal je: »Hvala vam vsem; da, jaz hočem biti velik — v meni je jasno . . . jasno . . .«

»Slava ti, slava ti!«

Soba se je začela prazniti, Vid pa je ostal sam sredi nje z izbuljenimi, preplašenimi očmi, a ustnice so mu bile še vedno zaokrožene na smeh.

Tedaj je zaslišal zunaj Netkin glas, ko je vprašala: »Anka, ali ni gospoda še doma?«

»V sobi je!« je odgovorila pestunja.

V tem hipu so se vrata odprla, in k Vidu je hitela Netka. Toda prav tačas je začela soba plesati okoli Vida. Vid pa je iztegnil roke ter se začel vrteti v kolobarju. In viknil je: »Da, premagal sem vas, peklenske moči! Huj, v meni je jasno . . . Netka!«

Besedo »Netka« je izgovoril, kakor bi se mu bila iztrgala iz dna duše, iz dna uničenega srca.

Takoj nato pa se je spotaknil in padel je po tleh . . .

4.

Neki popoldan je prilezel davčni praktikant bled in prepadel k sodnemu diurnistu v podstrežje. Kakor utrujen je naglo sedel na stol ter dejal: »Nace, mene peče vest. Prehuda šala je bila to.«

Diurnist nekoliko pomolči, potem pa de malomarno: »Vraga, kdo bi si bil mislil, da je tako rahločuten in pa da pojde tako brezmiselno na limanice!«

»Uh, res je, prav praviš. Toda pravijo, da bode težko kaj iz njega.«

»Kar je, pa je! Meni se sicer smili, pa dober človek je bil!«

»Sam vrag vedi, da je ona morala prav tisti dan poklicati Milana k sebi. Ali ni mogla sama stopiti v prodajalnico ter si tam ogledati vzorce? Čemu jih je moral donesti ravno ta cepec!«

»Ljubi moj, usoda!«

Diurnist je zazeval, da se mu je videla škrbasta gornja čeljust, ter zevajoč vprašal: »Toda, pove j mi še enkrat, kako je vse to bilo, skoro sem že pozabil!«

»Kako? Saj veš, na Dobrina sem imel vedno neko piko, ker me je v prejšnjih časih tako preziral in tudi pozneje toliko, da mi je odzdravil. Kaj takega ne more prenašati moja narava. Uh, kako bi jim hotel pokazati takim vihonosnikom, ako bi imel kaj moči! — Vsakikrat, ko sem Dobrina srečal, me je pogrelo v prsih, in vedno sem želel, da bi vendar enkrat izginil iz Dolge vasi. A tedaj sva bila nekdanj skupaj z Milanom Vejačem. Ravno je bil pred nekoliko dnevi prišel od vojaških vaj, kamor je bil prvič poklican kot rezervni častnik. Sam vrag vedi, kako so mogli takega tepca napraviti za poročnika! Bil je tisti dan silno melanholičen in vzdihoval je venomer. Sedela sva v gostilnici, in on je pil, kakor bi izlival na apno, in glavo je povešal kakor bolna kura. Ko sem ga bil že nekolikokrat vprašal, kaj ga teži, mi je povedal, da je zaljubljen, črez ušesa zaljubljen. »Ah, ti ne veš, kako je lepa, kako angelski je njen obraz! Da bi jaz bil vsaj njena cipela in bi smel tičati pod njeno nožico!« Take in enake bedastoče mi je klatil ter nazadnje prišel do zaključka, da se obesi, ako ga ne usliši. Kdo pa je ona, sem ga vprašal. »Adjunkta Dobrina žena, ona je!« je dejal komaj slišno ter vnovič vzdihnil. — Pozneje je večkrat stopical pod njenimi okni ter se oziral kvišku kakor gos, kadar pije vodo. Ko sva se zopet sešla črez nekoliko dni, je bil nekaj bolj vesel, in komaj sem prisedel k njemu, že mi je začel govoriti: »Ah, ljubi moj, sinoči sem pa bil pri njej. Ko sem vstopil, me je objel omamljiv vonj po rajskih cveticah, ki so rasle po vseh kotih njene sobe. Bile so lepe in njih cvet bujen kakor kipeče prsi hurisk. Na sredi sobe je bil divan, prevlečen z žametasto prevlako, a na njem so temnele mehke blazine. Sredi blazin pa je slonela ona ter me prijazno vabila k sebi v svoje razkošno naročje. In iz vseh kotov so se oglasili srebrni zvončki, zaigrale so nevidne citre z najmilejšimi glasovi ter proslavljale ljubezen mojo, poroko moje duše z njeno. Ah, zakaj je to vse tako hitro minilo, zakaj sem se prehitro zbudil?« Njegovo oko je pri tem pripovedovanju čudno žarelo; bil je ves kakor prerojen, in njegov dolgočasni obraz je bil videti v tem hipu celo duhovit. Ah, to se ti je samo sanjalo, kaj ne, prijatelj? sem ga vprašal jaz. A on je odgovoril: »Da, samo sanjalo, a take sanje so tudi — nebesa, vsaj za hipec!« — Pri tem njegovem pripovedovanju mi je pa šinila v glavo misel: kaj, ko bi se Dobrinu sporočilo, da ga žena vara z Milanom. Eh, to bi bila

šala in zraven morda tudi — maščevanje. In ta misel me ni hotela zapustiti, in prišel sem bil k tebi, kjer sva oni usodni dan napravila dotični še usodnejši listek. In že ko je imel Dobrin listek v roki, je usoda nalašč hotela, da je zvečer našel pri ženi Milana. Ali ni bila tako krivda dokazana? A ona je bila samo pri Vejaču naročila, naj ji pošljejo na pogled vzorce modnega blaga. In tedaj se je ponudil Milan sam, da jih ponese tja. Kdo je bil tisti dan srečnejši od Milana! Videl sem ga, ko je ravno prihajal od nje. Zadovoljnejšega si ne moreš misliti velikojedca, ko vidi pred seboj rumeno pečenega purana s kislo in sladko solato.«

»Dobrin je pa v tem obolel, ta osel,« je dejal diurnist, ko je praktikant končal in si prižigal že šesto cigareto.

»Da, mačuh ga je uničil,« pravi praktikant in umolkne.

V sobi se je začelo mračiti, in čedna tovariša sta samo pušila in pušila, da je bila cela soba preprežena z dimom.

»Kaj pa ona, njegova gospa?« vpraša črez dolgo praktikant.

»Sama kost in koža jo je, njena lepota je izginila!«

»Pravijo, da je v njegovi obleki našla oni list.«

»Da, in to ji je najhujše... Čudo bi ne bilo, ako bi zblaznela!«

Nekoliko tednov pozneje sta sedela v sobi, kjer je že peč razširjala mehko toploto, prav blizu drug drugega Netka in — Vid.

Vid je bi še zelo blede, in skozi belo kožo na rokah so se svetile modre žile. Njegov obraz je bil sicer še upadel, a v očeh mu je sijalo življenje, ki so mu je bili zdravniki rešili le s težavo. Toda glava njegova je bila plešasta, legar je zahteval njegove lase.

Tudi Netka je bila še vedno upadla in blede, a njena prejšnja živahnost se ji je bila že povrnila.

Vid je držal Netko za roke ter jih božal, a ona mu je z glavo svojo slonela na rami. V peči je veselo prasketal ogenj, zunaj so drevesa otresala zadnje svoje listje, a solnce je pošiljalo skozi šipe svoje žarke po sobi.

»In da si mogel kaj takega verjeti, Vid? Glej, takoj bi mi bil pokazal ali povedal, kaj te muči, in mnogo trpljenja bi se bila lahko ognila oba. Toda, sedaj je vse dobro, kaj ne, Vid?«

In privila se je še bliže njega ter ga strastno poljubljala.

Vid se ji je rahlo izvil ter dejal: »In vendar je bilo to potrebno, kajti šele sedaj je v meni popolnoma jasno, in prav tako bode jasno tudi v tebi in imela bodeva ena načela, ene težnje!...«

V sobo pa so lili vedno čistejši solnčni žarki...

Tendenčnost v Ibsenovih spisih.

Očrtal E. K.

(Konec.)

za najlepše Ibsenovo delo smatrajo v domovini pesnikovi »Peer Gynta«. Peter je otrok nenavadno močne fantazije. Že v mladih letih si izmišlja raznovrstne poetične bajke, ki jih pripoveduje materi, tovarišem in dekletom, a vse, kakor bi bil sam doživel. Njegova sanjarska nrav je tako razvita, da je za praktično delo čisto nesposoben. Fantazija mu čara slike tako živo pred oči, da veruje vanje kakor v resnične dogodke. Končno ne more več ločiti istine od domišljije. Raztrgana pastirica mu je kneginja, ki se hipoma zaljubi vanj; fantazija ga odpelje v njeno podzemsko carstvo, kjer vidi vsa mogoča mitološka bitja in ž njimi doživi čudesne dogodke. Pogovarja se z gnomi, ki ga silijo, da sprejme njih šege in da prizna njih glavno načelo: »Sam sebi zadostuj! . . .« Mati se huduje nad njim, fantje, če so močnejši, ga pretepajo, dekleta se mu rogajo. Samo eno dekle ga ljubi, brezmejno in brezobzirno. Ko je vse izgubil, mu sledi v borno kočjo sredi gozda; ali Peter ni zmožen življenja v zatišju, kjer bi bilo vse enolično, in preveč se je navzel gnomovega nauka: »Sam sebi zadostuj« mesto človeške maksime: »Sam sebi bodi zvest«. V svet ga vabijo slike bujne domišljije, in vsaki sledi kakor neizkušen potnik v puščavi zračnim prikaznim. Da bi resnično postalo, kar v domišljiji gleda, se ne ustraši nobenega sredstva. Njegove želje se v tem bolj in bolj razpenjajo in raztezajo. Ko je vsled srečne trgovine s »črno slonovino« nabral velikansko imetje, hoče doseči tudi drugo moč — carska krona mu je cilj. V spominu mu žive slike iz mladih let, tedanje fantazije, a kakor bi bile resnične, a lepše in pomembnejše, nego so se mu takrat dozdevale. Iz družbe gnomov, o kateri je bil otrok sanjal, naredi dvor pravega vladarja; pastirica, ki se je takrat v njegovi domišljiji izpremenila v gnomsko princezo, mu živi v spominu kot prava kraljična. Ž njenimi brati in sorodniki je imel dvoboje; vse to pripoveduje ljudem z najresnejšim obrazom. Tedaj se mu ne zdi kar nič čudno, da bi postal car sveta. Na ladjah ima ogromno bogastvo; z denarjem bode pomagal turškemu sultanu proti rebelskim Grkom, potem bode prevaral sultana . . . fantazija ga že nosi na

svojih krilih. A vse sanje se razblinijo; vse, kar doseže, izgubi. Za ladjo in denar ga ogoljufajo prijatelji, zopet je siromašen, kakor pred leti. Takoj pa deluje zopet fantazija, postavlja ga vsak hip v nove situacije; vsaka iluzija mu je hipno resnica. V puščavi igra ulogo muhamedovskega proroka, kljub temu značaju se zaljubi v islamsko dekle pa pobegne ž njo. Tudi ona ga prevara. Ob egiptovskih piramidah sanja arheološke sanje; po naključju pride v blaznico, in govori blaznih so mu zopet živa istina. Tako mu preteče življenje v praznem sanjarjenju, v blaznem tekanju za večami, v lovu iluzij . . . Izmučen, duševno in telesno potrta pride zopet v domovino, v znane kraje svojih prvih domišljij in v gozdu najde njo, ki mu je zvesta ostala pa ga čakala, prepričana, da se povrne k njej. Vrnil se je, da umre v njenem naročju . . .

Velekrasna pesem je tuptam mistično-simbolistična, kar opazujemo često tudi v poznejših Ibsenovih delih. Glavna oseba dramskega speva pa je vseskozi realistična. Taki ljudje žive, nekaj Peer Gyntovega duha pa ima skoro vsak človek v sebi. Ibsen je opazil bujno razvito, neplodno in produktivnemu delu sovražno fantaziranje vobče v svojem narodu, in Peer Gynt je pravzaprav kolektivni individuum, personifikacija norveškega naroda. To potrjujejo tudi nekateri deloma mistični, deloma satirični detaili, n. pr. nevidna figura zagonetnega »Böiga« (skrivljenca), ki je Petru povsod pod nogami kot poosobljenost tope mase, katera se ne gane pod nobenim vplivom; ali pa neki jezikoslovec, ki zastopa po Ibsenovem mnenju jako smešne nazore neke norveške stranke.

V »Brandu« in v »Peer Gyntu« absorbira le nekoliko oseb vse zanimanje čitateljevo: v prvem delu Brand in Neža, v drugem skoro sam Peter, le nekoliko njegova zvesta ljubica. Njim pa posvečuje pesnik vso svojo umetniško brigo. To opazujemo — mutatis mutandis — tudi v ostalih Ibsenovih spisih, zlasti v dramah za oder, v zgodovinskih glumah, v družabnih igrar, najsi bodo vesele igre, igrokazi ali pa tragedije.

Vse Ibsenovo književniško delovanje se deli na dve glavni perijodi. V prvi je vihral v njegovih prsih hud boj, ki ga pozna menda vsak pravi umetnik; v duši se mu je javljal dvom nad samim seboj, nad svojo ustvarjajočo močjo in nad svojim poklicem. Refleksi te notranje borbe padajo često v njegove spise, zlasti močno v »Kronskih pretendentih«. Ko vpraša skald kralja: »Ali vedno veš, da si kralj?« mu odgovori kralj z vprašanjem: »Veš li ti vedno, da

si skald?« Prav v tisti periodi pa se je Ibsenova moč najbolj dvignila, in svoje pravo polje je našel v družabnih problemih.

Sumarne individualnosti, kakršno vidimo v *Peer Gyntu*, morajo v ostalih dramah dati prostora pristnim, specializovanim ljudem. Individualizem prihaja v vseh delih do absolutne veljave. Ljudi slika Ibsen iz raznih slojev družbe, raznega razvoja, raznih prirojenih in pridobljenih moči. Že v »Kronskih pretendentih« vidimo celo vrsto ljudi, največ polovičnih: takih, ki hočejo, pa ne morejo, takih, ki bi mogli, pa nimajo volje, močnih, velikih, ki pa v njih kaj gloda in jih slabi, jih dela nesposobne za delo in jim brani uspeh. Med vsemi pa stoji kralj Hokon Hokonson, ki nima pravzaprav nobene druge prednosti, kakor da veruje brezpogojno vase in v svoj poklic, pa gre brezobzirno, krepko svojo pot in končno zmagaja. Jarl Skule je večji junak, škof je neprimerno modrejši — oba propadeta, Hokon pa triumfira. Škof in protikralj sta mu hotela vsaditi dvom v srce; ali zaman, kajti on veruje prečvrsto vase. V njegovi glavi se porodi misel, da bi združil vsa nasprotna si plemena dežele in ustvaril narod. To je kraljevska misel. Ko jo izreče protikralj, je karikatura.

Podobna je situacija značajev v vseh modernih socialnih dramah. Povsod postavlja Ibsen ljudi na oder, ki so kakorsibodi slabotni, fragmentne značaje, žrtve družbe, milieuja ali pa prirodnih zakonov, stvore, ki gledajo na dve strani in se ne morejo približati nobenemu cilju, bitja, ki se zibljejo med starim in novim, med zakonom in željo. Nasproti pa jim postavlja posameznike: celega človeka, pristni individuum. V tem pa je Ibsen vedno realist. Najsi je delo sicer naturalistično, simbolistično, mistično — ljudje, ki jih postavlja na deske, so vedno iz življenja, nikdar idealizovani. Njegovi junaki niso ljudje brez napak in človeških slabosti, prikrojeni zahtevam, kakršnesibodi dovršenosti; niso romantični vitezi kakor Ohnetov vzorni lastnik fužin, kakor Jokaieva nališpane marijonete, pa tudi ne Nietzscheanski »nadjudje«. Nič drugega niso kakor ljudje, individui pur et simple, ali individui, ki imajo dosti moči, da žive, da se bojujejo in da tudi zmagajo, a če padejo, je njih poraz v resnici tragičen. Tak je Brand, taka njegova Neža; pa Solweig, Stockmann, Ellida Wangel, celo Nora, Hedda Gabler i. t. d.

Stockmann se bojuje za blagor naroda, a ves narod ga zapusti, mu pobije okna, ga nazove ljudskega neprijatelja. A ta čas, ko je sam, zapuščen od vseh, se dvigne še više; osamljen se čuti najmočnejšega. Kajti v sebi ima dosti sile, da se upre vsemu svetu,

če treba, in ker je sam, se mu ni treba ozirati na nobeno stran. Svoboden je, s krepkim korakom gre lahko svojemu cilju nasproti.

Za Ellido Wangelovo skrbi sprog kakor za otroka; ona pa postane v tem res slaba kakor otrok. Vsa duševna moč jo zapusti v nesamostalnosti, njeno notranje bitje propada. Z možem ne more živeti kakor soproga, srca svojega deteta si ne more pridobiti, osamljena je in najabsurdnejša insinuacija jo hipnotizuje. Za nekim neznanim hite njene želje, vse njeno koprnjenje se vpira v nedoločno daljavo, in če ne pride tja, mora umreti. Sprog naj ji dovoli, da sama določi, ali hoče oditi s tujcem, z blaznim človekom, ki je ni vreden, ali pa naj ostane pri njem, ki je izgubil njeno srce. Ako ji da svobodo, jo popolnoma izgubi; o tem je prepričan. Vendar ji dovoli. In sedaj, ko je svobodna, ko sama lahko voli, se ji čudovito povrne moč; sedaj jo je sprog zopet pridobil. Nesamostalnost jo je uničevala, svoboda jo je iznova oživila . . .

Tako je v vseh Ibsenovih delih do zadnjega: »Če se mrtvi prebudimo.« Povsod slika žive ljudi; močan individualizem je kvintesenca njegovih dram. Alternativa, izvirajoča iz jedra njegove umetniške filozofije, je po priliki sledeča: »Dovršenih ljudi ni; ali vzemimo ljudi ž njih dobrimi pa tudi s slabimi lastnostmi, ali pa ne marajmo ljudi vobče.« V tej dilemi nastopa Ibsen z vsem prepričanjem, z vso močjo in — nota bene — z vso svojo umetnostjo za ljudi, kakršni so, in za njih razvoj. Kako živo veruje v razvoj, je leta 1886. sam povedal, rekoč: »Menim, da velja prirodoslovni nauk o evoluciji tudi z ozirom na duševne faktorje življenja.« Zato hoče, naj se odstrani vse, kar ovira razvoj, zato pobija strastno in z najostrejšim orožjem družbo, ki potlačuje in zatira individualnost s svojimi uredbami, šegami, postavami, s svojo moralo in konvencionalnostjo in s svojo nenaravnostjo. V tem zmislu je Ibsen fanatičen apostol svobode, brez katere se individuum ne more razvijati, v tem zmislu je boritelj in pesnik tendence.

Marsikaj je v njegovih delih takega, da bode izgubilo sčasoma umetniško vrednost; z marsičim se tudi individualisti ne bodo strinjali, bodisi s formalnim, bodisi z meritornim; ali dramatični pesnik Ibsen ostane gotovo kot velikan naše dobe v literarni zgodovini. In če bode živ tudi v bodočnosti, ne bode s tem nikakor desavouiran.

Tistim, ki so prepogostoma poudarjali Ibsenov pesimizem, je odgovoril s sledečimi besedami: »Ob mnogih prilikah so rekli o meni, da sem pesimist. In to sem res, v kolikor ne verujem v večnost človeških idealov. Ali tudi optimist sem, ker popolnoma in

čvrsto verujem, da se ideali lahko razplojujejo in da so sposobni za razvoj. Zlasti verujem, da se nagibljejo ideali naše dobe, v tem ko propadajo, napram tistemu cilju, ki sem ga v drami »Cesar in Galilejec« označil kot »Tretje carstvo« (Das dritte Reich).

»Cesar in Galilejec« je sploh neizmerno važno delo za spoznanje pesnikovega — »Creda«. Tam govori mistik Maksimos za njega:

Tri carstva so.

Julijan: Tri?

Maksimos: Prvo carstvo, ki je utemeljeno na drevesu spoznanja; drugo, ki je utemeljeno na deblu križa —

Julijan: In tretje?

Maksimos: Tretje je carstvo tajnosti, carstvo, ki se ima utemeljiti na drevesu spoznanja in na deblu križa obenem, ker oboje sovraži in ljubi in ker ima vire življenja v gaju Adamovem in na Golgati . . .

Tajne prikazni pravijo Julijanu, kaj je uganka življenja. »Hoteti, kar se mora« je njih misteriozni nauk. In Julijan hoče, kar mora. V znamenjih čita zakon, a znamenja ga — varajo. Cezar postane car, svojo moč porabi v prid paganstva, ker v paganstvu je bila lepota. Zgrešil je pot; mesto naprej je hotel korakati nazaj. Cezar se bojuje z Galilejcem. Strah ga je, da propade. Zopet izprašuje Maksima.

Julijan: Da, ta Jezus Krist je bil največji upornik, kar jih je živelo. Kaj je bil Brut, kaj Kasij napram njemu? Umorila sta samo enega Julija Cezarja; on pa mori Cezarja in Avgusta obenem. Ali pa je mogoče misliti na poravnavo med cesarjem in Galilejcem? Ali je na zemlji prostora za oba? In on živi na zemlji, Maksimos — Galilejec živi, naj si Židje in Rimljani še tako temeljito domišljajo, da so ga usmrtili; — on živi v upornem duhu človeštva, on živi v njih kljubovanju in roganju napram vsaki vidni sili. Daj cesarju, kar je cesarjevega, in bogu, kar je božjega! Nikdar niso človeška usta izrekla zvitejše besede. Kaj in koliko pristuje cesarju? Ta beseda je bojni kij, ki zbije krono s cesarjeve glave . . . Ne, ne, poravnava je nemogoča . . . O, Maksime, ali mi moreš povedati izid tega boja?

Maksimos: Da, moj brat, lahko ti ga povem.

Julijan: To moreš? O, povej mi. Kdo bode zmagal, cesar ali Galilejec?

Maksimos: Oba bodeta propadla, cesar in Galilejec.

Julijan: Propadla bodeta? Oba?

Maksimos: Oba. Ali v naši dobi, ali v sto in sto letih, tega ne vem. Ali zgodilo se bode, kadar pride pravi.

Julijan: In kdo bo pravi?

Maksimos: Tisti, ki pogoltne cesarja in Galilejca.

Julijan: Temno uganko rešuješ s temnejšo . . .

Maksimos: Oba bodeta propadla, ali ne izginila . . . Dete ne izgine, ko postane mladenič, mladenič ne, ko postane mož . . . Oj ti si hotel mladeniča preleviti v otroka. Carstvo duha je pogoltnilo carstvo mesa. Ali carstvo duha ni zaključek. Mladeniču si hotel braniti, da postane mož. Oj blazni, ki si dvignil meč proti prihajajočemu, proti tretjemu carstvu, v katerem bode vladal Dvostranski!

Julijan: In ta?

Maksimos: Židovski narod ima zanj ime. Mesijo ga imenujejo in ga čakajo . . .

Julijan: Cesar = bog; — Bog = cesar. Cesar v carstvu duha in bog v carstvu mesa . . . !

Maksimos: To je tretje carstvo . . . Logos v Panu, Pan v Logosu . . .

Da pa pride to tretje carstvo, v katero Ibsen tako živo veruje, zahteva svobode za neomejen razvoj, svobode tudi za tisto individualnost, ki hoče porušiti in odpraviti, kar je zastarelo, nesposobno za življenje, kar ovira razvoj in svobodo in kar brani novim, zdravim, mladim in krepkim idealom, da bi vzkli, vzcvetli in obrodili sad.

Rekel bi, da sta individualnost in življenje Ibsenu umetniku skoro identna pojma. »Živite, živite svoje lastno življenje in raztrgajte vse spon«; to kličejo vsi Ibsenovi junaki, in to tendenco diha vsa njegova filozofija, vsa njegova umetnost.

Antimah.

Nestrpno množica meščanov,
še modri Platon čaka željno,
da skoraj brati bi pričel
Antimah epos svoj.

Pričel je. Ali danes niso
všče poslušalcem njega glasi;
iz množice za drugim drug
odhaja mrmrajoč:

»Ni enega glasu o luni,
o ptičkih enega ni verza,
norčuje iz ljubezni se,
iz naših šeg, navad.

»Boginja sladke poezije,
pa ne ko ti bi izmešala
Antimahu srce in duh,
da ne ume te več?«

A pevec mirno . . . čita . . . čita . . .
Odkod naenkrat ta tišina? . . .
Ozre okrog se po ljudeh . . .
Sam Platon sluša ga.

»Le tebi ni resnica grenka?
Ti sam si mi za tisoč drugih!
In v zadovoljnosti obeh
prečita epos ves.

Sigma.

Iz oblasti teme.

Povest.

Spisala Márica Bartol.

Iste dni, ko se je vršila obravnava proti Francu Pavliču, se je za to obravnavoanimalo vse mesto. Franc Pavlič, ki je bil občespoštovan obrtnik, vselej vzglednega vedenja in ki ni prišel s kazenskimi paragrafi niti v najmanjše navzkrižje, je stal sedaj pred sodniki, ker je zalučal svoji lastni materi gladilnik v glavo, da je vsled tega umrla že po par urah.

Tisti dan pa, ko se je vedelo, da se mora Pavlič zagovarjati, se je kar trlo radovednega občinstva na galeriji.

Ko je sodnik dejal zatožencu: »Sedaj povejte, kar imate povedati v svoj zagovor« — je nastala v sodni dvorani prav smrtna tišina, Pavlič pa je govoril tako, kakor bi se bil naučil iz knjige; saj ga je ta izpoved težila od njegovega petega leta, težilo ga to, kar je zdaj govoril, celih štiriindvajset let kakor mora, ne da bi bil živi duši kaj zaupal o tem.

* * *

Bilo je v juniju pred štiriindvajsetimi leti. Bil sem takrat star šele pet let. Stanovali smo v majhni pritlični hišici zunaj mesta v stanovanju, obstoječem iz sobice in kuhinje. Kraj nas so stanovali še drugi ljudje, revni kakor mi, na drugem koncu hiše tudi v sobici in kuhinji. Drugih prostorov ni bilo v hišici.

Tisti večer je prišel oče kakor po navadi ob deveti uri domov. Jaz in moja dva mlajša bratca smo se igrali na kuhinjskem pragu, kamor se je stopilo z dovolj prostranega dvorišča.

»Papa, papa!« sem jel kričati in mu plezati po hlačah, zamazanih od dela v skladiščih.

Drugih dveh bratov oče ni imel rad; to sta otroka čutila instinktivno, zategadelj mu tudi nista nikoli tekala naproti.

Vsak večer, ko sem mu tako pritekel naproti, me je posadil na svoje široke rame in poskočil z mano: hi, hop, hi, hop! da sem z glasnim krohotom odskočil visoko čez njegovo glavo.

To so pa bile tudi edine lepe minute mojega otroškega življenja, kajti mati naša ni bila nikdar ljubezniva z nami in tepla je poprek vse tri, kateri ji je ravno prišel pod roko.

Tisti večer pa me oče ni posadil na rame in ni poskočil z mano, ampak del me je dovolj naglo takoj zopet na tla.

V kuhinji nas je čakala na mizi solata in velik kos suhe polente. Nam otrokom se solata ni dopadla, zato smo vzeli vsak svoj kos suhe polente v roko ter šli zopet na prag — med dvoriščem in kuhinjo. Zunaj je bilo svetlo kakor po dnevi, ker je bil polni mesec ravno priplul izza hriba. Ko smo tako zopet začeli svoje igre, sem začul očetovo kričanje; to se mi pa ni zdelo čisto nič čudno, saj sta vpila in kričala drug na drugega vsak večer, ko je prihajal oče z dela, tako da sem si že mislil, da ne more biti drugače.

»Francek,« začujem očetov glas, »Francek, pojdi sem! Ali je bil stric Tone tudi nocoj tukaj?«

»Da, bil je«, sem odgovoril in se ustrašil, ko sem pogledal na mater in videl, kako me grdo gleda.

»Ali ste takrat že jedli?« je vprašal zopet oče.

»Mi ne, stric Tone in ma . . .«

Poslednje besede nisem izgovoril, ker mi je mati priložila v tistem trenutku tako zaušnico, da sem kar odletel in padel. Med mojim vriskanjem in jokom sta kričala zdaj še bolj drug na drugega; potem sem videl očeta, ki je mater prijel in držal nekaj časa za vrat, a jo potem izpustil in pahnil od sebe. Nato je vzel iz škatle, kjer je hranil svoje orodje, dolg žrebelj, stopil na nizek stol in zabil žrebelj skoro pod strop. Zarjovel je strašno na mater, naj se pobere ven, zapodil nas s praga in se sam zaprl v kuhinjo. Mi trije smo jokali vsi, a ker nam je mati grdo zažugala, da naj molčimo, smo nehali skoro in stopili ž njo črez dvorišče na cesto.

Ljudje so še hodili po cesti, v veliki sosednji hiši so še svetili, in čuli smo v njej ljudi, ki so se razgovarjali.

Mati naša je pa stala nema na cesti, sam ne vem, kako dolgo, dokler nista prišla mimo redarja, ki sta šla vsako noč ob isti uri ondod. K tema je stopila mati, pričela jokati in praviti, da nas je oče vrgel na cesto, sam pa se je zaprl v hišo. Ulomili so vrata in pri slabo brleči petrolejki smo zagledali očeta, ki je visel na tistem dolgem žreblju izpod stropa že hladen, mrtev . . .

»Proč, nesite ga proč, tja v mrtvašnico, da ga ne vidim tukaj, takoj!« je zavpila mati, in želja se ji je izpolnila prav kmalu. Na pogreb nas ni peljala in tudi sama ni šla.

Majhen sem bil še tedaj; saj vam pravim, da sem imel samo pet let; stvari, ki so se godile okoli mene, nisem sicer razumel, a vtisnile so se mi v srce za vedno. Ko sem bil odrastel, sem videval

vse tiste stvari znova dan na dan in razumel prav dobro, kaj je gnalo mojega očeta v smrt.

Ko sem ga nekoč, ko me je vzdignil na ramo, vprašal, zakaj ne vzdigne tako nikdar mojih bratcev, je dejal: »Teh nimam rad, ta dva nista moja, ti sam si moj.«

Spominjam se še, kako sem tedaj zaklical bratcema veselo: »Vidva nista od papa, vidva nista od papa!«

Dobro vem, kako je vsak večer okoli sedme ure prihajal k nam »stric Tone« (tako smo ga klicali mi otroci), mladenič, kateremu so prav pred kratkim pognale prve brčice. Bil je mnogo mlajši od mojega očeta in od moje matere. Ko je prihajal, je mati vselej kaj cvrla, da nas je, mene vsaj, tako prijetno ščegetalo v nosu. Cvrla je ali kakove drobne ribe ali jetra ali klobase in postregla še s čim drugim »stricu Tonetu«, nas pa pognala igrat se. Ko je pa okoli devete ure prihajal domov moj oče, je našel na mizi skledo solate ali fižola in suho polento, dasi sem videval, kako je prinašal ob sobotah materi ves svoj zaslužek. »Stricu Tonetu« je pa tudi bilo treba pripraviti kaj tako dobrega; kajti ko mu enkrat ni bilo nekaj povšeč, je strašno razsajal nad materjo ter ji razbil več loncev in skled. Potolažil se je šele, ko ga je mati lepo prosila in mu obečala, da mu bode odslej pripravljala boljših jedi. Včasi, ko je »stric Tone« pojedel, sta šla z materjo z doma, najbrže v gostilnico. Oče nas je dobival tedaj same doma in svojo solato si je moral pripraviti sam. Ko se je mati vrnila, je bil zopet krik in vik dolgo v noč.

Nekoč se je moj oče ponesrečil na delu, da je moral biti doma. Kako dolgo ni šel na delo, ne vem; saj veste, da otroci nimajo pojma o času. »Strica Toneta« ni bilo ves ta čas k nam, a spominjam se, da sem slišal očeta, ki se je hudoval na mater, češ, da daje »stricu Tonetu« denarja. Mi, oče tudi navzlic boleznim, smo jedli kakor doslej samo najbornejšo hrano.

Z leti sem razumel vse, le nekaj mi ni hotelo v glavo, zakaj namreč ni moj oče pustil matere in onih dveh otrok ter vzel mene in šel, ali zakaj je ni zadavil . . . Bil je pač dober, predober, in sram ga je bilo ljudi . . .

Ko se je tisti večer zaprl v stanovanje, je zapisal na košček papirja, da umrje, ker mu je žena zagrenila življenje tako, da mu nikakor ni mogoče več živeti.

In sedaj vstaja v mojih spominih zopet tista mesečna, svetla junijska noč, vstaja mi v spominu — ona, mati naša, zroča ravnodušno v žrebelj, ki ga je oče zabijal pod strop, vstajajo mi v spominu

cesta in ljudje, ki so po njej hodili gori in doli; še vidim pred seboj tisto veliko hišo poleg naše, vso razsvetljeno in polno ljudi. Vse to je videla tudi ona, in dasi je dobro vedela, kaj namerava moj oče, ni zinila, da bi koga poklicala, do tedaj, ko je za gotovo vedela, da je že prepozno.

Starše moramo ljubiti, tako so nas učili v šoli, potrpeti ž njih slabostmi, če jih imajo; otroci nikdar ne smejo soditi svojih staršev, posebno matere ne! Mati — oh, sladko ime! sem bral večkrat. Ali lepo vas prosim, gospoda, kaj je meni storila moja mati takega, da bi jo moral ljubiti? Umorila mi je očeta, ki me je imel rad; kadar je le mogla, me je pahnila od sebe. Dala mi je samo življenje, za katero ji gotovo ne morem biti hvaležen, in dala mi ga je najbrže nevoljna, srdita name, odkar me je začutila. Kaj ljubiti! Niti lepo pogledati, pogledati ji naravnost v obraz nisem mogel nikoli, odkar sem se zavedel pa do onega dne, ko je zavrelo v meni in se nisem mogel več brzdati.

K o sem začel sam misliti in razumevati, sem se večkrat vpraševal kakor danes: Zakaj ni oče ubil rajši — nje? — in vsakikrat sem se moral nasmejati.

Dasi je bila ona kriva, bi ga bili vi po svojih paragrafih obsodili v dolgoletno ječo, bil bi zločinec, morilec, katerega bi se ogibal vsak pošten človek. Povejte mi, ali ga ona ni umorila? Ni li sam potrdil tega v poslednjem trenutku svojega življenja, ko gotovo nihče ne laže? In vendar je nihče ni kaznoval, živela je dalje v grehu brez nobene kazni, ako izvzamem njenega ljubimca, »strica Toneta«, ki jo je pretepal. Po vaših paragrafih je bila nedolžna kakor jagnje, in kaznovali bi bili tistega, ki bi ji bil zalučal v obraz besedo: morilka!

Oprostite, gospodje sodniki! Prav je, da me svarite in pozivljete k stvari; zabavljati ne smem črez zakone, in Bog ve, da do danes tudi nisem zabavljajl proti nikomur, govoril sem o tem le sam s seboj. Sem pač sin svojega očeta . . .

No, silite me, naj pridem čimprej h koncu, k onemu dejanju . . .

Kakor veste, sem bil od svojega osmega leta pri svojem stricu, očetovem bratu, ki tudi danes tukaj priča tako kakor vsi drugi, ki me poznajo, da sem namreč dober, miren človek, za kar se imam zahvaliti le njemu. Ona — mati — je vedno silila v našo bližino; saj je dobila včasih od tete krožnik juhe ali kos kruha, ker vsak krajcar, ki si ga je zaslužila, ga je morala dati — njemu — Tonetu. Dražila in mučila me je s svojo navzočnostjo, v tem ko so v meni vstajali pri pogledu nanjo najbridkejši spomini.

Tisti usodni dan je torej prišla v našo kuhinjo. Bili smo po-večerjali; stric in jaz sva čitala liste, teta je gladila perilo s težkim gladilnikom.

Odgovarjali smo ji vsi le kratko, ker je ni maral nihče. Ko je pomolčala nekaj časa, se je obrnila k meni in dejala zlobno: »Franc, ti se torej ženiš,« — in ko sem pogledal črez list ne njej v obraz, ampak na njeno pisano krilo, tedaj se je zasmejala tako grdo, da mi je šlo po vseh kosteh.

»Ha, ha, ženi se! Tak mož tepec boš, kakršen je bil tvoj o...«

Pogledal sem jo divje kakor še nikogar ne v svojem življenju, pogledal ji naravnost v oni odurni, nabrani, grdi obraz, in srd, ka-terega sem zadržaval celih štiriindvajset let, je zavrel, prekipel v meni.

Očividno se me je ustrašila, ker ni izgovorila besede »oče«, jaz pa sem zagrabil gladilnik in ga ji zalučal naravnost v glavo...

Vse drugo veste...

Kakor bi mi bil tisti gladilnik ležal celih štiriindvajset let na srcu, tako olajšanega sem se čutil — Bog mi odpusti, in zdelo se mi je, da je duša mojega ubogega očeta šele sedaj našla pokoj.

Zdaj me sodite — po svojih paragrafi!

Po klopeh se po parku oziram...

Po klopeh se po parku oziram; O, v meni še polje življenje
na vsaki ljubeč sedi par — z nekdanjo mladostno močjo,
Jaz stopam bolehav po poti; v duši moji brsti in poganja
ljubezni mi vaše ni mar. klic življenja pač sto in pa sto.

Vi mislite, da izumrle Le ljubite vi se po svoje,
so v meni življenske moči, jaz ljubico svojo častim; —
da smrti že gledam v obličje, visoko njen prapor mogočni
pošastim tam večne noči? — resnice jaz prapor držim.

V. S. Fedorov.

Vodnik in Kopitar.

Odlomek iz naše slovstvene zgodovine.

Spisal dr. Fr. Vidic.

aše znanje o marsikaterih zgodovinskih stvareh je pravzaprav jako šibko. O mnogih stvareh se je razvila tradicija, katero smo smatrali za suho zlato; v šoli so nam pripovedovali to učitelji s takim prepričanjem, kakor bi bili sami priča za to, in mi smo verovali ter si domišljevali, da vemo do pičice natančno, kako je bilo nekdanj to in ono. Če pa se je kdo osmelil ter sam pogledal v vire — no potem ni našel mnogokrat niti sledu o tem, kar je smatral za sveto, neovržno resnico, ali pa se mu je pokazalo z vsem drugim licem. Kako dolgo smo n. pr. trdno verovali ter bili do duše uverjeni, da so bili stari Slovani prave ovčice, da so se bali orožja kakor hudič križa. Šele v novejšem času so se podrle te bajke, in se je iz sporočil starih zgodovinarjev dokazalo, da so znali tudi Slovani prelivati kri, kadar je bilo treba.

Tudi v literarni zgodovini se nam je tuptam sporočila kaka neresnica ali nenatančnost, katero pa verujemo, ker se ne potrudimo, da bi se sami prepričali o stvari. Tako je pokojni Navratil v odstavku »Kopitar pa Vodnik« v Kopitarjevi spomenici na kratko označil razmerje med Vodnikom in Kopitarjem ter napisal na koncu odstavka: »Pa bodisi kakorkoli, potolaženi smo; kajti uverili smo se na preveliko radost, da sta se ločila naša tako imenitna rojaka, ko je odhajal Kopitar na Dunaj, kakor prava prijatelja ter si ostala prijatelja do smrti.«

Ta trditev ni resnična, zakaj razmerje med Vodnikom in Kopitarjem, ki se najbolje razvidi iz korespondence, je ostalo tudi po odhodu Kopitarjevem napeto, in pravega prijateljstva ni bilo več med njima.

Po Linhartovi smrti se je čutil Zois osamljenega, zato se je tem bolj potrudil, da je dobil Vodnika v svojo bližino. Ko se je tudi Pengel vsled svojega hudega pijančevanja zameril Zoisu, je stopil Vodnik na njegovo mesto in postal Zoisov »Haus Slavist« (1798). Že naslednjega leta 1799. je prišel tudi Kopitar v Zoisovo hišo za domačega učitelja njegovemu nečaku ter ostal tam, ko je bi njegov učenec dovršil nauke, »beim ebenso geliebten als liebenswürdigen

Sigmund Zois im Haus als Secretär, Bibliothekar und Mineralien-cabinets-Aufseher« osem let.

Za Zoisovim omizjem sta se seznanila Vodnik in Kopitar. Bila sta si dobra prijatelja, samo zbadala sta se rada, saj sta imela oba dovolj humorja za to, in Zoisu je bilo tako pričkanje gotovo samo v zabavo. Kopitar piše v odlomku avtobiografije iz leta 1808. Dobrovskemu: »Da kam er (Kop.) nun mit Vodnik an eine Tafel und K***s Plattheiten und pedantische Kurzsichtigkeit ärgerten ihn und gaben seiner grammatischen Logik reichliche Übung, aber doch waren sie gute Freunde, wie wohl ewige Oponenten.«¹⁾ To prijateljstvo pa je trajalo samo tako dolgo, dokler ni Kopitar povedal svojega namena, da hoče spisati slovnico slovenskega jezika. To je speklo ubogega Vodnika, zakaj sam je nameraval spisati tako knjigo. Zois mu je to takorekoč naročil, ko je bil še na Koprivniku, in zato se je smatral Vodnik edino poklicanega za tako delo. A ker je imel vedno polne roke drugega dela in ker je vsled svoje dobrodušnosti in komodnosti le počasi delal, je morala slovnica še čakati. Zato ga je Kopitarjeva vest prav nemilo zadela, in težko mu je bilo, da bi ga Kopitar prehitel. Odslej pa je tudi izginila zaupnost med njima, in začele so se intrige.

Ko sta bili leta 1806. mlada grofica Bellegarde, šestnajstletna hčerka grofa Belegardeja, ki je bil premeščen v Kotor, in njena guvernantka pri Zoisu na posetu, sta tožili, da znajo v Ljubljani najboljše kuharice samo slovenski, in zato sta prosili Zois, naj jima preskrbi dobrega učitelja. Zois jima je poslal Kopitarja. To je bila zanj težka naloga, a Kopitar se je z vnemo poprijel dela. Predelal je slovensko slovnico »en detail« ter napisal za svojo »lepo učenko« v francoskem jeziku par pol slovenske slovnice. Sam priznava, da se je vedno bolj »zaljubil« v svoj jezik, in zato je sklenil izdati slovnico v knjigi. Kopitar pripoveduje to Dobrovskemu v svoji že omenjeni avtobiografiji iz leta 1808., torej skoro neposredno po dogodku, tako zanimivo, da se mi zdi umestno, podati besede Kopitarja samega, zlasti ker pride Jagićeva knjiga, katero je izdala ruska akademija, le malokomu v roke.

Kopitar piše med drugim: »K*** sagte zu Vodnik: ich könnte nun leicht eine Grammatik machen. V** hortabatur, denn Japel lebte noch, und gegen 2 traute sich V. nicht, oder glaubte er, K*** sey so veränderlich in Vorsätzen wie er: genug K. machte die Gram-

¹⁾ V. Jagić: Источники для истор. слав. филологин. II. str. 310.

matik, und gab sie dem V** zum freundschaftlichen Durchsehen eine Woche lang; es war Vakanz. Jappel starb indessen; da mochte dem V** der Gedanke aufgestiegen seyn, die Möglichkeit des Monopols zu glauben: (man vergesse nicht, dass V** des P. Marcus Schüler ist, auch dem moralischen Charakter nach . . .); er machte den Plan K***'s Arbeit scheitern zu machen, und ihn indessen einzuschläfern, bis auch er, V**, was zusammengeschrieben hätte, (welches ihm leicht war, denn er konnte sich K***'s Arbeit nur extrahiren und inventis addere pauca). Er sagte daher dem K***: du hast keine Syntax gemacht, die werde ich dir machen. Meinetwegen, antwortete K**, wiewohl ich glaube, dass dieselbe von der Grammatik getrennt werden kann, und die Elementen- und Paradigmenlehre vorerst das Wichtigste sey. V** ging nun seinen gewöhnlichen Vakanzen von Schloss zu Schloss nach (ein Rest seines Mendikantenlebens), traf in Unterkrain auf einen Theilnehmer des Annalen-Instituts von Wien, und gab ihm, mit vorzüglichem Bedacht auf seine Syntax, ohne K*** Vorwissen, die, seine Grammatik betreffende, Notiz an, womit K*** mit Recht sehr unzufrieden war (v. Österr. Annal. 1807. Novemb. Intellig.-Blatt). — Als im November Vodnik wieder nach Laibach kam, sprach ihn K*** höflichkeitshalber um die Syntax an. Der kommode Mann Vodnik hatte eigentlich noch nichts Druckfertiges, doch glaubte er dem K*** schon mit hohnlächelndem Triumph antworten zu können: Est quaestio quisnam cuiusnam Beiträge dabit (so spricht V** lateinisch). K*** war überrascht: als einen charakterlosen imbecille hatte er V**n gekannt, aber nicht als Intriganten: es schmerzte ihn unendlich, unter solchen Auspicien in die literarische Welt einzutreten: er hatte erhabene Begriffe von dem Berufe der Schriftsteller, nun sollte er wie ein Hund mit seinem Bekannten und soisasant guten Freunde Vodnik sich herumbalgen, die Idee erfüllte ihn mit Abscheu. — (Meister! warst du nie in diesem Falle?) —

K*** ging zum Buchhändler Korn, und sprach: Wollen Sie eine krainische Grammatik verlegen? — »Nicht nur das, sondern dem Autor ein schönes Honorar geben«. — Ohne Honorar, da haben Sie eine, und machen Sie, dass sie bald gedruckt werde. — Korn bestellt gleich Papier, er traute K**n zu, dass er was rechtes zu machen im Stande sey; denn er kannte ihn. Was thut aber Vodnik? — der Kauz schleicht zu Korn, und — insinuiert ungefragt, und ungebeten, K***'s Grammatik sey mangelhaft, kurzum nichts nutz. — Korn, ein Deutscher, und unfachkundig, fragt bei Baron Zois an, dessen Klienten V** und K*** sind. Vodnik retirirt so gut er kann ins Finstere,

giebt seine Hintertreibung der K***schen Grammatik auf; schreibt aber an den Meister in Prag vorerst weite Insinuationen, um wenigst in opinione doctorum — (der Kurzsichtige!) sich zu behaupten. Cetera nosti.«¹⁾

Tako je sodil in pisal Kopitar o Vodniku v prvi jezi razžaljenega avtorja. Vidi se, da je izlil ves žolč na ubovega Vodnika, samo da ga pokaže v tem bolj črni luči. Da mu je tako trpke besede o sicer dobrodušnem Vodniku narekoval samo vpliv prve jeze, se vidi iz tega, da je v svoji avtobiografiji iz l. 1839., ko je zopet poročal o tem sporu, pisal mnogo mileje in delal Vodniku celo koncesije. Dočim odsevata iz prvega poročila strast in srd, veje iz drugega humor: V šali, pravi, da je dražil Kop. Vodnika, češ, ako bode še dalje odlašal, ga Kopitar še prehitil. Vodnik pa se je dobrovoljno smehljal rokopisu, obsegajočemu 5—6 francoskih pol, in je v svojo nesrečo zbadal Kopitarja s tem, da ga je vsak dan popraševal, ako je njegov »Meisterwerk« že v tiskarni. Prvikrat da mu je Kopitar samo dejal: Ne dražite me; na drugo in tretje zbadanje pa je odgovoril s tem, da se je domenil s Kornom glede tiska. Kopitar pristavlja: »Vodnik hatte dem Verleger gesagt, Kopitar's Grammatik sei nicht vollständig und hatte darin mehr Recht als er vielleicht selbst wusste.«²⁾

Prvi si je Vodnik dopisoval z Dobrovskim in dajal je Kopitarju čitati njegova pisma. Deloma iz ljubosumnosti, deloma zato, ker mu Vodnik najbrže ni več dajal čitati pisem Dobrovskega, odkar sta se bila sprla, se je odločil Kopitar sam in pisal še iz Ljubljane Dobrovskemu dolgo pismo. Umevno je, da Kopitar v njem nima dobre besede za Vodnika. Dne 30. marca 1808. l. je pisal: »Ich freute mich sehr darauf, mich Ew. H. W. mit einem Stücke gethaner Arbeit aufzuführen und nahm unsere einfache Grammatik vor, die P. Marcus so elendig verhunzt hatte. Vodnik's Unbescheidenheit (ne asperius dicam) hat dem Fortgange meiner Arbeit Verdruss und Versäumnis verursacht, seine Cabalen zwangen mich auch, früher und in einer minder edlen Rolle vor Ew. H. W. zu erscheinen.«³⁾

Kopitar je torej čutil, da ni lepo in plemenito, črniti Vodnika pri Dobrovskem, a pomagati si ni mogel, in pisal je dalje, da Vodnik ni izučen gramatik, da ne zna nemški niti koncipirati, ter je naposled vzkliknil: »Weiß Gott, ich bin ein versöhnlicher Mensch und habe

¹⁾ Jagić l. c. II. str. 312.

²⁾ Miklosich: Kopitars kleinere Schriften str. 10.

³⁾ Jagić l. c. I. str. 1.

alles gethan, um mit Vodnik vereint für unsere Sprache zu arbeiten: aber seine Einseitigkeit und Inkonsequenz sind ohne Ende und sein stiller (ich will sagen heimtückischer, selbstsüchtiger etc., der jedoch nicht den Muth hat, laut aufzutreten) Ehrgeiz und Monopolsucht empörend«. ¹⁾

Namen Kopitarjev je bil, izpodriniti Vodnika ter prepričati Dobrovskega, da Vodnik ni mnogo vreden, ter da bi storil boljše, ako vzame njega za korespondenta. In ta namen je na koncu tudi sam povedal, češ: »Im Bewusstsein meiner reinen Absichten und in der Überzeugung, dass ich zu dem würdigsten und wärmsten Freunde der Slavität rede, wage ich es sogar mich selbst als einen fleißigeren Correspondenten pro slavicus, quam est Vodnicus, Ew. H. W. hiemit vorzuschlagen. Vodnik hat mich bisher ihre gütigen Zuschriften lesen lassen, und ich würde im umgekehrten Falle das nämliche thun: der ganze Unterschied wäre nur, dass Ew. H. W. dann schnellere und treuere et unbefangene Rapporte zugebote stünden«. ²⁾

Še ostreje je pisal v svoji »Slavins Rückbotschaft aus Krain«, ki je bila priloga njegovemu pismu in nekak odgovor na Dobrovskega »Slavins Botschaft aus Böhmen«. Poln hvale za Zoisa, katerega imenuje po pravici središče kulture na Kranjskem, pripoveduje, da ja izdal slovnico, in dostavlja: »Darüber haben sich freilich zwischen Letzterem (Kop.) und V** beide Arten des $\varphi\theta\acute{\iota}\nu\omicron\varsigma$ hören lassen; schadet nicht, die Wahrheit gewinnt durch Wissenschaft . . . V** liest auch nicht und ist ein Epicuräer von der gröberen Art (i. e. ex Franciscano Epicurus), aber er hat sich im ganzen Lande für den Patriarchen der Slavität gelten zu machen gewusst, wiewohl er erschrecklich seicht ist. Hätte er doch auch den Fleiß und die Unschuld eines Pedanten, wie er dessen Abgeschmacktheit und Paradoxiesucht hat«. ³⁾

Kopitar pa kljub svoji jezi in robotosti ni bil povsem nepravilen. Da bi bil Vodniku vse odrekal, tega ni hotel, in Kopitarju v čast moramo priznati, da je sicer marsikaj glede Vodnika pretiraval, da pa mu je priznal tudi marsikatero prednost. V istem članku namreč piše nekoliko pozneje: »Von den Lebenden wäre Vodnik der slawischeste Krainer, wenn er — Geschmack hätte: er weiß bei weitem die meisten Wörter«; seveda pristavlja takoj zopet: »aber seine Logik, sein Geschmack —!—. Wäre V** so billig mit

¹⁾ Jagić l. c. I. str. 1.

²⁾ Jagić l. c. I. str. 2. in 3.

³⁾ Jagić l. c. I. str. 8.

Kopitar***! Aber seit Japel todt ist, möchte sich V** noch den jungen Rivalen (t. j. Kop.) vom Halse schaffen, per fas et nefas, um das bequeme Monopol mit krainischer Sprachkunde zu treiben i. e. sich dafür bewundern, schmeicheln etc. zu lassen und — faulenzten¹⁾

To je Kopitar zopet debelo povedal. Dobrovský, ki je Vodnika že poznal iz pisem, je pač vedel, da je pisal Kopitar v jezi in razburjenosti. Zato ga je izkušal potolažiti v pismu, ki nima datuma, pa je gotovo pisano konec januarja ali v začetku februarja 1809. l. Iz tega pisma se vidi, da se Dobrovský sicer ni mnogo nadejal od Vodnika in njegovih študij, a da ga je smatral za dobrega človeka, »und seine »pesme« sind doch nicht schlecht«, nadaljuje potem. »Gut, dass Sie sich in keine Fehde mit ihm verwickelt haben . . . Zur Versöhnung möchte ich wohl etwas beitragen. Aber es mag nun Alles beigelegt sein. Desto besser.«²⁾

Da sta se Kopitar in Vodnik pred odhodom Kopitarjevima na Dunaj res spravila, potrjuje Kopitar sam v pismu, ki ga je pisal Dobrovškemu z Dunaja: »So redete B. Z. seit 20 Jahren dem Kumerdej, Japel, Vodnik in Rücksicht auf Grammatik und Lexicon zu. Quoad grammaticam hat sein Secretär den Wunsch zum Theil erfüllt: Wegen Lexicon schreibt mir eben Vodnik (mit dem wir wieder gut sind, da er auf das Monopol Verzicht gethan hat).«³⁾

Namesto sintakse, katero je bil Vodnik obljubil, a je ni izdelal, je hotel dodati Kopitarjevi slovnici etimološki slovarček, a ker ni bilo časa za to, in ker delo ni bilo analogno Kopitarjevemu, zato ni izšel, in Vodnik dostavlja: »und wartet auf mein Wörterbuch: die Zeit, die ich damit zubachte, ist nicht verloren. Nun aber kehre ich mit aller Sensucht zum Dictionario zurück, wie Jakob zu seinem abwesenden Joseph.«⁴⁾ Vodnik je imel v mislih, kakor razlaga Kopitar Dobrovškemu, nemško-slovenski del, ker ga je upal najnagleje prodati »nemško mislechim pridigarjem«. — »Ein Slavisch (Kr)-deutsches Lex.«, piše Kopitar, »für den Philologen bei weitem das nöthigere, ist entweder von Vodnik selbst oder von K***, oder von dem eben ausstudierenden dr. theologiae Supan . . . zu erwarten.«⁵⁾ Ker je torej Kopitar nemško-slovenski del slovarja v kratkem času

¹⁾ Jagić l. c. I. str. 14.

²⁾ Jagić l. c. I. str. 28.—29.

³⁾ Jagić l. c. I. str. 30.

⁴⁾ Jagić l. c. I. str. 30.

⁵⁾ Jagić l. c. I. str. 30.

pričakoval, je umevno, da je postajal nevoljen, ker slovarja ni hotelo biti. Večkrat je torej tožil in tarnal ter se hudoval na Vodnika. Dobrovskemu je pisal 20./24. nov. 1809. l.: »Vodnik verspricht immer, dass sein deutscher Theil bald beendigt wird. Credam cum videro. Vielleicht schrecken ihn ein paar meiner Kameraden aus der monopolistischen Bequemlichkeit auf. Vielleicht ich selbst, wenn ich nur Muße habe«. ¹⁾ Dobrovský je odgovoril z neko ironijo: »Vodnik's Arbeit werden wir wohl noch erleben«. ²⁾

Zanimanje za slovar je bilo veliko. Vse ga je težko pričakovalo, zlasti inteligentni Primic, ki je v Gradcu zbral 15 teologov v »societas slovenica«, kjer so proučevali jezik in njegovo slovnico. Primic je večkrat popraševal Vodnika, kako napreduje delo, ter mu celo obljubil pomoč svojih tovarišev. Tako mu je pisal 13. dne maja 1810. l.: »Was macht kranjsko Befediſſe? — Hier werde ich meine Consorten antreiben, dass sie Materialien zu einem Lexicon sammeln, damit bald eins zustande kommt. Naj li hitro délajo, potlej bodo drugo delo dobili, jeſt bom tim zhaſi robo perpravlal . . . Schicken Sie mir wohl auch einige, Ihnen etwa unbekannte Wörter, ich kann vielleicht hier ihre slavische Bedeutung erfahren«. ³⁾ In v pismu z dne 28. junija ga zopet opominja, naj hiti s svojim delom, češ, naročil je svojim »Consociis«, naj o počitnicah nabere čimveč besed, katere mu hoče potem dati na razpolago. Toda tudi Primic je postajal vedno nestrpnjši in 29. dne nov. 1811. l. je pisal Vodniku: »Wie steht es denn mit der Herausgabe Ihres Wörterbuches? — Säumen Sie doch nicht länger um des Himmelswillen, die Früchte Ihrer Bemühungen zu ernten, und denken Sie an das: vita brevis, ars longa . . . Ich dächte, es wäre Zeit mit der Herausgabe des Lexicons zu eilen. — Wörterbücher werden ohnehin erst mit der Zeit vollständig — Sapienti sat! —« ⁴⁾

Če je že Primic tako odločno pokazal Vodniku svojo nevoljo in nestrpnost, koliko bolj se je moral jeziti nervozni Kopitar, ker Vodnik ni mogel dokončati svojega dela. Dolžil ga je, da je kriva samo njegova lenoba in komodnost, ne da bi bil vpošteval burne čase in neugodne razmere ter obile posle Vodnikove.

Da torej v tem času razmerje med Kopitarjem in Vodnikom ni bilo posebno prijateljsko, in da je moral celo Zois poseči vmes, dokazuje Kopitarjevo pismo Dobrovskemu z dne 8. avg. 1810. leta.

¹⁾ Jagić l. c. I. str. 62.

²⁾ Jagić l. c. I. str. 74.

³⁾ in ⁴⁾ Iz pisem v ljubljanskem muzeju pod »Vodnikiana«.

Pisal mu je: »Als Kommentar zu Ćupans Brief muss ich noch hinzusetzen, dass mir Vodnik vor etwa 6 Monaten einen Mönchs-Brief geschrieben, worauf ich derbe Wahrheit ins Gesicht in einem offenen Anschluss in Baron Z. Brief erwiderte. Der Baron remisit inclusam nolens ali iras grammaticorum und so blieb Vodnik ohne Antwort. Ich bin sonst sehr versöhnlich und habe gar keinen Groll auf V., deswegen eben hatte ich mich ausgeschüttet.«¹⁾

Kopitar je upal, da Vodnika zbudi graška societas, in v vsakem pismu je tožil Dobrovskemu o njem. Končno so izšli: »Pismenost« (slovnica), »Kershanski navuk sa ilirske deshće« in »Abeceda«, ki so se zdela Kopitarju »zu krainisch«.

Še predno je Kopitar poznal Vodnikovo slovnico, je že nagovarjal Dobrovskega, naj jo kritikuje, češ »Von mir würde sie's als einem propheta in patria verschmähen«.

Kljub temu, da je Vodnik leta 1811. izdal toliko del, Kopitar vendar še ni bil zadovoljen, temveč je zopet godrnjal, da ni slovarja. Tolažil se je, da bo moral priti drug leksikograf, in celo sam bi se bil lotil dela, ako bi bil na Kranjskem. Vesel je bil naznanila, da izda Primic majhen slovar; ko pa tudi tega ni bilo, začel je zabavljati obema: »Vodnik nimmt sich heilig vor, sein Lexicon ums N. Jahr (1813 oder 1800 + x?) auszugeben. Primitz hat ihn aufgeschreckt! Es ist aber einer ein Schuft wie der andere; der jüngere doch etwas besser, weil frischer«, je pisal 2. avgusta 1812. leta Dobrovskemu.

Novo leto je prišlo brez Vodnikovega slovarja. Sedaj pa se je Kopitar razsrdil in dal duška svoji jezi v pismu Dobrovskemu, pišoč: »Nam si Vodnik et Primitz pergunt cessare, frangam ego glaciem, daboque quantum τήλοδι πύτρη possum, circiter tertiam partem des ganzen windischen Sprachschatzes.«²⁾

Leta 1813. se je bližalo Vodnikovo delo svojemu zvršetku, ko pa ga je v »Telegraphie officiele« naznanil, se je Kopitar nekako norčeval, pišoč Dobrovskemu: »Vodniks Lexicon wird auf Pränumeration angekündigt, en exemplum, quid dicis de resonamento et methodo?« Dobrovsky je takoj prosil, da ga oglasi za naročnika.

Naznanilo, katero je imel Dobrovsky, je vzel s seboj Šiškov, zato je prosil drugega. — Ko mu ga je Kopitar poslal, je pristavil nezaupno: »En tibi novum folium Vodniki, plura mitterem, si occasio

¹⁾ Jagić l. c. I. str. 162.

²⁾ Jagić l. c. I. str. 323.

esset, sed vix incipiet Vodnik his temporibus«. In v resnici, Kopitar se ni motil, zakaj Vodnik ni nikdar izdal svojega slovarja.

Že iz vsega tega se vidi, da Kopitar ni posebno čislal Vodnika in da mu je, kjer je le mogel, katero zasolil. Vzrok temu je bil deloma prepir radi slovnice, deloma pa je temeljilo nasprotstvo v različnih načrtih. Kopitar je bil agilen mož, vedno poln novih dalekosežnih načrtov, Vodnik pa počasnejši, ki se ni nikdar prenačil. Kopitar je sicer mnogokrat pretiraval, vendar mu ni povsem odrekal zmožnosti.

Dobrovsky, ki je moral vedno poslušati Kopitarjeve tožbe, je vendar sodil mirneje o njem, in zanimivo je, da se je oziral na Vodnika in njegovo sodbo glede brižinskih spomenikov. Ko je Dobrovsky po Grimmu zvedel zanje, je pisal o tem Kopitarju ter ni pozabil Vodnika, češ: »Vodnik muss sich darüber freuen und die ganze slaw. Anstalt in Grätz. Quaerite et invenietis«.

Dobrovsky je poslal Kopitarju besedilo drugega dela, prvi del pa baronu Zoisu, tako da je Kopitar spoznal oba. Nagovarjal ga je, naj spomenike izda, ter predlagal, da bi tudi Vodnik pomagal. Vendar to Kopitarju ni bilo prav, da bi se tudi Vodnik udeležil izdaje, pač pa mu je izročil spomenike, da jih je razlagal. Vodnik se je silno zanimal za spomenike ter spisal celo latinski komentar k prvemu delu »Glagolite po naz. . .«. Delo ni nič posebnega, vendar dokazuje Vodnikovo zanimanje. Izpisal je vsako besedo v prvotnem pravopisu, v sosednjem razpredelku v »moderna orthographia«, v 3. »ratio loquendi moderna« in v 4. latinski prevod. Ta komentar je poslal Vodnik Kopitarju, ki se mu je zanj zahvalil: »Gratias summas de misso praeclaro commentario. Non te poenitebit. Nil nunc deest nisi adhuc Ilupanianus, post hunc augetum statim me accingam ad edendum (ne verbum mihi comedas)«. ¹⁾ Kopitar je poslal komentar Dobrovskemu.

Vodnik je naslovil prvi del »Confessio peccatorum generalis Slovenica conscripta, ac reperta in Bibliotheca Monachensi etc.« Njegova končna sodba je bila: »Scriptor videtur fuisse Italus, qui tamen mirae puritatis Slavicae amator fuit Orthographia est aevi diplomatum Lokae et Veldes donatorum praediorum ab Ottone III. et Henrico II. Imperatoribus: dialectus vero adhuc illo aevo anterior. Cetera observabit doctus Dobrovsky et noster Kopitar«. ²⁾

Vodnik je nekoliko dvomil, da bi bili spomeniki slovenski, in je sumil, da so srbski, »ob *ch* sonum« pravi Kopitar.

¹⁾ Iz nenatisnenih pisem v arhivu ljubljanskega muzeja.

²⁾ Jagić I. c. I, str. 353.

Kar se je tikalo brižinskih spomenikov, je bil torej Kopitar Vodniku pravičen.

Za Vodnika so bili brižinski spomeniki še posebnega pomena. Prepiral se je namreč s Kopitarjem, ki je trdil, da se začne slovenska literatura šele s Trubarjem, ter menil, da so imeli Slovenci tudi pred Trubarjem pisatelja. Zato se je tembolj zanimal za brižinske spomenike, ker je iskal v njih potrdila svojemu mnenju.

Še glede enega vprašanja je Kopitar zmerno sodil o Vodniku, namreč glede alfabeta. Kopitarju je prizadevalo največ skrbi, da bi dobil alfabet za vse Slované; to željo je večkrat izrekel: »quaerite primum orthographiam, cetera ordine venient als natürliche Zugabe« je pisal Dobrovskemu. In čudno! Zopet se je Vodnik lotil tega dela; sestavil je abecedo ter jo poslal Kopitarju na Dunaj, da jo izroči Dobrovskemu. Kopitar je to storil z značilno opazko v pismu: »Ich muss schließen, um die Post nicht zu versäumen, und lege nur noch Vodnik's ganz selbstausgedachte und meiner feindlichen fides zur treuen Ablieferung an E. Hochwürden anvertraute Alfabetvorschläge pro omnibus slavico latino charactere utentibus bei.«¹⁾ Dobrovsky je Vodnikovemu načrtu pristavil opazko: »komu těžko necht' powrze, a komu dussno necht' kassle«, Kopitarju pa je pisal: »Was Sie mir von Hrn. Vodnik beylegten, hat ganz meinen Beyfall, *nj* etwa ausgenommen.«²⁾

Kljub temu torej, da se je Vodnik zanimal za vsa aktualna vprašanja ter da se je vedno potrudil izkazati Kopitarju usluge — popisal mu je n. pr. drugo izdajo Megisserjevega slovarja, ki je izšla l. 1603. v Frankfurtu — mu Kopitar vendar ni vedel stalne zahvalnosti in priznanja. Samo kadar ga je rabil za kako delo, mu je bil dober, sicer pa mu je bil »ein rothwangiges, wohlgefüttertes Pfäfflein«, ki ima najboljše vino, najboljše jedi in najboljši tobak in je torej pravi Kacij. »Er ist ein Exfranciscaner, das Mönchthum hat jeden Funken von der Göttergabe Enthusiasmus in ihm erstickt. Als Bettelmönch hat er viele Dörfer gesehen, und — Sprachvarietäten gelernt: ein falscher Geschmack hat aber überall das Ungangbarste liebgewonnen. (Vielleicht weil das die confratres am meisten etonnierte: Türken brauchen türkische Musik, um affizirt zu werden.«³⁾

Seveda je bila ta sodba iz l. 1808., ko je bil razpor med njima največji. Toda tudi v poznejših letih po Vodnikovi smrti ni bolje

¹⁾ Jagić l. c. I., str. 130.

²⁾ Jagić l. c. I., str. 130.

³⁾ Jagić l. c. II., str. 308.

sodil o njem. V svoji avtobiografiji iz leta 1839. celo trdi, da Vodnik ni dalje prišel nego do naznanila svojega nemško-slovenskega slovarja. Kopitar navaja torej samo slovar, ki je ostal v rokopisu, drugih del pa ne omenja niti z besedico.

V poznejših letih, ko je bil Vodnik izgubil službo na gimnaziji in je živel v bornih razmerah, se Kopitar sploh ni več brigal zanj. Ko pa je Vodnik izdihnil svojo dušo, je to Kopitar lakonično sporočil Dobrovskemu, pišoč mu 10. dne febr. 1819. l.: »Vodnik prae nimia sanitae est mortuus subita apoplexia«. ¹⁾ Druge besede ni imel zanj. Tako pač ne poroča prijatelj o smrti prijateljevi. Razpor med Vodnikom in Kopitarjem se torej nikdar ni poravnal docela; dasi sta se navidezno sprijaznila — prijatelja si nista bila več.

Voditelji kitajskega duševnega življenja.

Za »Ljubljanski Zvon« napisal

Přemysl Hájek (Berlin).

Podajajoč čitateljem tega lista kratek obris filozofskih nazorov največjih učiteljev kitajskega naroda, hočem najprej z nekoliko besedami poudariti namen teh vrstic.

Kitajska filozofija, zlasti konfucianizem, ni veda, oddaljena od življenja kakor večina naših filozofskih sistemov. Je to praktična moralka, »Weltweisheit«, kakor pravijo Nemci, ki je izšla iz naroda in je na narod kot civilizatorski element vplivala, kakor vpliva še sedaj. Konfucianizem (t. j. Konfucijeva filozofija) je za »Državo srede« približno takšnega pomena, kakor za stari vek svetovni nazor helenski ali pa za srednji vek krščanstvo. Zato ni brez interesa za tistega, kdor se zanima za Kitajsko in za njegovo mnogoštevilno prebivalstvo, in skoro potreba, da spozna filozofske temelje kitajskega svetovnega naziranja; kajti »Tout comprendre, c'est tout pardonner«.

Dovoljujem si torej naglašati tudi pomen kitajske filozofije in sploh študija starih filozofskih nazorov za moderne ljudi v sedanjem času, ki čitajo le najmodernejše stvari in se nagibljejo k najekscen-

¹⁾ Jagić l. c. I., str. 447.

tričnejšim nazorom. Staro se zaničuje, staro je balast, s starim proč! In posledice: oproščena »starih« nazorov, prha moderna duša v vročinski zmedenosti od plamena do plamena, brez dogmatizma, brez materializma, brez idealizma, in kakor se vse to še imenuje! Vse je polomljeno, razmetano, zmešano, spejemo k anarhizmu. Največji mislec-pesnik naše dobe, Helenec Nietzsche, je hotel imeti v sebi kaos, da bi splodil plešočo zvezdo, in Tolstoj, »trinajesti apostol Kristov«, oznanjuje: »Uničite državo!« Ali bi ne bilo v času, ko rdeča, zdrava lica in zdravo sodbo smatrajo za nemoderno, koristno, odpreti stare knjige in rajše tam iskati izhodišča iz obupnega stanja nego pobešati glavo in onemoglo vzpenjati roke k zaprtim vratom bodočnosti?

Tudi ta kratki načrt kitajske filozofije hoče k temu izpodbujati.

I. Konfucij.

Ko je leta 1122. pred Krist. na Kitajskem dinastijo Šang, ki je vladala skoro 600 let, pleme Čau vrglo s prestola, polastil se je vladarstva Wu-wang, učen in vrl mož. Kitajska, ki je bila od nekdaj fevdalna monarhija, je bila takrat razdeljena na 1800 fevdnih grofij, poleg katerih je Wu-wang ustanovil še 72 novih za svojo rodbino.

Za prvih sedem naslednikov Wu-wangovih enotnost države vsled tega ni trpela. Ali slabi nasledki fevdalnega sistema so se vendar pokazali. Cesarji, ki so prvotno vladali nad desetkrat večjo deželo nego ostali knezi, so svoj imetek kos za kosom odstopali svojim sorodnikom in ljubljencem, dočim so njih vazali na mejah države svojo posest vedno bolj razširjevali, pa tudi v večnem medsebojnem prepiru živeli. Ljudstvo je pa pri tem neizmerno trpelo vsled visokih davkov in vojaške službe. Bridko se pritožuje filozof Meng-tsi (rojen 371. l. pr. Krist.) radi bede in pomanjkanja, ki ga trpi ljudstvo; dostikrat, zadržan po vojni službi, ni mogel podanik svojega polja obdelati, da bi prehranil roditelje, oče in mati sta gladovala in zmrzovala, sin pa je moral daleč stran od njih na vojsko. Ko je nastala v Tseu lakota, je skočilo na tisoče starih ljudi v prekope in jarke, na tisoče se jih je pa odselilo. Podaniki so pobijali svoje kneze, otroci svoje roditelje. Bilo je sicer nekaj shramb, kamor so spravljali del žita za slabe čase, pa knezi jih niso hoteli odpreti, hoteč izkoristiti splošno bedo in lakoto.

Takrat, ko se je vseh mislečih Kitajcev že oprijemal obup, in ko se je začelo premišljevat o starih dobrih napravah polmističnih

vladarjev, narodil se je kitajskemu narodu njegov največji sin, Konfucij.

Konfucij ¹⁾ je bil porojen dne 19. junija l. 551. pred Krist. v sedanjem Kio-fu-hien v provinci Šan-tungu. Njegova rodbina je izhajala iz stranske linije grofov Sungovskih, potomcev Čeua, poslednjega cesarja II. dinastije, Yin (1154—1123). Njegov oče je imel 9 hčera od prve zakonske žene in pohabljenega sina, ki je pa kmalu umrl, od postranske žene. Po smrti prve žene se je oženil v drugič, dasi mu je bilo že sedemdeset let, in sicer zato, ker ni imel potomcev moškega spola, kar smatrajo na Kitajskem za veliko nesrečo.

Rojstvo Konfucijevo je kakor Buddhovo zastrto z mnogimi pripovedkami in bajkami (mogoče da pod vplivom buddhizma). Tako n. pr. se pripoveduje, da se je dala Čing-tsai, mati Konfucijeva, ko se je bližal porod, odnesti v votlo murvovo drevo, da bi tam porodila. Tu sta priletela z neba dva azurjeva zmaja in se postavila pri vhodu votline. Po zraku so letali ženski duhovi, in rosa v votlini je razširjevala prijeten vonj. Na povelje nebeškega cesarja so prišli z nebes v votlino nebeški godci, in zaslišal se je glas: »Rojstvo svetega deteta giblje nebesa, zato pošiljajo (nebesa) prijetno godbo in zvonke instrumente, ki se razlikujejo od glasbil tega sveta.«

Iz Konfucijeve mladosti je le malo znano. V tretjem letu mu je umrl oče, in tedaj se je mati poprijela njegove vzgoje. V sedmem letu so ga začeli poučevati učitelji. Da je bil jako marljiv, se da posneti iz poročila, ki trdi, da je bil v sedemnajstem letu že zmožen poučevati sinove nekega plemiča v obredoslovju.

V devetnajstem letu se je oženil, pa v zakonu ni bil srečen, zato se je dal kmalu ločiti. Leto po poroki se mu je rodil sin Li, ki je baje doživel petdeseto leto.

V dobi, ko so skrbi za rodbino začele bolj in bolj nanj pritiskati, je stopil v službo pri mogočni rodbini države Lu, najprej kot nadzornik shramb, pozneje pa kot nadzornik čred in pašnikov. Dasi je ta služba le malo nesla, jo je opravljal Konfucij vestno. »Če imam svoje račune v redu«, je rekel često, kakor spričuje njegov učenec Meng-tsī — »je zadosti«.

¹⁾ Latinizovano iz kitajskega »K'ung-fu-tsī« (k'ung = jama, fu-tsī = učitelj); K'ung je rodbinsko ime. Ime, ki ga je dobil po rojstvu, je bilo K'ien = hribček. To ime je sveto, in Kitajci namesto tega, kakor Židje namesto Jehova Adonai, čitajo Mao. Častno ime Konfucijevo, ki se prideva otrokom na Kitajskem, ko dosežejo polnoletnost, je bilo Čung-ni (srednji Ni).

V svojem 22. letu je začel Konfucij svoje delovanje kot učitelj in je v kratkem času zbral okoli sebe množico ukaželjnih mladeničev, hrepenečih po izpopolnitvi na temelju študija starodavnosti.

Pri tem pa tudi sam ni prenehal učiti se, tako da je že v tridesetem letu po svoji lastni izpovedi »stal trdno« in se odločil posetiti slavnega Lao-tsi'ja, ki je po tedanji govorici »umeval vire običajev in godbe, imajoč jasen nazor o potu prave kreposti.« Pa Lao-tsi' ga ni zadovoljil. Čisto naravno: Konfucij je bil poln mladostnih nakan in načrtov, hrepeneč po starih šegah in obredih, Lao-tsi' pa postaren človek, brez zahtev, čigar ideal je bil mirno, priprosto življenje prvotnega človeka. Pri tej priliki je Lao-tsi' neki rekel Konfuciju: »S čimer se ti pečaš, se opira le na zastarele vzglede. Sam ne delaš ničesar, hodiš le po poti minolosti, ne začenjaš nič novega«. Te in podobne besede so seveda osupnile mladega Konfucija, zato ni treba prav nič dvomiti o resničnosti nekega poročila, češ da ni tri dni izpregovoril niti besedice. Ločivši se od Lao-tsi'ja, je šel dalje po svoji poti, povsod iščoč pouka, tako da je vračaje se domov bil že slaven in je imel baje črez 3000 učencev.

V tistem času so se začele politične razmere v Lu zapletati, in je prišlo na zadnje do odkritega boja med knežjo hišo in tremi sorodnimi rodovi. Zato se je Konfucij umaknil v sosednjo državo T'si, kjer se je posvetil posebno študiju godbe in si pridobil velik vpliv na tamošnjega kneza. V T'si je bival dve leti ter se vrnil potem v svojo domovino, kjer je čakal petnajst let, predno je prišel do urada, njega dostojnega. Šele, ko so se politični viharji poglobili, je bil imenovan za prvega uradnika mesta Čung-tu, in je opravljal to službo s tako vestnostjo in s takimi uspehi, da je bil kmalu povišan za ministra javnih poslov, in je končno dosegel mesto prvega ministra. V tem uradu se je čutil Konfucij, ko je smel izdajati zakone in uveljavljati zlasti svoje pravniške in politične nazore, popolnoma srečnega. Po njegovem prizadevanju je bila obnovljena stara poštenost in moralnost, Konfucij sam pa je postal proslavljeni ljubljeneč ljudstva. —

Pa ta doba slave ni trajala dolgo. Razcvit države je vzbudil zavist sosednjih knezov, ki so na vse mogoče načine izkušali Konfucija odstraniti.

Poslali so vladarju države Lu v dar tudi krasnih deklet in lepih voz ter tako dosegli, da je jel zanemarjati državne posle, in Konfuciju ni preostajalo drugega kakor umakniti se z dvora. Šel je iz domovine in blodil trinajst let po tujini od kraja do kraja. Pri

tem je užil mnogo časti in slave, pa tudi mnogo zaničevanja in trpljenja.

Ko so se pa razmere v Lu zopet predručile, vrnil se je Konfucij l. 483. zopet v domovino, iznova pripravljen, da pomaga knezu s svetom in dejanjem. Pa zmotil se je v svojih nadejeh. Knez ga je sicer sprejel s častjo in slavo, na svoje vladanje mu pa ni dovolil nikakega vpliva, tako da se je ubogi modrec odpovedal vsakršnemu javnemu delovanju in v resignaciji tiho živel, uglobovši se v študij glasbe, obredov in literature. V to dobo spada literarno delovanje Konfucijevo. Takrat je bil urednik Šu-kinga (kanonične knjige zgodovinskih listin), Ši-kinga (kanonične knjige pesmi), Li-kinga (kanonične knjige šeg in obredov), Yok-kinga (kan. knjige glasbe), Yik-kinga (kan. knjige izpremenitev) in je napisal edini svoj izvirni spis »Čün-ts'ien« (Pomlad in zima), t. j. kroniko države Lu, kjer suhoparno popisuje dogodbe 12 vladarjev te države in njih vrstnikov v sosednjih deželah.

To urejevanje starih svetih knjig je pridobilo Konfuciju slavo, njemu ima zahvaliti svoj vpliv in pomen v minolosti in sedanjosti. Še sedaj vzklikne cesar pri daritvenih slavnostih na čast Konfuciju vsake pomladi in jeseni: »O učitelj, po krepostih enak Nebu in Zemlji, čigar uk obsega minolost in sedanjost, ki si nam uredil in ostavil šest klasikov in nam izročil njih nauke za vsa pokolenja!«

Med tem so se bližali modrecu poslednji dnevi. Sluteč svoj konec, je ba je rekel enemu izmed svojih učencev: »Da država ni na pravi poti, tega je že dolgo; nihče me ne spoštuje. Ljudje Hia (I. dinastija Kitajske) so pokopani pri vzhodnih stopnicah, ljudje Čeu (III. dinastija) pri zapadnih, Yin (II. din.) je pa med obema stebroma. Nocoj se mi je sanjalo, da sedim med obema stebroma, saj spadam k ljudem Yin. V deželi ne vlada prosvetljen vladar, nihče v celi državi ne časti mene, kmalu bom umrl.« Obupan je odšel v svojo spalnico in čez teden dni umrl 26. dne, 4. meseca leta 479., star 73 let.

Njegovi učenci so ga pokopali svečanostno na severni strani ozidja mesta Kio-fu-hien in so ga objokavali tri leta. Na ukaz vladarja mu je bilo postavljeno svetišče in bile odrejene četrtletne daritvene molitve. Leta 194. pred Kr. mu je ustanovnik dinastije Han sam daroval, in v prvem letu po Kr. mu je vzdal cesar Ping posmrtni častni naslov »popolni svetnik in stari učitelj K'ung-tsi«. Leta 57. so bile odrejene daritvene molitve zanj na vseh cesarskih in deželnih šolah. Od 7. stoletja je pa že splošno čaščen, in sam

cesar potuje k njegovemu grobu, kjer pred njegovo sliko trikrat poklekne.

Konfucij, kakor smo že omenili, ni napisal niti ene knjige filozofske vsebine. Njegov nauk nam je ohranjen posebno v takozvanih malih klasikih (»Lun-yü = Razgovori Konfucijeve Ta-hiok, Veliki nauk, Čung-yung, Nespremenljiva sredina, Meng-tsi).

Ideje Konfucijeve niso bile nove, revolucijske. Kar je učil, to je bila le modrost starih. »Podajem le staro in ne delam nič novega«, je rekel sam. Ker je bila njegova doba pokvarjena, je iskal sredstev za izboljšanje človeške družbe in pred vsem države, in našedši to sredstvo le v poboljšanju posameznika, si je napravil ideal plemenitega človeka »Kiün-tsi« z ozirom na samega sebe in v razmerju k drugim ljudem. Karakteristični znaki tega plemenitega človeka so tri kreposti: znanje, humanost in moštvo, s pomočjo teh ima izpolnjevati svoje dolžnosti z ozirom na vladarja, očeta, ženo, starejše brate in prijatelje.

Konfucij je veroval v prvotno popolnost človeške narave, katere reprezentant mu je bil svetnik (šing), t. j. človek, od narave absolutno popoln. Toda »Svetega človeka«, je rekel, »nisem dobil pred oči, ko bi mi prišel vsaj plemenit, menim, da bi mi bilo zadosti«.

Plemenit človek si izkuša ohraniti ravnotežje notranjosti, in da se v tem izpopolni, se uči od starih. Kaj je cilj tega izpopolnjevanja, se da posneti iz lastnih besed Konfucijevih: »Pot plemenitega človeka je četvera; K'ien (= Konfucij) ne zna dosedaj niti ene. Kar se zahteva od otroka, da bi s tem ustregel očetu, tega dosedaj gotovo ne zmore. Kar se zahteva od ministra, da bi s tem ustregel vladarju, tega dosedaj gotovo ne zmore. Kar se zahteva od mlajšega brata, da bi s tem ustregel starejšemu, tega dosedaj gotovo ne zmore. Kar se zahteva od prijateljev in tovarišev, tega dosedaj ne zmore človek, da bi to delal prvi.«¹⁾

Te besede pomenijo: Plemeniti človek deluje med ljudmi, ustreza njih zahtevam, pa tudi isto od njih zahteva; je zmeren in ima jasen pojem o razmerju med posameznimi sloji človeške družbe, pravzaprav državnega telesa. Določitev specialnih pravil o tem razmerju tvori drugi del Konfucijevega nauka.

Razmerje žene do moža je karakterizovano po podrejenosti žene: neomožena ženska je podrejena očetu (event. najstarejšemu bratu), omožena ženska možu, vdova najstarejšemu sinu. Te podrejenosti pa ni smatrati za suženjstvo. Podrejena je namreč očetu kakor

¹⁾ Tu je izpuščeno še razmerje med možem in ženo.

ostala deca, kot soproga ima na skrbi domače gospodarstvo, (dočim mož deluje na zunaj) in kot vdova uživa obče spoštovanje.

Kar se tiče razmerja roditeljev in otrok, se more označiti kot brezpogojna vdanost otrok staršem. Vendar pa smejo otroci roditelje pokarati, ako zapazijo pri njih kaj nelepega, seveda z največjo spoštljivostjo. »Služec očetu in materi«, je učil Konfucij, »jim izlepa prigovarjajte. In če tudi vidite, da njih srce ne posluša, jih vendar častite in jim ne kljubujte ter se ne jezite, dasi morda tudi trpite vsled tega«.

Smrt roditeljev ne pretrga dolžnosti otrok do njih. Potem morajo po starodavni šegi tri leta po njih žalovati, pri čemer je po besedah Konfucijevih »notranja žal boljša nego zunanje formalnosti«.

Tretje razmerje, ki ga je Konfucij določil, namreč spoštljivost mlajših bratov do starejših, je bilo na Kitajskem že od davna v veljavi. Tako velevala kanonična knjiga obredov Liki: »Mlajši sin in njegov mlajši brat morata služiti najstarejšemu sinu direktnega potomca, utemeljitelja rodbine, kakor tudi njegovi ženi.« — Kadar mlajši brat obogati ali doseže visok urad, mora pred starejšim bratom nastopati prav skromno in spoštljivo. Konfucij je kakor povsod, tako tudi tu svetoval zmernost in priporočal, naj imajo starejši bratje ozir na mlajše.

Zlasti je Konfucij poudarjal razmerje do prijateljev in tovarišev (zvestobo). Tako je rekel: »Kot človek ne imeti zvestobe, pa res ne vem, kako je to mogoče. Ako velik voz nima osi, ako voziček nima prečnice, kako naj se pa spravi dalje?« Zahteve tega razmerja je naglasil s temi besedami: »Imej za temelj odkritost in zvestobo; ne imej prijateljstva s temi, ki niso kakor ti sam, a če si se zmotil, ne boj se premembe, poprave« in: »Česar ne želiš, da bi storili tebi samemu, ne delaj ti drugim«.

Kar se tiče zunanjega vedenja, ima biti človek med prijatelji resen in vzdržen. Prijateljstvo je le takrat mogoče ohraniti, ako si prijatelji niso slepo zaupljivi, ali pa če si niso kar nezaupljivi. Namen prijateljstva je gmoten, ne glede na moralno korist. Zato priporoča Konfucij, da si je treba izbrati prijatelje izmed moralnih ljudi.

Pri razmerju vladarja in podanikov naglašal Konfucij pomen moralne višine vladajočega. Kajti »če je oseba vladarja poštena, gre brez ukazov, ako pa ni, nihče ukazov ne posluša, četudi jih vladar daje«.

Ko je Konfucija njegov učenec Tsí-lu vprašal zaradi državne uprave, mu je odgovoril: »Sveti jim s svojim vzgledom, uči jih dela«,

in ko je ta zahteval od mojstra nadaljnje razlage, mu je rekel: »Ne odnehavaj«!

Vladar je odgovoren za moralnost svojih podanikov: »Ko bi bil vladar pravi, bi bilo treba samo ene generacije, da bi zavládala humanost« (t. j. da bi bili ljudje takovi, kakor bi bilo treba, da so¹).

Če je vladar sam kreposten, se tudi trudi, da poboljša ljudstvo po svojem vzoru, kajti »oblastvo (namreč: dobro) ima poboljševati.« Krepostni vladar smatra svojo dolžnost resno, je pravičen, veliko-dušen in spoštuje stare šege. On naj nastopa sijajno, ne sme pa biti zapravljiv ljudstvu v škodo. Dolžan je skrbeti ne le za gmotno blagostanje ljudstva, ampak tudi za njega izobrazbo.

Izvršujoči organi vlade, uradniki in ministri zlasti, imajo z ozirom na vladarje dolžnost »ne varati, pač pa upirati se«, to se pravi: ukaze svojih gospodov izvrševati, pa le v toliko, v kolikor so ljudstvu v prid. Ker uradniki kot posredovalci med vladarjem in ljudstvom igrajo v državi zelo važno ulogo, naj se jemljejo v urade in se naj tam povišujejo le zmožni ljudje. »Ako povišuješ ravne in odstranjuješ krive, si zmožen, da krive napraviš za ravne. Zato naj vsakdo, predno urad nastopi, prej premišljuje, je li zanj ali ne.«

Dolžnost vladarjeva je, da se nasproti ministrom vede dostojno: »Vladar porablja ministra dostojno, minister pa služi vladarja vdano«.

*

S tem končujem ta kratki obris Konfucijevih naukov. Ko bi jih hotel podrobneje razlagati, bi bilo treba preložiti in tu priobčiti cele manjše kitajske klasike. Za to pa tu ni prostora in ni to niti namen tega instruktivnega članka, čitatelj pa, ki se za to stvar zanima, si bo prečital prevode drugod.²)

Kar se tiče pomena, ki ga imajo nauki Konfucijevi za kitajski narod, treba konstatovati, da so se ti nauki, izšedši iz naroda, v narodu tudi trdno ukoreninili, in da je konfucianizem bil in je za ljudstvo kitajsko ne kakšna na papirju ostala filozofija, ampak pravo v kri prešlo naboženstvo.

¹) Drugod se zopet definuje humaniteta: Humaniteta je v človeku tisto, kar ljubezen do sorodnikov in bližnjih povečuje na splošni princip.

²) Najboljši prevodi so: *The Chinese classics. With a transl. crit. and exeget. notes, prolegomena and copious indexes by James Legge. Vol. I.: Confucian analects, the great learning, and the doctrine of the mean.* I. Izdanje Oxford in London 1861, II. izd. Oxford, Clarendon Press 1893. — *T'a-Hio*, übers. von Reinhold von Plaenckner, Leipzig 1875. — *T'chong-Yong* übers. von R. v. Plaenckner. Leipzig 1878.

In ta priprosta filozofija, priprosta pa praktična, praktična pa vznesena, je skoro 2000 let zadostovala štiristomilijonskemu narodu, ki je mirno deloval za svojo kulturo, počasi in marljivo, vedno nazaj se oziraje, dočim je za njegovimi mejami in daleč tam na zapadu žvenketalo smrtno orožje, podirali se prestoli in razpadale države, pri vsem tem se pa sestavljali nespametni in nezmisljeni, zato ker za življenje neveljavni, filozofski sistemi, samo za igračo in zabavo nekoliko duševnih sladostrastnikov.

Konfucij je hotel mirno in harmonično življenje države kakor posameznika. Njegovi nauki so se obnesli, in zato se lahko marsikaj naučimo od njega, in najsi je Kitajec, tudi mi, ki že skoro ničesar ne moremo pustiti na miru in na pravem mestu. Končujem z besedami Brandtovimi:¹⁾

»Naj se očita konfucianizmu, kar se hoče, tega se mu ne da odrekati, da je to bil njegov vpliv, ki je Kitajsko ohranil mnogih pojavov, katerih se zapadna, hitreje napredujoča kultura ni mogla ubraniti. Pojavi, kakor inkvizicija in anarhizem in proslavljanje teh žalostnih pojavov v širših slojih prebivalstva, so na Kitajskem neznan, in četudi dejanski uspehi niso vedno odgovarjali teoriji, česar pa dosedaj sploh še nikjer ni bilo, je konfucijska smer kitajske filozofije vendar razumela svojo nalogo in jo je tudi izvrševala. Sodelovala je pri reševanju vprašanj vsakdanjega življenja ter tako postala svojina vsega ljudstva in ne samo posameznih duševnih velikanov. Spričo pesimizma in cinizma, ki se ščeperi v sodobni evropski filozofiji in vpliva na življenje tako otrovno in pogubno, bi nam bilo priporočati, da bi se nekoliko več pečali s priprosto modrostjo starih Kitajcev, kajti to bi na nas učinkovalo gotovo le pomirjujoče in blagodejno.«

(Dalje prih.)

¹⁾ M. v. Brandt, Die chinesische Philosophie und der Staats-Confucianismus. Stuttgart 1898. str. 96.—97.

Vihra vije . . .

Vihra vije nad menojo,
in šibi se vitko drevje,
poka, prasketa vejevje,
in vrše vrhovi hoj.

Naj buči, vihrá vihar!
Ah, tu v prsih hujši moji
so pekočih strasti boji,
ki ne vtihnijo nikdar.

C. G.

S potovanja v Jenó.

Spisal V. Bežek.

I.

li smo v kateri slovstveni vrsti bolj napredovali nego v potopisju? Pomislite, Levstik je še popisoval »Potovanje iz Litije do Čateža« in Erjavec »Pot iz Ljubljane v Šiško«; dandanes pa naši rojaki-turisti zajašejo bicikelj ter zdrknejo v — Kavkaz ali Pariz ali pa se vpišejo pri potovalni pisarni »Cook & Comp.« za potovanje na Severni rtič ter je tudi obširno in natančno opišejo. Če to pomislim, priznam, da se mi zdi jako neimenitno, popisovati potovanje, ki sem je napravil letos konec julija in v avgustu k pedagoškim tečajem v Jenó, dasi me je vedla pot preko Draždan, Berlina in Lipska in nazaj preko Nürnberga in Monakovega. Hrabri me samo zavest, da sem kot pedanten šolnik potoval po načelu »festina lente«; tako sem videl in opazil marsikaj zanimivega, kar ostane prikrito očem brzečih kolesarjev in udeležnikom potovalnih družb, ki po določenem načrtu in pod točno komando posečajo obligatne znamenitosti. Kot »tintni suženj« prav živo čutim potrebo, popustiti včasih knjige, iti med ljudi ter med njimi živeti, kakor pravi Lessing. Zato pa tudi v potnem kupeju odpiram oči in ušesa ter z zanimanjem motrim ljudi in naravo, prepuščajoč čitanje in dremanje v potnem vozu blaziranim potovalcem in potnim agentom, ki polovico svojega življenja prebijejo na železnici ali parniku in svojim duševnim potrebam ne utegnejo drugače ustreči nego spotoma.

Prvi oddih od ne baš neprijetne, a vendar naporne vožnje sem si privoščil v Gradcu, ne toliko radi mladeniških spominov, dasi me je mikalo, po daljšem odmoru posetiti zopet poprišče nekdanjega »sturma in dranga«. Zdi se mi zanimivo, si zopet ogledati znana mesta po daljšem presledku, tudi zategadelj, da primerjaš njih napredek z napredkom ali nenapredkom domačega kraja, katerega razvitek ti je najbolj pri srcu.

Točk, ki tvorijo »tertium comparationis« med Gradcem in Ljubljano, je več, zlasti pa grad, reka in pa (izza zadnjih tednov) tudi električna železnica. Zlasti ta je res udarila Gradcu nekoliko velikomestnega značaja, ker je nadomestila prejšnji konjski tramvaj, ki ni bil menda nikjer tako klavrn kakor baš v Gradcu.

Z graškim gradom pa se ne da ljubljanski niti primerjati. Sedaj je ondu tudi restavracija, v kateri se prirejajo večerni koncerti, in do nje vodi celo vzpenjača z Zagatne ceste (Sackstraße). Seveda se za naprave in nasade na gradu ne briga samo občina, ampak tudi premnogi penzionisti, radi katerih se imenuje Gradec, kakor je znano, »Pensionopolis«. — Ptiče tu goje kakor nikjer, in ti morda tudi to vedo, kajti niti ne ognejo se ti, ampak ti se jim moraš. — Ravno sedaj popravljajo stolp, v katerem visi starodavna »Liesel«, ki je zvonila tudi Andreju Baumkircherju in pa Ivanu Erazmu Taubenbachu na zadnjem potu. Še vedno pozvanjajo ž njo Gradčani zjutraj in zvečer ob sedmih ter opoldne, vsakokrat menda s sto in enim udarcem.

Z nasadi na gradu je neposredno v zvezi mestni park, ki je na vzhodni strani mesta ondu, kjer je bil prej mestni jarek in zid; to je nekako tako, kakor da bi se naš Tivoli stikal z gradom. To je ugoden položaj, a občina graška stori vse, kar more, da ga izkoristi, ter se ne plaši nikakršnih žrtev. Kar milo se mi je storilo, ko sem pohajal po krasnih nasadih med neboječimi kosi in ščinkovci, ter se domislil našega zanemarjenega gradu, ki ga, zapuščenega po potresu, občina še zastonj ni marala . . .

Ne da bi jih bil potres na to prisilil, so izvršili Gradčani celo vrsto vprav monumentalnih zgradb. Semkaj štejem preobokanje Gradaščice (Grazbach), ki je prizadeval Gradcu enolike neprilike kakor Dunajščica Dunaju, zgradbo štirih krasnih železnih mostov namesto prejšnjih lesenih in na verigah, potem uravnavanje nabrežja, ki so ga že dobršen del izvršili; a v ta namen so ali še bodo odkupili in porušili celo vrsto nabrežnih hiš ob že imenovani Zagatni cesti — prav kakor če bi pri nas v Ljubljani podrli vrsto hiš tik vode na Starem trgu ali pa v Zlati luknji ter napravili odprto, široko nabrežje.

Toda dovolj hvale! Tudi Gradčani imajo svoje ribniške muhe. Preblizu je jezikovna meja, nego da bi bili napram Slovencem tako filozofsko dobrodušni, kakor so Dunajčanje napram »interesantnim« narodičem, in baš v zadnjih dveh desetletjih so postali tako strupeni in nestrpni, da so s tem pridobili svojemu mestu častni nazivek najbolj nemškega mesta; in baš v Jeni sem zvedel, da bo prihodnje leto vsenemški shod v Gradcu. In med graškimi velikonemci se s svojimi slavofobnimi predlogi posebno odlikuje rojak naš, Ljubljančan.

Vkljub vsemu napredku — našteji so pri zadnjem ljudskem štetju precej čez 100.000 prebivalcev — pa manjka Gradcu onega velikomestnega živahnega prometa, ki je pač plod velike obrtnosti,

in ravno te njemu skoro popolnoma nedostaje, izimši morda pivovarstvo. Le-to pa je tako bujno razvito (Reiningshaus, Puntigam), da preplavlja tudi naše pokrajine s svojimi izdelki in bo menda skoraj docela udušilo naše ljubljanske pivovarje, ki deloma po svoji krivdi nazadujejo od leta do leta.

* * *

Vožnja čez prepade in skozi predore semerinške je meni vedno zanimiva. To pot je bila posebno imenitna. Po mežavem, deževnem dnevu je večerno solnce prodrlo oblake, in velikanska mavrica se je razpenjala čez hrib in dol ter oblivala z najkrasnejšimi bojami Semering. — Mraz je pa bilo — konec julija! — tako kakor pri nas v Gorici meseca novembra!

Dunaju pa je bil prinesel oni dež zaželjenega hladila; toda le za malo časa, in za dva dni je solnce že zopet neusmiljeno pripekalo.

Dunaj se dobro okorišča z milijoni, ki mu jih je naklonila država za izvršitev novih prometnih sredstev, zlasti obmestne železnice. Šele zdaj se pretvarja v pravo veliko mesto. Baš v tem prehodnem štadiju pa je res silna mnogovrstnost prevoznih pripomočkov; med elegantnimi vozmi električne železnice se še vedno vrste stari vozovi konjskega tramvaja, in poleg parnega tramvaja in mestne železnice še vedno uspevajo stari »stellwagni« in omnibusi z melanholičnimi kljuseti in pa »enovprežniki« in fijakarji. Toda zdelo se mi je, da so baš izvoščeki izgubili mnogo svoje znane šegavosti in rezkosti; čutijo, da je nastopila nova doba, v kateri bodo konji po mestih samo še za luksuz, in pohaja jim humor.

Najbolj je Dunaju izpremenila značaj mestna železnica, ki se je v polnem obsegu otvorila začetkom avgusta. Videti je, da vožnja po njej Dunajčanom še takisto ni prešla v meso in kri kakor ne Ljubljčanom vožnja z električnim tramvajem, vendar je promet že sedaj ogromen; neprenehoma švigajo po njej vlaki semtertja. In koliko izpremembe ti nudi v najkrajšem času vožnja po mestni železnici! Sedaj se pelješ po betoniranem predoru, v katerega eni polovici teče ukročena in utesnjena Dunajščica, sedaj pod mestnimi hišami in mostovi, čez katere peljejo mestne ulice in ceste, sedaj zopet po vitkih železnih viaduktih visoko med hišami, katerim vidiš iz vagona v drugo ali tretje nadstropje, ali pa celo nad hišami. A vse to neutrudno, nepretrgano vrvenje in drevenje, voz in ljudi, ki se na vitez vrši brez smotra ali se ti zdi vsaj pretirano, spremlja neizmerno bučanje, ropotanje, drdranje, žvenkljanje, piskanje in puhanje, da kmalu

želiš hipček odmora svojim izmučenim ušesom, prepričan, da je baš ta bakhanalski ropot eden izmed virov velikomestne nervoznosti. A da ti tudi oči ne morejo počivati, zato skrbe nebrojni reklamski napisi, ki ti štrle in zijajo povsod nasproti, od desne in leve, od tal in z viška, s streh in s sten, tako vsiljivo, da jih moraš hote ali nehote čitati, ter s tem trapiš uboge oči in pospešiš splošno utrujenost, ki se te kmalu polasti.

Značilno, a ne samo za Dunaj, nego za vso novo dobo, ki nam je napočila zlasti po elektriki, se mi vidi gosto žično omrežje, ki prepreza moderna mesta, in o katerem so dobili že nekoliko pojma tudi Ljubljančanje, odkar imajo telefon in električno razsvetljavo in železnico. Da so raznovrstni drogovi in klini, po katerih se razpenjajo tenke in debele žice, posamič in v gostih pramenih, v nakit in okras modernim mestom, tega pač nihče ne bo trdil; a neizogibni so, in ako se poslužujemo dobrot elektrike, moramo sprejeti tudi nje zvonice in žice. —

Tu pa ne smem zamolčati, da so mnoge uredbe pri mestni železnici dunajski, n. pr. podzemeljski dohodi k posameznim tirom, svareči in orientujoči napisi, verne kopije dotičnih naprav na Nemškem, in uveril sem se na svojem potovanju, da uživajo celo manjša nemška mesta (n. pr. Draždane) že par desetletij vse te dobrate; upam, da se ž njimi seznanijo Ljubljančanje vsaj tedaj, ko se zgradi novi centralni kolodvor, pri katerem se gotovo uporabijo vsi moderni, drugod že davno uvedeni dobri izumki.

Toda velikomestno napredovanje ne prija baš slavnoznani dunajski »dobrovoljnosti«. Ni nova tožba, da Dunaj ni več tisto veseljaško mesto, kateremu je bila namenjena Schillerjeva - Goethejeva ksenija:

»Mich umwohnt mit glänzendem Aug' das Volk der Phacaken,
Immer ist's Sonntag, es dreht immer am Herd sich der Spieß«.

O propadajoči »gemüthlichkeit« svojih rojakov jadikujejo lokalni dunajski patrijotje že desetletja; a še za mojih dijaških let ni bilo konec veseljaškega Dunaja, in dobroživčkov se tudi v srednjih slojih tačas ni manjkalo. Sedaj pa se mi je zdelo, da je Dunaj izgubil svojo tipično veselost. Morda se varam, in je to neveselo prikazen pripisovati samo poletni mrtvi sezoni. Sicer pa je resnih vzrokov zanj dovolj: splošno propadanje narodne blagovitosti, politični boji, sedaj pa še elektrika in avtomobili! Kako naj tako konkurenco preneso izvoščeki, glavni reprezentantje dunajskega humorja! —

Veličastni Ring se je izza mojih dijaških let še bolj olepšal in izpopolnil zlasti z zgradbo dvornega gledališča in obeh muzejev ob spomeniku Marije Terezije, ki sta po obliki in vsebini res pravi svetovni čudesi. Menda je Ring najkrasnejša cesta na svetu, kajti ni ga mesta, ki bi imelo na enolikem prostoru združene vse najmonumentalnejše zgradbe, ki tvorijo tak nepopisen »ensemble«. Kaj je proti Ringu toli slavljená berlínska cesta »Pod lipami!« Tudi monakovski stavbni umotvori, baš ker niso združeni v harmonsko organsko celoto, ne napravljajo tolikega celokupnega efekta kakor Ring.

* * *

Do državne meje češko-saske (Bodenbach - Tetschen) vodita z Dunaja dve tekmovalni železniški progi: državna železnica preko Brna, a severozahodna preko Znojma in Iglave; a obe vodita po pokrajinah, ki so pač plodovite in obrtne, toda jako neromantične. Zlasti nemilo pogrešaš bistrih naših planinskih voda, tekočih po širokem, belem apnenčevemrodu, ki jim daje prelepo sinjo ali modrozeleno barvo. Tudi Laba je po naših pojmihi nelepá voda. — Vozijo pa se vlaki vsaj po severnodržavni dvotirni železnici prav kakor na Nemškem po desnem tiru.

Kultura pa je tod tudi po širokih poljanah vedno intenzivnejša, in način obdelovanja opominja že na Nemško. Po nedogledno dolgih njivah, katerim se je poznalo, da so bile obdelane in obsejane s stroji, je ležalo žito, ne požeto, ampak pokošeno, ne v snopih, ampak tako, kakor je bilo padlo izpod kose.

Pozneje sem imel tudi priliko, videti take kose, ki so nalašč v ta namen opremljene z nekim nastavkom, v katerega se lovi klasje, da pada enakomerno. —

Pri Melniku pristopajo gorice k Labi in tvorijo pokrajino zanimivejšo, tembolj, ker so te gorice vinorodne in preprežene z jako skrbno obdelanimi vinogradi; saj se tod prideluje izvrstno melniško in črnoseško vino že izza časa Karla IV., ki je semkaj donesel iz svoje francoske domovine burgundske trte. —

Od Ustja (Aussig) navzdol prodira Laba skozi peščenčevo gorovje, in pokrajina postaja prav romantična, tembolj, ker dičijo ta in oni grič gradovi ali pa razvaline. To ti je slovita Češko-saska Švica. Vožnja skoz njo je zanimiva še posebno zato, ker je tudi na spremeljajoči te reki vse polno prometa in življenja. Parniki se srečavajo, bodisi osebni, ki dosti hitro vozijo, dasi nikakor ne morejo tek-

movati z brzečim vlakom, bodisi »remorqueurji«, ki za seboj vlačijo celo vrsto težko obtovorjenih ladij.

Češko-saska Švica sestoji iz peščenca pločnjaka. Le-ta, dasi sam na sebi lepo rumenobelkast, počrni na zraku popolnoma, in poslopja v Draždanah iz peščenca so počrnela, kakor da bi bila vsa sajasta po fabriškem dimu ali pa spričo kakega požara. Vendar je radi lahkega obdelovanja jako poraben za zgradbe, in premnogo je ob bregovih Labe kamenolomov, iz katerih spuščajo peščenčeve skaline kar k čolnom kraj reke.

Mogočni skladišča peščenčevi, ki se dvigajo ob obeh straneh Labe, pa so prepokani navpično in počrez ter tvorijo često fantastične oblike, stebre, stene, oboke in nasipe, in ni ti treba niti pri belem dnevu dosti fantazije, da se ti zazdi pri marsikaterem ovinku Labe, da so na tem ali onem strmem obronku podrtine kakega viteškega gradu. Semtertja se take razpoke razširijo ter tvorijo soteske, kakor je naš Vintgar, n. pr. pri Herrenskretschnu. Zato pa tod vse mrgoli turistov, in premnogo srečaš tod v ferialnih mesecih učiteljev in dijakov z nahrbtniki in potnimi torbami. Sploh sem tukaj in po Turinškem lesu videl mnogo pešpotnikov, tudi ženskih; temu sem se čudil, ker je pri nas prišlo pešpotovanje že toliko iz mode, da se še gorskim vaščanom zdiš neimcniten, ako se ne pripelješ s kočijo ali vsaj z bicikljem.

S krasno prirodo se tod družijo cvetoča obrtnost, ki žal zapušča tudi zle sledove: premogov dim in prah, katerega sem bil po Nemškem vedno ves poln po koži in po perilu.

Ker je vožnja s parnikom tudi navzdol dosti počasna, rad stopiš zopet v vlak, zlasti ker je prirodnih čarov kmalu konec. Jaz sem porabil parnik od Tetschna do Schandaua; tako sem opravil tudi na parniku carinsko revizijo svoje prtljage, ki je tu manj nadležna nego v vlaku.

Izstopivši v Schandauu, sem bil torej »im Reich der Gottesfurcht und frommen Sitte«, in zategnjeni glasovi saskega narečja so me pozdravili. Da se pa bližam rajhu, sem občutil že v Tetschnu, kjer se ti že vsiljujejo sledovi Bismarckovega kulta. Ponosno-porogljivo so nama (mojemu tovarišu in meni) pokazali ondotni lepi grad grofa Thuna, »ministra § 14.«, ter nama povedali, kako mu je nekdo napisal na grajsko steno z velikanskimi znaki: »§ 14.« Znana nemška rezkost pa se nama je predočila v Schandauu že takoj na železnici. Ravno na železnici pa se pojavlja — to je treba priznati — jako ugodno kot preciznost, ki je napram potnikom včasih res že

skoraj odurnost, a je »conditio sine qua non« za točnost prometa; a zaman je iščeš na naših železnicah. Privadil sem se pa v nekolikih tednih disciplini na nemških železnicah tako, da se mi je po povratku na Tirolsko mehkobnost naših železniških uradnikov zdela naravnost malomarna popustljivost.

* * *

Čas, kolikor sem ga bil odmeril Draždanam, sem posvetil skoraj ves prekrasni galeriji, ki je kar mrgolela — bilo je v torek — tujcev, zlasti Angležev. Kot zgodovinsko spominščino naj navedem, da je to slikarsko zbirko občudoval že mladi Goethe, ki je bil nalašč zato prišel semkaj iz Lipska po napotku slikarja Oeserja. — Že po površnih vtiskih sem se prepričal, da so Draždane veliko svetovno moderno mesto, opremljeno z vsemi ugodnostmi novodobnih prometnih sredstev. Niti niso Draždane brez prirodnih čarov kakor druga velika mesta v nemški nižini; saj jih presekava živahna in prometna Laba ter obkrožujejo skrajnji griči Lužiškega gorovja.

Na železniški progi, ki vede čez Dobrilugk(!) v Berlin, pa hitro izginejo tudi zadnji sledovi pokrajinske romantike, in objema ti oči ob desni in levi enolična planjava, ki očem bolj neprijetno de nego najnerodovitnejši Kras. Niti niso te valovite ravnine vseskozi plodne. Z velikanskimi njivami in travniki, ki so bržčas lastnina oblastnih pruskih »junkerjev« in »agrarcev«, se vrste malovredni gozdiči samih brez in borovcev, ki le za silo prikrivajo nerodovito pustinja ter te spominjajo na gozdne nasade na Kamenem polju pri Dunajskem Novem mestu; in zopet slede mala jezera in lokve, baje ostanki nekdanje ledniške dobe, ki je ustvarila tudi severno-nemško jezersko ploščino. Z belo glinasto sipino, iz katere žgo opeko za premnoge opečne stavbe (t. j. z licem iz neometane opeke), se menjava črna prst, iz katere režejo šoto kakor na Ljubljanskem barju. —

Rekli smo, da ta proga drži čez Dobrilugk (Dobri Log); tudi imena drugih postaj in postajic, mimo katerih beži brzovlak, se ti zde slovanska. I seveda; saj leti naš vlak skozi ozemlje Lužiških Srbov.

Na obzorju se pokaže semtertja kak mlin na veter s četverimi velikimi vetrnicami; toda vrtel se ni nobeden, ker je bilo brezvetrije.

Vlak po docela premi črti leti kakor ptič, a vožnja je vendar dosti tiha in gladka, kar je zavisno, kakor je znano, od mnogih činiteljev: ne samo od voz in koles, ampak tudi od tira, kako je

položen, in od posameznih plesem, kako so sklopljena. Vse to je menda tu bolj skrbno pripravljeno nego pri nas, kajti včasih se ti zdi, kakor da vlak ne drdra, ampak da polži ali drsi, dasi z neznansko hitrostjo. Samo na postajah, na katerih se ne ustavi, in kjer preskakuje iz tira v tir, kolebajo vagoni s toliko silo semtertja, da meniš, zdajci skočijo iz tira, in potem pojde vse na drobne kosce. —

Množili so se znaki, da se bliža veliko mesto: tvorniški dimniki na obzorju in tvornice, zgrajene iz neometane, temnordeče opeke, križajoči in spajajoči se železniški tirovi, katerih je naposled narasla nedogledna vrsta, in po njih smo skakali iz tira v tir, da se je vlak zibal kakor ladja na valovih. Velikanska opekasta rdeča poslopja — tvornice in kasarne — so švigala mimo nas. Naposled se ustavimo na Anhaltskem kolodvoru; kajti centralnega kolodvora Berlin takisto kakor Dunaj nima. —

Ako ne posečaš velikih mest zgolj za zabavo in ti je vrhu tega ne preobilo odmerjeni čas dobro izkoristiti, tedaj moraš vsako mesto takorekoč z orožjem v roki naskočiti in si ga osvojiti. V orožje ti je Bädker ali kak drug »kažipot«. Pri tem se moraš zadovoljiti s splošnim vtiskom, ki ti ga napravijo kraj in ljudje, ter omejiti pozornost na one objekte, po katerih se dotični kraj zlasti odlikuje. — Naskok na Berlin sva izvršila s tovarišem na ta način, ki bi ga vsakemu pri posecanju tujih velikih mest priporočal. Takoj pri izhodu s kolodvora sva si vzela pri redarju pločevinasto ploščico, na kateri je bila zabeležena številka izvoščeka, ki sva ga morala poiskati pred kolodvorom ter mu izročiti ploščico. Brez redarjeve ploščice ne dobiš fjakarskega voza — droschke jih imenujejo Berlinci, in vsaka ima svoj »taksameter«, ki avtomatski naznanja tarifo. Dala sva se peljati v bližnji nama iz Bädkerja znani »hôtel garni«, t. j. hotel, v katerem razen zajtrka ne dobiš druge gostilniške postrežbe. A čedno sobico, res, da v III. »etagi«, dobiš za dve marki, toda s pogojem, da zajtrkuješ v hotelu, a zajtrk stane 75 pfenigov. Ako ne zajtrkuješ, plačaš malo več stana rine.

Prva najina pot je bila na slavno cesto »Pod lipami«; o vtisku, ki ga je na naju oba napravila, ko sva jo primerjala z dunajskim »Ringom«, sem že govoril, ter tu ponavljam: vsem berlinskim zgradbam — med njimi je pač najkrasnejša nova državna zbornica z Bismarckovim letos razkritim spomenikom — manjka onega umetniškega »ensembla«, ki ga občuduješ na »Ringu«. Umetniški užitek ti pa tudi motijo oni premnogi spomeniki, katerih znani in neznani junaki — pruski kralji in generali — se ti predstavljajo na konju

in v vojaški opravi ter te pri vsakem koraku spominjajo, da si v glavnem mestu novodobnih Špartancev. — Vendar je videti v nekaterih rečeh Berlin velikomestnejši nego Dunaj, n. pr. glede prodajalnic in njih izložb. Tako zaman iščeš na Dunaju prodajalniške hiše, katere celo pročelje od strehe pa do tal bi bilo stekleno; te velikanske steklene stene se vsak dan snažijo na iztegljivih lestvah, kakršne rabijo gasilcem. —

Tipične Pruse, kakršen pravijo da je bil Bismarck, sem si jaz vedno predstavljal kot visokorasle, krepke, belokožne in plavalase ljudi. Nisem se motil; taka je vobče pruska rasa, po katere žilah teče pač manj nemške nego slovanske in pa staropruske krvi. Toda poleg tega srečavaš premnogo ljudi, ki se ne ujemajo z označenim tipom, ljudi slovanskega in romanskega (francoskega) izraza; gotovo je med njimi mnogo tujcev, zlasti Poljakov, a francoski tip je morda lasten potomcem premnogih francoskih priseljencev izza verskih bojov na Francoskem (hugenoti!), izza Friderika II., kateremu so bili Francozje na srce prirasli, ter izza francoske revolucije (emigrantjel). — Značaja se mi zde Berlinci resnobnega, morda celo osornega, toda napravljali so name vtisk, da se na njih besedo moreš zanesti; in med natarji in drugimi javnimi služječimi osebami nisem opazil tistega prežanja po bakšišu, ki ti greni potovanje po naših krajih in tudi po južnem Nemškem. —

Pruska ni samo vojaška, ampak tudi redarska država in sploh država uniform, katerih v Berlinu kar mrgoli; tudi izvoščeki so uniformirani, in bistvo njih uniforme je črn ali bel cilinder. Da tedaj vlada po mestu strog red in vzorna snaga, se razume samo ob sebi. Beračev ni videti nič, dočim se v Monakovem že pojavljajo, vsaj v cerkvah in v njih bližini. Vzorno čistoto sem našel tudi v velikanski centralni tržnici, v kateri so me zlasti zanimale velike posode z živimi ribami, ki jim je po ceveh vedno dotekala sveža voda. Zato pa se mi je zdelo čudno, da so baš tedaj berlinski časniki tožili, da je Spreva tako nesnažna, da ribe trumoma umirajo. —

Velikomestna zabavišča nimajo skoraj nič več značilnega, ampak so postala že skoro čisto mednarodna; zato jih tudi prijatelj in jaz nisva posečala; a kolikor sva jih slučajno mimogrede videla, nama niso prav nič imponirala. A ko sem v Monakovem nekemu Berlincu trdil, da se glede ljudskih zabav Berlin pač ne more meriti z Dunajem, se je mož razgrel ter ves navdušen govoril o berlinskih zimskih in poletenskih zabaviščih ter o Wolzognovem »Ueberbrettlu«, ki je res neka posebnost berlinska, a pravzaprav tudi nič drugega

nego nekak »variété«. Pač pa sem s tovarišem prisostvoval vojaškimi paradami na dvoru, ki se vrše točno ob 12¹/₄ uri, in po katerih vojaška godba igra eno uro na prostem trgu. Naju složna sodba je bila, da so naše vojaške godbe vsekakor boljše, a pruske igrajo nekako medlo in imajo tudi drugače ubrana godala (tudi cimbele). Pri defiliranju pa se nemški vojaki še bolj razkrekavajo nego naši, in kar smešno je, kako noge od sebe mečejo. Poleg bobnarjev spremljajo korakajoče vojaške oddelke tudi piskači, ki povečujejo efekt bobnov, svirajoč priproste koračnice. Domislil sem se nehote »turške muzike« nekdanjih »Landsknechtov«, ki sem jo videl in slišal v nekem zgodovinskem izprevodu v Gradcu. A godbo imajo tudi še konjeniški polki; videl sem jo na čelu ulanskega polka, ki je v največjem dežju, z izpranimi zastavicami, jahal korakoma menda v kasarno, a godba mu je svirala. — Z mojimi pojmi o pruski rezkosti se tudi ni ujemalo, da vojaki stoje na straži tako nekako malomarno, puško, katera nima nič jermena, prekladajoč z rame na ramo; tudi nagovoriti jih smeš na straži, in prijazno ti odgovore.

Znano je, da se Berlinci tudi odlikujejo po svoji govorici, ki se že nagiblje nižji nemščini, a priznati moram, da sem jih laže razumel nego Sase v Lipsku in Jeni. —

»Altri paesi — altri costumi«; ta resnica zadeva tudi hrano, in potniku se je treba v vsakem kraju nekoliko asimilirati tuji kuhi; vsekakor je taka pokoritev po načelu: »Si Romae vivis, Romano vivito more!« pametnejša, nego da bi iztikal po gostilnicah, kjer pripravljajo jedi tako, kakor si jih ti vaje doma; kajti take kuhinje v tujem kraju vendar ne morejo popolnoma obvarovati svojega značaja ter proizvajajo potem nekako mešanico, ki ti še manj prija. V Berlinu jej po berlinski. Seveda se tu marsikaj drugače kuha kakor pri nas. Goveja juha (bouillon) ni tako obligatna kakor pri nas, a navadna njih juha je menda pripravljena največ iz raznih zelišč, in zelišča tudi po njej plavajo. — Brez omake ni nobena pečenka, ponujajo jo celo še posebe v skledicah. Goveje pečenke ne špogajo dosti, tembolj čislajo ribe in svinjino, med kuretino pa zlasti gosi; saj se pripisuje Berlincem izrek: »Eine jut jebratene jans ist eine jute jabe jottes«!

Vprav neizogibno pa je surovo maslo; prineso ti ga k zajtrku s kruhom, opoldne za »desert« s sirom, za južino na kruhu z gnjatjo ali brez gnjati. To so tisti »obloženi kruhki« — »belegte Brötchen« —, ki jih dobiš povsod in v vsakem času. Ker zauživajo Nemci toliko surovega masla, ni čudo, da ga tudi veliko ponarejajo iz tolšče, tako ime-

novano margarinsko maslo. Šele tu v Berlinu se mi je razbistrilo, zakaj se je bil nekdanj tako srdito boj za zakon o margarinskem maslu, ki določuje, naj se le-to sme prodajati le kot umetna jestvina z izrečnim pristavkom, da je margarinsko. No, jaz sem se tudi sam uveril, da margarinsko maslo ni pristno maslo, kajti njega zauživanju pripisujem, da sem si v Jeni korenito izpridil želodec, ki je proti margarinu tako krepko reagiral, da sem že mislil, da bom moral pred časom otresti nemški prah s svojih črevljev.

Jako ugodno zlasti za tujca pa je to, da dobi opoldne v najboljših restavrantih kosilo (menu) za stalno ceno, za 1 marko n. pr., že precej dobro. Za 1 marko in 25 pfenigov sva obedovala s prijateljem na Friedrichovi cesti dosti opulentno; bilo je petero jedil, a pri vsakem obhodu si lahko volil med dvema ali tremi jedmi. Tudi večerja se dobi ponekod za določeno ceno in z določenimi jedmi; Nemci imenujejo to »Stamm«. Tudi pri kolodvorskih bufetih so povsod izpostavljeni ceniki, ki te obvarujejo tistega odiranja, ki je pri nas običajno zlasti na železnica. Celu nagrade pri posečanju muzejev, zbirk, poslopij vladajočih rodbin imajo svoj »prix fixe«, in najdeš ga natančno zabeleženega v vsakem kažipotu. Torej celo bakšiš je pod redarsko kontrolo, in tako je tujcu možno, pri svojih obhodih si napraviti vsaj približen proračun. In zato je vobče resnična trditev, ki sem jo že često čul, da na Nemškem marka toliko zaleže kakor pri nas goldinar. —

Ker smo se že doteknili — last, not least — kulinarskega vprašanja, naj še rečemo katero o pijači. Domači proizvod po severnem in srednjem Nemškem je »Weißbier«, ki se v Berlinu pretežno vari iz pšenice (»Berliner Blonde«). Varijo ga tudi po manjših krajih, da, celo po vaseh, često v občinskih pivovarnah, a donšajo ga gostom tudi v lesenih, znotraj s smolo prevlečenih vrčih. Jaz se mu nisem mogel privaditi, a Prusi ga pijo kaj radi, tudi namešanega z malinovcem. Videl sem pri Potsdamu mater z otroki piti tako rdečkasto mešanico iz ene široke steklene čaše. — Sicer pa poleg monakovskega piva vzdržuje častno mesto plzensko pivo. Koliko se je že agitiralo s šovinistično-narodnega stališča proti plzencu; v kolikih nemških mestih ga izkušajo ponarejati, pa ne gre in ne gre. — Vino se seveda ne prodaja drugače nego v steklenicah; dobro je pač — večinoma rensko, vsaj po imenu — a drago kakor žafran, in treba je bilo krotiti vinsko poželjivost.

Berlin ni umetniško središče nemško, dasi ima krasne galerije slik in kipov, pač pa je znanstvena centrala nemška in ima znanstvene zbirke, s katerimi tekmuje z vsemi svetovnimi mesti. Egipčanski njegov muzej je menda najbogatejši, in njegov akvarij za neapolskim najimenitnejši. Takisto zoološki vrt berlinski nadkriljuje schönbrunnske zverinjake, zlasti glede načina, kako se umetno bivališče v zverinjaku izkuša prilagoditi naravnim življenskim pogojem vsakere živali in po možnosti imitirati prirodno nje bivališče. V Schönbrunnu tudi še sedaj prevladujejo omrežene kletke, za katerimi rjovejo in groze ali pa javkajo in cvilijo in čivkajo prostosti oropane hodeče, leteče in lazeče zveri. V berlinskem zoološkem vrtu pa je neizogibno omrežje vsaj drapirano s skalovjem in grmovjem, s kaskadami in vodometi, in razdelitev živali po kontinentih je karakterizirana tudi po poslopjih, sezidanih v slogu dotičnih zon (prim. egiptovski tempelj in indijsko pagodo).

* * *

S prirodnimi čari se Berlin ne ponaša in tudi okolica njegova ne; tembolj te iznenadi bližnji Potsdam, druga prestolnica, oddaljena od Berlina kakih 20 km. Lep, solnčen dan je bil, ko sva ga posetila s tovarišem. Kako dobro je dela najinim po velikomestnem hrupu izmučenim živcem šetnja po prekrasnem parku. Kako bi se bil mogel nadejati sredi enolične berlinske planjave tako mičnih, sočnozelenih gričev, a med njimi sinjih jezer, po katerih sva se vozila nekoliko s parobrodom, a nekoliko naju je veslal — seveda po stalni tarifi — čolnar prav do sredi Potsdama. V Potsdamu pa je konec prirodne iluzije; tu prevladuje zopet vojaštvo — tu je do kakih 10.000 mož posadke — in vojaški spomeniki. Grad Sanssouci pa te spominja Schönbrunna in indirektno tiste dobe, ko je bila nemškim knezom vzor sijajna razkošnost francoskega dvora.

Kako je prusko nemštvo, sedaj glavni steber nemške velesile, skozinsko zgrajeno na slovanskih koleh, o tem me je poučil zanimiv primer. Tik Potsdama, ki je druga prestolnica nemškega cesarstva, je samosvoja občina — Nova ves — (Nowawes pišejo Nemci); a na svarilni tablici, kakršnih je po Nemškem vse polno, grozečih globo toliko in toliko Mark za ta in ta prestop, je podpisan občinski predstojnik kot »Bürgermeister von Nowawes-Neudorf!« Odkod prevod poleg izvirnika? Ali je ostanek nepretrgane slovanske tradicije, ali je napravljen šele v najnovejšem času? — Sicer pa je tudi Potsdam slovanskega izvora; omenja se v obliki »Postupimi« v neki listini iz l. 993.

* * *

Ko sva si s tovarišem Berlin vsaj za silo ogledala, sva se razstala; on je odšel na Dansko in Norveško, a jaz preko Lipska v Jenó.

Vreme se je začelo krhati, in zdajpazdaj je močan veter škropil deževne kaplje na kupejna okna. Tiste pošastne mlinske vetrnice so se sedaj vse vrtele; in imele so menda tudi opravlka, ker je bila ravnokar — bilo je v začetku avgusta — žetev dovršena.

Železnica v Lipsk drži črez Wittenberg, kjer prekorači Labo, ki je ondod že dosti mogočna. Rad bi se bil ustavil, če bi bil utegnil, v Wittenbergu, slavnem torišču Luthrovega in Melanchthonovega delovanja, kjer so se šolali tudi naši rojaki (Bohorič!) in kjer je izšel Dalmatinov prevod celega sv. pisma in Bohoričeva slovnica »Arcticae horulae«. Sicer pa je pokrajina na tej progi takisto nezanimiva, brez prirodnih čarov kakor med Draždanami in Berlinom: enakomerna, semtertja nekoliko valovita planjava, v kateri tvorijo edino izpremembo mlini na veter in pa tvorniški dimniki. To je tista zgodovinsko imenitna ravan, na kateri je bil poražen Tilly, kjer je v zmagovitem boju padel Gustav Adolf, in kjer je v gigantski borbi podlegel Napoleon premoči združenih sovražnikov. A vsa ravnina je gosto posuta z nerazrušnimi spomeniki slovanskih grobov — s slovanskimi krajevnimi imeni. In saksonsko narečje samo, ki se odlikuje po posebnem naglaševanju in pomeševanju mehkih in trdih soglasnikov, ne priča li, da njega govorilci niso pristni Nemci nego ponemčeni Slovani? In če bi kdo še o tej resnici dvomil, naj pomisli, da so baš Saksonci na glasu spričo svoje vpljudnosti in krotkosti — lastnosti, po katerih se pristni Nemci ne odlikujejo.

Tudi Lipsk sam je slovanskega izvora; ustanovili so ga v VII. ali VIII. stoletju slovanski ribiči tamkaj, kjer je dandanes vhod v Rosenthal (na severozapadni strani mesta). To priznavajo Nemci sami, in velikonemški pesnik Arndt nazivlje Lipsk v pesmi »Die Leipziger Schlacht«: »O Leipzig, freundliche Lindenstadt«. Dandanes pa je Lipsk tretje največje mesto nemško ter šteje s predkrajci vred, ki si jih je priklopil, do pol milijona stanovnikov. Da je opremljen z vsemi novodobnimi prometnimi sredstvi (dvojna električna železnica, »droške« s »taksametri« i. t. d.), se pri takem odličnem trgovskem mestu razume ob sebi; kajti Lipsk zavzema še dandanes vsekakor prvo mesto v knjižni trgovini, in njegovi sejmi (o Veliki noči in o sv. Mihelu) so še dandanes tako imenitni, da, zanje obstoje posebne odredbe mestnega predstojništva. Glede umetniških zbirk se pač ne more meriti niti z Monakovim niti z Berlinom niti z Draždanami;

toda poleg monumentalnih zgradb izza zadnjih let (vseučilišče, novo gledališče, glavna pošta, Grassijev muzej, nova borsá, kristalna palača, državno sodišče itd.; zlasti je ž njimi okrašen velikanski Avgustov trg) je posebno notranji najstarejši del mesta imeniten po prastarih, celo iz srednjega veka ohranjenih stavbah, po katerih se Lipsk izmed nemških mest poleg Norimberka menda najbolj odlikuje. Takoj prvi večer po svojem dohodu, ko sem ogledoval v ne baš prebistri razsvetljavi tamošnja črníkasta poslopja notranjega mesta, sem slučajno prišel mimo gostilnice, katere napis me je kar elektrizoval: »Auerbachs Keller«! Torej to je tista Auerbachova klet, že davno mi znana iz Goethejevega Fausta! Ogledujem natančneje in čítam vrstice: »1525 Doctor Faustus zu dieser Frist aus diesem Keller geritten ist«. Vstopil sem, in dasi nisem slep oboževalec nemške Muze, me je vendar pretresla nekaka sveta groza, ko sem ogledoval zakajene podzemské prostore, v katerih so prišepetávali vinski duhovi mlademu Goetheju skrivnostne misli ter vdihávali one podobe, ki jih je utelesil v Faustovem I. delu. S koliko svečanostjo sem v tej razpoložitvi použil steklenico renskega vina — niersteinca — to si lahko vsakdo misli. Vendar mi je grenila užitek nekaka zavist; čemu se navdušujem ob slovstvenih svetinjah naroda, ki nam odreka celo pravico do obstoja?! A tolažila me je zopet misel, da kozmopolitični Goethe, da bi od mrtvih vstal, sam nekaterih nestrpno prenapetih rojakov ne bi več poznal; saj on je z zanimanjem sledil tudi razvitek slovanskih literatur (češke in srbske) ter velikosrčno pripoznaval, da poleg mogočnih hrastov tudi lahko uspevajo ponižni grmiči . . .

Vljuden natakár mi je hitel pripovedovati, da iz Auerbachove kleti — sezidal je dotično poslopje dr. Henrik Stromer iz Auerbacha l. 1530.—1538. — vodita dva podzemeljska hodnika v Pleišenski grad (Pleišenburg) in v Pavlinsko cerkev; pokazal mi je tobožnji vrč, iz katerega je dr. Faust pil, ter sod, na katerem je jezdil iz kleti, potem kupico, iz katere je Goethe vino pil. Tudi Goethejeve rokopise, podobe i: dr. so mi pokazali ter mi predložili knjigo za tujce, ki je znamenita po premnogih beležkah imenitnih mož v poeziji in prozi . . .

Še veliko drugih stavbnih znamenitosti hrani notranje mesto, ki je primeroma majhno; zaradi tega si jih lahko ogledaš v prilično kratkem času. Tudi jaz sem si ogledal, s kažipotom in mestnim načrtom v roki kakor kak Anglež, vsa tista poslopja, s katerimi so sklopljeni spomini slavnih slovstvenikov nemških (Luther, Gellert, Gottsched, Lessing, Goethe, Schiller, Jean Paul . . .) in drugih zgo-

dovinskih oseb (Peter Veliki, Karel XII., švedski kralj, Friderik II., Jérôme, brat Napoleonov, Napoleon sam i. t. d.).

Malo težje mi je bilo najti »Schillerjevo hišo« v Gohlisu. Niti ljudje v bližini niso vedeli zanjo, in šel sem mino, ne da bi jo bil opazil; tako neznatna in prikrita je med novodobnimi hišami, ki so Gohlis, nekdanjo vas, popolnoma izpremenili v velik mestni predel, in med katerimi je le še malo ostankov iz Schillerjeve dobe, nekaj koč in vrtov, med njimi tudi Schillerjeva hiša in nje soseda, bajtica, katere stanovnik, »Georg Hieronymi, Schuhmacher-Meister«, je obenem vodnik in čuvaj Schillerjeve hiše. Neko Schillerjevo društvo jo vzdržuje kolikor mogoče takšno, kakršna je bila za bivanja pesnikovega, ki je bil tu gost prijatelja Körnerja (očeta Teodorja Körnerja). Kako borna je! Vsaka kmetiška hiša ima dandanes več komforta, in vendar je bil Schiller v svojih dveh podstrešnih sobicah tako srečen, da je tu zložil »pesem o veselju«, kakor veli tudi na vnani prednji steni vzdana plošča: »Hier wohnte Schiller und schrieb das Lied an die Freude.« Na Schillerjevo bivanje spominja tudi »Poetenweg«, ki pelje po Gohlisu za hišami in vrtovi po takšnih travnikih, kakršni so v Mestnem logu pri Ljubljani; namaka jih dolgočasna Pleiša (dotok Elstre), ki tako po polževo leze, da moraš dalje časa opazovati, da ugameš, na katero stran teče nje umazana voda. In ta prirodni »milieu« je zadostoval ognjevitemu Schillerju, a Bakhovo pijačo mu je moralo nadomeščati plehko lipsko pivo, »Gose« imenovano, ki je za Lipsk takisto značilno kakor »belo pivo« za Berlin ali za Lichtenhain pri Jeni; po njem sluje zlasti od Schillerjeve hiše ne posebno oddaljena gostilnica »Eutritzscher Gosenschänke«.

* * *

V Jenó sem se odpravljajl v nedeljo dne 14. avgusta. Prej ta dan in zvečer je izdatno deževalo, a jutro je bilo megleno, in vožnja črez Lipsko polje proti turinški Zali (Saale) me je živo spominjala vožnje po Ljubljanskem barju, samo da je ondi obrtnost doma, ki je na našem barju kar nič ni. Hladno pa je bilo takor kakor jeseni. Toda megla se je jela dvigati, in vožnja po zalski dolini je bila prav prijetna.

Le-ta se zdi severnim in srednjim Nemcem, ki v svojih nazorih in zahtevah glede pokrajinske lepote niso baš razvajeni, silno romantična, in opevajo jo z navdušenimi ditirambi; mi, »planinski Hrvatje«, ki v tem pogledu nismo tolikanj skromni, bi ji kvečjemu pripoznali, da je prijazna, mična; toda z lepo naravo se tu druží

cvetoča kultura, vzorno poljedelstvo in pa krepko razvita obrtnost. Z le-to pa čudno kontrastujejo razvaline nekdanjih viteških gradov, ki jih je vse polno na gričih tod po Turingiji, a njih govorica je jasna: cum tacent, clamant. Otožno se spominja njih prošle slave narodna pesem:

»An der Saale hellem Strande
stehen Burgen stolz und kühn.
Ihre Dächer sind gefallen,
und der Wind streicht durch die Hallen,
Wolken ziehen drüber hin.«

In neka druga pesem veli:

»Auf den Bergen die Burgen,
im Thale die Saale! . .

Železnica po zalski dolini se pri Großheringnu odcepi od glavne proge, ki vodi čez Weimar in Erfurt proti zapadu. Izprovesti mi je bilo le še par kratkih postaj. Pri Dornburgu, malem weimarskem mestecu, me je opozoril ljubezniv Saksonec v malo razumljivem govoru na tri gradove, ki se vzdigujejo na strmi skali; izmed njih je bil severni že za Otona I. cesarski dvorec, a v južnem je bival nekaj časa Goethe. Pozneje sem posetil iz Jene dornburške grajščine ter občudoval krasne terase s prelepimi nasadi (rožami) in čarobnim razgledom; v Goethejevem stanovanju pa mi je postaren zgovoren čuvaj razkazal vse znamenitosti, ki spominjajo na Goethejevo bivanje in ki se po možnosti ohranjujejo, med njimi tudi primitiven klavir — spinet — na katerega je igral Goethe. —

Sledili sta še postajici Porstendorf in Zwätzen, potem pa je izprevodnik zaklical: »Jena!« (Konec prih.)

Pesem.

In ti bori, ki svečano
zvezdam se priklanajo,
in te zvezde v sinjem etru,
kdo ve, kaj mi sanjajo ...

In prelestne misli moje,
kdo ve, kam mi plovejo —
in ta lepa, mehka čuvstva,
ah, kako se zovejo?

Vida.

Moja prijateljica.

Spisala Zofka Kveder.

mam prijateljico, ki ima čudne manije.

Zemljevide ljubi bolj od lirskih poezij, geografija je najljubši predmet njenih pogovorov, in kar nad vse jo zanimajo vozni tarifi železnic in parobrodov. Kako lepo doneče ime kakega mesta, ki leži v drugem delu sveta ali vsaj par pedi zemljevidske mere od njenega bivališča, jo spravi naravnost v ekstazo.

»Moskva, lepo te prosim, Moskva!« vzklikne ona, če izgovorim morda s premajhnim spoštovanjem to ime, in nje ustnice se pri tem nabero kakor v poljub.

Vsak tujec ima zanje neko mistično privlačnost.

»Pomisli, ta je iz Indije«, in sveto navdušenje se sveti ž njenega obraza.

Ona ima dušo Ahasvera, seveda modernega, ki se vozi z železnico in parobrodom po belem svetu.

Njena novčarka spada med pravo proletarijatsko beraštvo in je izvor njene vedne nesreče.

»Oh, nič ni težje od prazne denarnice«, vzdihla včas. »Kako me to tišči nizdolu, kako me ovira in priklepa!«

To je tudi vzrok, da vedno čepi na mestu, četudi njen duh šviga okrog, Bog sam zna, kje in kod.

Ali mnogokrat se prav resno oklene kake ideje.

Oni teden je kar zviška planila k meni v sobo in zakričala z nedopovedljivo gesto: »Jaz grem v Kanado!«

Če bi ljudje imeli peroti, bi se vzdigali v zrak z isto kretnjo, ki jo porablja moja prijateljica, kadar je navdušena in na vsak način odločena v svet.

Jaz sem že vajena pojavov njenega poguma in njene odločnosti; zato sem jo precej rezervirano vprašala:

»Kam?«

»V Kanado, duša!«

»V angleško kolonijo kaznjencev morda?«

Uh, ali je postala huda!

»Ne brij norcev! Jaz grem in grem. Meni ni več obstanka.

Ravno tako mi je, kakor da sleherni atom v meni nekam hoče in koprne, kakor da se moram sleherni trenotek razleteti, razbliniti.«

»Ali s kom pojdeš?« vprašam jaz.

»Sama.«

»Ali s čim?«

»Pusti me vendar, to je moja skrb! Na, vzemi mantilo in pojdi z menoj. Jaz se moram še danes informirati.«

In vlekla me je s seboj venkaj na ulico in potem kar v diru dalje k posredovalnici za potovanje.

In informirala se je, koliko stane vožnja, s katero železnico, s katerim parnikom se vozi, kako dolgo traja potovanje, da celo, kakšnih papirjev je treba, in kako prtljago je smeti s seboj vzeti, ne da bi se plačala carina.

Vraga, meni je postalo že dolgočasno.

»I saj nimaš nič!« ji rečem.

»Že dobim! Moram, razumeš!«

»Videlo se ji je, da se ji po glavi pode razne pustolovske misli in fantastični načrti.

»Oh, da poznam kakega prismojenega Angleža, da mi plača za pot makar v osrednjo Afriko, takoj bi šla!«

Morala sem se ji smejati. Ali ona je napravila tako žalosten obraz, da se mi je smilila, in da sem potrpežljivo poslušala njene nadaljne osnove, kako bode varčevala, kaj vse bo delala, da pride do denarja in da bo mogla potem v Kanado ali kam drugam, samo daleč, zelo daleč.

Revica, saj vendar dobro vem: predno prihrani desetak, bodo njeni črevlji raztrgani, in nabralo se bo še deset drugih malenkosti, za katere bode treba izdati prvo zalogo potnine v Kanado in v svet.

Oh da, ta moja prijateljica!

Včasi se kar zakadi kam v kako misel in potem je vsa v ognju.

Nekaj časa se je oglašala v listih in se ponujala za potno spremljevalko za vseh pet delov sveta. Oglasil se ni nihče, in ona je skoro obolela od jeze in žalosti.

Že brezštevilno znamk je zmetala za pisma raznim lordom, farmarjem, damam, ki se križem sveta vesele življenja in katerih prav nič ni volja, jemati mojo prijateljico med svoje dvorjane kot družabnico, korespondentinjo ali za to ali ono izmed različnih dostojanstvenic, katere si je z neštevilnimi kombinacijami izmislila moja vročekrvna znanka.

Fantazije ji ne manjka, to ji moram priznati. O, njena domišljivost bi niti kakemu Münchhausnu ne delala sramote.

Meni včas kar sapa zastaja, kadar mi z neko lehno, gracijozno razumljivostjo govori o najgorostasnejših nemogočnostih.

»Ti, ali bi ne bilo fino, če bi bili velikani na svetu?« me včas vpraša.

»O da,« ji odgovorim in čakam, s čim me zopet preseneti.

»Kaj ne?! Ah, če bi bila jaz velikan, to bi bilo imenitno. Veš, Sahara bi bila moja postelja, Veliki ocean moja kopel . . .«

»Oh, molči, molči!«

»Ali fletno bi bilo pa vendar. Veš, stolp cerkve svetega Marka v Benetkah bi bil ravno prav za cigareto. Paf, paf! Ali bi se kadilo!«

Jaz sem včas naravnost huda. Prav kakor da je otrok!

Na jezeru je rada. Seveda pretakne prej vse žepe, četudi še premore drobiža za čoln. Veslati pa zna imenitno.

»Ha, vidiš, kako gremo!«

In napenja se, da ji je vroče, in da voda kar prši.

»Tako človek vsaj čuti, da ima kaj moči! Ti, ti! Ali ni lepo na svetu! Tako nekaj zagrabiti, stisniti! Uh!«

In ker ni druge žive duše blizu, pograbi mene in me pesti, stiska, ščiplje in trese, da me včas kar slabosti obhajajo. Zame tako izkazovanje njene moči seveda prav nič ni prijetno, ali kaj rada jo vendar vidim, kadar je tako krasne, nebeške volje.

Najrajša me zvečer vleče k jezeru, in potem moram ž njo občudovati prav vsak oblaček in vsako zvezdo posebej in vzdihovati in vriskati pri vsakem valu, ki čoln zaziblje.

»Ali ni krasen svet?! In voda in gore in nebo in te zvezde! To nebo! Veš, to je staro nebeško zagrinjalo. Raztrgano je že, pa se bliska skozi krasota raja; zvezde so samo presledki in luknjice, skozi katere uhaja svit k nam. Glej, ta rimska cesta! Kakor preperel solnčnik, če ga držiš proti solncu, vso svetlobo vidiš skozi!«

Hm, vsa ušesa mi napolni takih stvari, da še jaz ž njo vred fantaziram in klatim kar iz zraka odlomke najlepših lirskih pesmi.

Ali včas ima tudi svoje muhe in za vso lepoto nima ni besede. Samo žalostna je do duše in nič drugega ne govori, nego jezi se na svet in ljudi in nase.

»Glej, to veliko mesto! Ali misliš, da je samo en človek, ena duša, kateri bi bilo kaj, če sem ali nisem?! Ne ene ni, ti pravim. To je svet in tista hvaljena medsebojna ljubezen. Človek je neumen, da se muči in sili med to druhal. Ali ni sramota, beračiti okrog za

prijaznost, naklonjenost in take prismodarije! In najlepše je še, da ne moremo biti brez ljudi, katerim nismo nič! Ali bi kdo zajokal za meno, če že danes preminem?! Nihče! In meni silijo solze v oči, ker jim nisem nič! Razumeš, to je sramota, sramota!»

In ona se jezi, stiska pesti in zabavlja na ves svet, jaz pa vem, da ji duša joka nad svojo lastno osamelostjo.

Smili se mi . . . Ali ni to strašno, imeti toliko želj in upov, ki se vsi samo rušijo in podirajo, nikdar ne izpolnjujejo?!

Nekaj pretresljivega so ti upi moje prijateljice, ki jih upa tako verno in vroče in ki so prazen nič, pene; ali ona živi v njih, njej so življenje, vse.

Zdaj je zaljubljena. In v koga? Njena ekstravagantnost nima nobenih mej.

Zadnjič je bila v gledišču. Ona strastno rada zahaja v gledišče. Dvakrat mora biti sicer brez večerje, a zato je enkrat v nebesih, t. j. — v prozi povedano — na zadnji galeriji. Igrali so »Devo Orleansko«. No, moja prijateljica ni imela nujnejšega opravka, nego na moč se zaljubiti v kraljevega prvega vazala.

»Imena ne vem, ali vsaj veš, oni zvesti kraljev privrženec.« —

No, jaz vem, da zgodovina ni njena moč . . .

Ali kaj, to je ravno nesreča!

Ona ne vidi igre, ona vidi kos življenja. Ona drevesa iz papirja zanjo res rasto in cveto, oni blisk in grom zanjo nista umetna, ona ne vidi igralcev na odru, ampak ljudi, resnične ljudi iz onih preteklih, pozabljenih časov.

In v kraljevega prvega pažeta se je zaljubila. V vsako njegovo kretnjo, v njegov glas, v značaj, v njega, pogumnega viteza izza časov Devo Orleanske.

Igralec! Hm, kaj ji je mar igralec! Ona ne misli na to, da je oni oklep le — maska, da so brada in lasje tuji, da so besede patos, ona veruje v viteza, v vojvodo z bleščečim železnim oklepom in pogumnim, ponosnim značajem.

Sanjariti za junake srednjega veka v našem modernem, naprednem času!

Ha, ha!

Z iskrečimi očmi slediti vsaki kretnji junaka na odru in pri tem pozabiti, da sedi na zadnjem galerijskem sedežu, in da je oni vitez glediščni igralec!

Ali moja prijateljica zna to.

Jaz je skoro ne razumem.

Ona živi dvojno življenje. Eno navadno in drugo skrito v duši, nevidno za profanske oči nas prozaistov.

Zunaj dež in mraz in burja. A njene sanjave oči zro v daljavo, kjer sije gorko italško solnce, kjer mili morski veter šumi v palmah.

V ljudski obednici sreblje lahko prežganko, a v duhu se v kakem tujem grand hotelu pri table d' hote imenitno zabava z kakim albionskim sinom ali živahnim, elegantnim Francozom.

Jaz jo zavidam za njeno divno lahkoživost.

Ta trenotek še čudovito živo opisuje noč na krovu elegantne jahte, ki bi imela seveda biti njena, v drugem hipu me nedolžno vpraša, ji li ne morem povedati, koliko dobi v zastavnici za brošo.

»Veš, te grde, sive skrbi zopet strašijo okrog menel! Toda nič ne de, nič, nič! Svet je lep, lep, in lepo je živeti!«

Himmelhochjauchzend, zu Tode betrübt, to je karakteristika moje prijateljice.

Vse silno, popolnoma, brez mej! In brez miru, vedno menjavanje, vedna izpremenljivost, in vendar vedna enoličnost.

Da, moja prijateljica ima čudne manije, a jaz jo skoro zavidam. Lepo je biti srečen — in četudi le v mislih!

A tega ne zna vsakdo.

Književne novosti

Medved Anton dr., Knezoškoflavantinski A. M. Slomšek. Izdala in založila »Družba sv. Mohorja« v Celovcu 1900.

Ta knjiga je v knjižnem daru »Družbe sv. Moh. za preteklo leto najtrajnejše vrednosti. Kot spominska knjiga ob stoletnici njegovega (Slomškovega) rojstva bo gotovo nekako zaključila podrobno pečanje z našim škofom, prepustivši ga sistematičnim spisom o slovenskem slovstvu, o slovenski šoli i. t. d. v 19. stoletju. Kot predmet za monografijo snov ne bo tako hitro več aktualna. Prav umestno je torej bilo, da je Moh. družba, ki jo je zibal tudi Slomšek, postavila njemu o pravem času literaren spomenik; slovensko občinstvo je dr. Medvedu hvaležno, da se je s tako vneto in ljubeznivo lotil posla ter, uporabivši pisane vire, razna ustna poročila in sadove svojih osebnih spominov, oskrbel celoten spis, ki na 191 stranh omenja pač vse, kar je vredno omeniti. Razen »Predgovora« je knjiga razdeljena v dva dela: 1.) »Slomškovovo življenje in pastirovanje«. Tu se opisuje Slomškova mladost, Slomšek dijak, bogoslovec, škof in njegova smrt. 2.) Slomškovke zasluge za slovenski narod. — K načrtu ni kaj pripomniti, le naslov »Slomškovovo življenje in pastirovanje« ni srečen, ker spada »pastirovanje« ali že v »življenje« ali pa — glede na uspehe — med »zasluge«. — Razvidno pa je, da knjiga ni prezrla nič važnega.

Pa kakor je tudi knjiga dobrodošla našemu občinstvu, vendar se bojim, da ne bo posebno zadovoljila niti prostaka niti olikanca, ki išče korenitega prispevka k slovstvu. Zakaj ne? Ne zaradi nedostatkov glede vsebine, pač pa zaradi načina podavanja. Ne bo se šlo v posebno zlo, če se ob slavnostni priliki besede nekoliko natezajo po škripcih ter se govori s povzdignjenim glasom, ali v tem spisu je toliko hvale, toliko le svetlih barv in sladčic, da postanemo kar okoreli nasproti preobilnemu užitku. Vse je »silovito«, vse gori z »žarečim plamenom«, preveč solz pretaka ljudstvo — nehistoričnih! Manj takega bi bilo več! Kaj naj pravimo n. pr. o stavku na strani 19.: »potem jo je pa (namr. pesem) z rajsko(!) sladkim veseljem . . . prepeval, ljubko in milo kakor slavček«, ali na str. 25.: »Bil je modrijan« (kot abiturient!!)? — Išče se povsod kaj epohalnega, kjer je bilo kaj uspešnega, dasi često samo ob sebi umljivega, n. pr. delovanje v spovednici, ki je omenjeno kar po večkrat v slični obliki (str. 47., 73.). — Pristopni smo tudi poeziji in poetičnemu besedilu — na nekaterih mestih se spis čita res lepo — ali vse bodi na pravem mestu, pri globokih, velikih pojavih.

Najmanj mi ugaja neki malodane vsiljiv poučen ton. Koliko nepotrebnih, mestoma kar banalnih misli in še več stavkov in besed se tu čita, zlasti v prvem delu! Naivni so stavki na str. 18.: »A nikjer ni čas toliko vreden kakor na latinskih šolah(!) Vsaka ura je za dijaka velik zaklad; ako jo zamudi, izgubi silno(!) veliko. Latinske šole so za mladeniče zelo važne!« itd. Na str. 20. se govori obširno o vrednosti »šolskega izpričevala«! Na str. 27. se poučimo kar na mah o bogoslovnih študijah: »Bogoslovni nauki niso lahki« — kdo trdi nasprotno?! Na str. 51. se piše o »neprecenljivem pomenu službe veroučitelja v latinskih šolah«, na str. 94. je kar odstavek o misijonih, na str. 109. o životopiscih, na str. 62. životopis protireformatorja Jurja Stobeja pl. Palmburga, ki je živel nekaj — stoletij pred Slomšekom in je bil tudi — škof! — Moralizovanje pa najdeš povsod!

Ali se po takem naj čudimo, da je zašel v spis kak stavek, ki zbujajo nas smehljaj? N. pr. na str. 40.: »Počitka bomo imeli dovolj v grobu, tukaj pa je čas marljivega dela.« No, no! Ali za vinotrčce važna opazka na str. 31.: »Bizelsko vino je takrat daleč slovelo, kakor bo črez nekoliko let brezdvomno zopet« — slovi že zdaj! — Kdor je imel kdaj kaj opraviti z gimnazijci, bo skeptično čital nebidigatreba stavek (str. 21.), da so, »lilijam jednaki presajeni na nevarni vrt mestnega življenja.« — S krilatim rekom: »Kdor svojih prednikov ne časti itd.,« ki ga najdemo prvokrat na 1. strani, se snidemo tudi še na strani 85. in 109.

Skladna z nagonom, natikati bralcu povečšalo, je tudi trditev (str. 86.): »Stari Latinci so . . . celo iz Gadisa potovali v Rim, da bi videli . . . Livija.« Plinij poroča v svojih pismih to le o enem Gaditanu (Gaditanum quemdam). Sem spada tudi trditev, da je Ahacljeva zbirka narodnih pesmi (str. 152.) »knjiga izvenredne slovstvene važnosti« — kot slab zgled — kali?

Pa dovolj!

Ali poreče kdo, da je knjiga namenjena priprostemu ljudstvu. Jaz pa pravim, da je ni hujše zmote nego mnenje, da ugaja prostaku tako govorjenje, pretirano hvaljenje ter stalno namigavanje z nauki, ki naj sledijo iz vsakega dogodka in pojava. Nasprotno! To preseda zlasti prostaku, ki išče dejstev, ne razmišljanj; poslušal bo rad tudi nauke, če se mu

podajejo z živo, ognjeno govorno besedo, v knjigi mu jih je kmalu dovolj! Zadnja opazka velja sploh za nekatere izmed spisov, namenjenih prostemu ljudstvu; nikar ne poučujte preveč z medlo besedo, naj ne gleda pri vsakem izdelku nauk skozi vse špranje; tak pouk ne doseže ničesar, temuč vzbuja le malomarnost. Kakor si pokvarimo želodec, če uživamo začimbe ali le enostranski živež, ki naj krepi kako posebno stran našega telesa, tako se godi pri duševni hrani . . . Tako zaničevati pa svojega ljudstva tudi ne smemo, da ga smatramo le moralnih naukov potrebnega! Dajajte mu krepke, seveda nepokvarjene hrane, vse drugo prepustite njegovemu želodcu; ta bo kot najfinjši sok potegnil iz nje tudi — nauk! — Zatrjujem še, da ne govorim tu le akademično, ampak po dejstvih.

Tudi glede oblike bi se dalo knjigi marsikaj očitati, dasi je pisava gladka, tuintam vzorna. Krivo je i tu napačno potezanje za popularnim izrazom. — Otresimo se vsaj enkrat onega sužniškega nemškega onikanja nasproti višjim osebam, ki se tako grdo poda našemu jeziku; ali če se že to ne mara, naj se rabi množina dosledno. Naša knjiga se v tem oziru ne ravna po nobenem načelu. Stran 10: »oče Marko so . . . vedeli«, stran 15: »nočejo slišati«, »odločili so ga«, tako tudi stran 4., 87. i. dr.; ali stran 22.: oče »je upal«, »mislil«, stran 23.: »se je oženil«. Zakaj se materi večkrat prisoja ednina? Stran 17.: »mami je dala«, 22.: »mami je živela«, 15. pa: »drugih misli so bili pobožna mami!« Jako čudno na strani 87.: »Oče ga niso (!) kaj ljubili, le mami ga je (!) bila . . . skrivaj potisnila v šole« — oboje v istem stavku! — »Najboljši članki so bili od Slomškega« (str. 55.) tudi ne pišemo več.

Ali se sme v spisu, ki je očitvidno prikrojen za prosto ljudstvo, brez pojasa govoriti o Pegazu (101.), Parnasu (102.) i. dr.?

Da sklenemo: škoda, škoda je, da pri knjigi, spisani z velikim navdušenjem, živim ognjem in odprtim srcem, kvarijo navedene zunanosti užitek zlatega jedra. Knjiga naj bi bila za dobro tretjino krajša, skrajšana za vse dozdevno lepotečje — in imeli bi nekaljeno veselje ž njo olikanci in širše ljudstvo. Preveč dobre volje je v kvar! — V drugem oziru pa se ne smemo in ne moremo dotakniti priznane spretnosti in temeljitosti g. pisatelja.

Dr. J. Tomišek.

Glasba

Novi akordi. 2. zvezek. September. — Tega glasbenega dvomesečnika, katerega izdajanje smo z zanimanjem pozdravili, je izšla 2. številka. Podaja 3 klavirske točke, 1 skladbo za orgle ali harmonij, 2 solova napeva, 2 mešana zbora, po 1 skladbo za mešani in ženski zbor. Zopet torej lepa izbira za vsakogar, ki se bavi z glasbo. Nadrobno oceno glasbene vrednosti si pridržujemo za takrat, ko bo na razpolago cel letnik, ker poda le letnik v celoti pregled o stopnji, ki jo je dosegel zbornik v korist domače glasbene produkcije. Le na kratko naznačimo tu vsebino podanega materiala, hotoč povzbuditi zanimanje in pozornost za hvalevredno glasbeno izdajo »Novih akordov« tako med proizvajajočimi glasbeniki kakor med uživajočimi ljubitelji glasbe. Pianistom nudi

Anton Lajovic v »Sanjarijah« mladostno skladbo lepega vznosa, stremečo po poluglasnem strastnem efektu, Risto Savin melodijozno lahko »etudo«, Viktor Parma pa »mandolino«, v plesnem ritmu se zibajočo točko iz dobro znane svoje dramatične romane »Stara pesem«. Z orgelsko skladbo »fuga« ustreza dobro akreditirani cerkveni skladatelj Danilo Fajgelj. Ženskim zborom podaja Fran Ferjačič nežno občuteno nagrobnico »Pokojnici v slovo«, z uglasbenjem gorko občutenega besedila S. Jenkovega »Vabila« pa tekmujeta Jos. Procházka in dr. Gojmir Krek, prvi s skladbo za moški, drugi s skladbo za mešan zbor. Značilno se razlikujeta skladbi v barvah; temneje in bolj sanjavo, prikladneje torej besedilu, barva ozadje Procházka, s svetlimi črtami si ga riše Krek. Za mešan zbor je tudi skladba dr. Gustava Ipavca na besede narodne o »Tičku«. V nekaljeno veselje bosta našim pevcem solonapeva dr. Benjamina Ipavca »Če na poljane rosa pade«, skladba ljubeznivega značaja, polna finih, pristrčno občutenih akcentov, in pa dr. Gojmira Kreka »Jaz nimam več palm«, skladba bleščečega zanosa, ki jo diči v nepresiljeni verbi bohotno se vzpenja-joči koncept plemenite muzikalnosti.

Dr. Vladimir Foerster.

Janko Žirovnik, »Narodne pesmi«. II. del. 1901. Založil O. Fischer v Ljubljani. Cena 1 K, po pošti 10 h več. —

Kako velevažna je harmonizacija narodnih pesmi za povzdigo glasbe, to jasno pričajo Žirovnikove »Narodne pesmi« za mešan zbor. Koliko pevskih društev se je ustanovilo od tistega časa, odkar so začele izhajati te priprosto, blagoglasno in pravilno harmonizovane pesmi, ki ne poznajo onih kričečih, narodni pesmi sovražnih disonanc, ne težkih, zamotanih akordov, kakršne dandanes pišejo nekateri glasbeniki.

Harmonizovana narodna pesem ohrani v tej novi obleki svoj stari in pristni značaj. Izkušeni pevovodje so mi pripovedovali, da so se njih pevci zanimali naprej za Žirovnikove in Hubadove pesmi. Šele dolgo potem so lahko pričeli s petjem umetne pesmi. — To, kar človek pozna, mu najprej podaj v lepši, lahkoumljivi obliki, potem se šele lahko prebavljajo težje stvari.

Zato so Žirovnikovi zbori vse hvale vredni, ker kažejo poleg vseh drugih lepot manj izobraženim pevcem pot do višje glasbene naobrazbe. Sploh so pesmi v tej zbirki pravi biseri slovenske narodne pesmi. Saj te pesmi pojo povsod, kjer se glasi naša narodna govorica.

V And. Jamarjevi pesmi »Nezvesta«, ki se tudi nahaja v tej zbirki, naj bi se menjavala $\frac{3}{4}$ in $\frac{4}{4}$ takt.

V pesmi »Tri deklice« bi bolje kazalo, če bi se ohranila v vseh taktih ritmika prvega takta. — »Večernica« ni naša narodna pesem, dasi se je pri nas že popolnoma udomačila in priljubila. To pesem imata Proschko in Pammer v nemški zbirki »Liederquelle«, str. 34. kot »Abendglöcklein« (Volkswiese 1849) »Nach einem Volksliede von Karl Kummerel 1847.« Nahajamo jo tudi v »Weinwurm« z nekoliko drugačnim tekstom in v raznih drugih nemških pesmaricah. Po tej pesmi je priredil Slomšek slovenski tekst. V »Šoli veseli lepega petja za pridno šolsko mladino«, ki jo je izdal Slomšek l. 1853. v Celovcu, je za »Večernico« troje napevov. Eden je vzet iz Ahaclja, drugi in tretji sta A. Bichlerjeva, a tega napeva ni. Kako je prišla ta melodija k nam — ne vem. —

R. Vrbl.

Med revijami

»Nouvelle Revue«. Sienkiewiczjev sloveči roman »Quo vadis?« je v francoščini prirejen za gledišče (dramatizoval Emil Moreau) in se je pred kratkim uprizoril na pariškem odru Porte-Saint-Martin. Kritik Lintilhac piše pri tej priliki v »Nouvelle Revue« tudi o povesti sami nekaj besed. V nasprotju s splošno navdušenostjo pravi Lintilhac, da se mu uspeh romana »Quo vadis?« ne zdi v pravem razmerju z njegovo resnično vrednostjo. Kritik je sicer povest z veseljem čital in rad pripozna spretnost, s katero je pisatelj »predelal« znane spise te vrste, kakor so n. pr. »Fabiola«, »Poslednji dnevi mesta Pompeji«, »Antikrist« in drugi. »Ragoût« se mu zdi dobro začinjen, vendar se »sauce« nekoliko vleče. Ne more pa si Lintilhac razlagati občudovanja, katerega je deležen ta plod na pretežke starinoslovske učenosti; pravi, da dobro vidi v pisateljevo delavnico in da si lahko predočuje, kako se je izgotavljala ta starinska mozaika; z najboljšo voljo ne more zaslediti tolikanj povečevanih prizorov v pestrih in živahnih bojah, ki napravljajo neki naravnost žive obraze iz te mozaike. Lintilhac se vpraša, če ni morda vse to navdušenje v starem in v novem svetu in posebej na Francoskem znak, da je nekdanji dobri okus nekoliko padel. Morda je zrastle to povečevanje tudi na rodovitnih tleh gizdave šopirnosti, ki je vsa srečna in vnetja ter si domišlja, da jo je roman »Quo vadis?« hitro vpeljal v tajnosti starodavnega duha in življenja, v tajnosti, katere v težavnih preiskavah skušata razkrivati učenjaka Teodor Mommsen in Gaston Boissier? — Na odru je imel »Quo vadis?« lep uspeh, toda manj hrupen in bolj v razmerju s svojo ceno. Za polovico tega uspeha pa se je zahvaliti deloma spretni dramatizaciji in lepi glasbi, ki spremlja ganljive in veličastne prizore, deloma, in ne najmanj, sijajni uprizoritvi in vseskozi dobremu igranju.

Fr. Svetič.

Naše obnebjje

Astronomski koledar za oktober. Merkur je v prvi polovici meseca v jako neugodnih razmerah večernica. — Venera sveti kot večernica na jugozapadnem nebu po solnčnem zahodu. — Mars stoji v večernem mraku blizu jugozapadnega obzorja; zapada 1. pred 7 $\frac{1}{4}$ zvečer, 31. dne pa že ob 6 $\frac{1}{4}$ zvečer. — Jupiter stoji na večernem nebu na jugozahodni strani; zapada v začetku meseca po 9 $\frac{3}{4}$ zvečer, konec meseca pa po 8ih zvečer. — Saturn stoji na jugozapadnem nebu; zapada začetkom meseca ob 10 $\frac{1}{4}$ zvečer, na koncu pa pred 8 $\frac{1}{2}$ zvečer.

Splošni pregled

Anton Dvořák, največji komponist sedanjosti, je praznoval minulega meseca šestdesetletnico svojega rojstva. Ker je zdrav in čil na telesu in duhu, nadeja se Slovanstvo, nadeja se svet, da poteče izpod umetnikovega peresa še marsikaka velika skladba.

Alojzij Jirásek, znameniti češki romanopisec, je praznoval m. avgusta 50letnico svojega rojstva in 30letnico svojega literarnega dela. Kar je Poljakom Sienkiewicz, to je Čehom Jirásek. Burna in slavna češka zgodovina je tista zakladnica, kjer zajemlje Jirásek snovi svojim povestim. Število njegovih klasičnih zgodovinskih povesti, v katerih kaže svojemu narodu junake preteklih dni in v katerih riše z dramatično živahnostjo borbe češkega duha za dom in svobodo, je ogromno in obsega celo knjižnico. Najlepše so povesti iz husitske dobe. Češki narod ljubi Jirásko, ker vidi v njegovih romanih samega sebe. Ti romani imajo plemenito tendenco, povzdigati narod k idealom, ga bodriti v težavni sedanjosti in mu kazati v plastičnih podobah vzore poguma, požrtvovalnosti in značajnosti.

Tudi mi Slovenci in Jugoslovani sploh imamo nemalo zanimivih trenutkov v svoji preteklosti. Jurčič, Vošnjak, dr. Tavčar, dr. Detela, Krsnik, Koder in nekateri drugi so nam pokazali, da se nahajajo tudi v naši zgodovini hvaležne snovi novelistnim spisom. Ali ne bi bilo dobro, ko bi se naši novelisti češče pečali z našimi historičnimi dogodki? Razni romanopisci so dokazali, da se dajo tudi zgodovinske snovi umetniško obdelati. A v naši književnosti bi bile take krepke slike iz naše preteklosti gotovo velikega narodno-pedagoškega pomena.

Kronologiji slovenskih prevodov iz ruščine. Doslej se je mislilo, da je Puškina prvi prevajal Rodoljub Ledinski; v »Novicah« l. 1855. imamo njegov prevod »Misli in želja« (Glaser, III. 245. Ruska antologija 452). Temu pa ni tako; zakaj že v Miklošičevem »Slovenskem berilu za peti gimnazijalni razred« iz l. 1853. nahajamo na str. 59. prevod »Ribar in riba. Po A. S. Puškinu«. Ta pesem je zdaj trikrat poslovenjena; Koseski jo je preložil v dobi 1852—1860 in Aškerc v »Slov. večernicah« 1890 (Ruska Antologija 64). Prevod v Miklošičevem berilu je pač delo Miklošiča samega; jezik namreč kaže štajersko narečje, prim. *henja* = *neha*, *pozitice*, *dveri*, *zdere* se na *njega* = *zadere* se; *nědeš* (na Štaj. tudi *nědeš*) = *ne ideš*, *bota dóbiła* = *bosta dobila*, *táko*, *záčne*, *vísok(o)* i. t. d. Prevod je neprimerno boljši od prevoda Koseskega. Miklošič se je v svoji mladosti klanjal tudi muzi; zato se ni čuditi, da je pozneje prevajal pesnike, če je bilo treba. V istem berilu je poleg drugih prevodov iz poljščine tudi pesem »Lipa. Po J. Kohanovskem poslovenil Fr. Miklošič«.

Po podatkih Ruske antologije (str. 452.) bi mislili, da je Miklošičev prevod tretji v vrsti prevodov iz ruskih pesnikov; prvi je Ledinskega prevod iz M. Delarjuja »Vdova siroti«, Novice maja meseca l. 1846., drugi l. 1852. »Prokletje« barona Rozena; a pri tem se je prezrla Koseskega prestava Deržavinove »Ode Bog«, ki jo čitamo že v Novicah 1846. meseca novembra in v Macunovem »Cvetju jugoslavjanskem« I. (na strani 45.) iz leta 1850.; zato je imeti Miklošičev prevod za četrtega.

Pa tudi to ni res, da bi po letu 1855. prelagal iz ruščine šele Vesel z l. 1865. in sicer spet iz Puškina. V šestem desetletju se je obenem s Puškinom že tudi prevajal I. A. Krylov.

Bleiweisovo »Slovensko berilo za četrti gimnazijalni razred« l. 1855. ima na str. 98. basen »Rak, labud in ščuka. Po Krilovu«, Miklošičevo »Slovensko berilo za sedmi gimnazijalni razred« l. 1858. pa na str. 19. basen »Osel in slavec. Po I. A. Krilovu«; ta zadnji prevod utegne biti tudi Miklošičev (prim. kokot = petelin; *ně boš* = *ne bóš*; pričakovali bi seve »slaviča« namesto »slavca«). Isto basen je poslovenil tudi dekan Vesel (Antologija, str. 11.), a povse drugače.

Krilova je čital menda tudi Levstik in sicer pred l. 1854. Tega leta je v »Pesmih« natisnil svojo Ježo na Parnas, ki ima isti motiv kakor Krilovljeva basen Parnas (Antologija, str. 13.). V Krilovu dobi neki »posvetnjak« namesto pregnanih bogov in muz goro Parnas v svojo last in žene »na goro past vso čedo oslov«, ki so začeli »krepko« peti, ker jim je šlo »za slavo«; kdo bi v tem ne videl Levstikovega Oslovskega (Koseskega), ki je s palico svojega osla priganjal na Parnas, da bi »prve hvale kadilo dobil«. Iz Dmitrijeva, pisca bajk in basni, je neimenovanec v Novicah l. 1860., 392 poslovenil »Trije levi«.

V istih berilih šestega desetletja 19. veka imamo tudi prevode ruskih narodnih pesmi; v Bleiweisovem berilu za tretji razred l. 1854., št. 25., je »Jetnik. Ruska narodna« (prvič v Novicah 1853), za četrti razred l. 1855., št. 8., »Domotožnost. Narodna maloruska«, št. 42. pa »Tri golobice. Po rusinski narodni pesmi. Poslovenil M. Cigale«, ki je bila natisnjena že v Novicah 1850. — V Janežičevih Cvetnikih prevladuje češčina; v prvem Cvetniku l. 1861. je berilo 91. »Sreča. Ukrajinska narodna, poslovenil Fr. Celestin«, v Cvetniku slovenske slovesnosti l. 1868. pa »Slovo o polku Igorovč«, ki ga je Pleteršnik poslovenil v izvestju celjske gimnazije l. 1865.

Izmed ruskih prozaistov je bil menda prvi prevajan sloveči zgodovinar Karamzin. Že v Bleiweisovem berilu za drugi razred l. 1852. imamo sestavek 21. »Piščalka. Po ruskem iz Karamzina spisal Podgorski« (— Svetec), pesniški uporabljen spomin iz mladih dni, v Miklošičevem berilu za peti razred l. 1853., str. 154., je »Cena zgodovine domače. Po N. Karamzinu« in na strani 159. »Veliki Knez Svetopolk. Po N. Karamzinu« (pred tem sestavkom je Navratil popisal življenje Deržavinovo), v berilu za šesti razred l. 1854. pa na strani 122. »Jaroslav. Po N. Karamzinu.« Miklošič je pač tudi Karamzina za svoja berila predstavljal sam.

Bleiweis se je v svojih šolskih knjigah nagibal na srbsko-hrvaško, potem na češko stran, Janežič odločno na češko, potem šele na srbsko-hrvaško, Miklošič je izhajal od poljščine in ruščine, a je ostal v ravnotežju.

Dr. Fr. Ilešič.

»Knez Semberijski.« Majeva številka »Ljubljanskega Zvona« je prinesla Gortanovega in Rocolskega prevod zgodovinskega prizora »Knez Semberijski« naslovljenega, ki ga je srbski spisal Branislav Nušić. Hvaležni smo gospodoma prelagateljema in uredništvu Zvonovemu, da so objavili ta ginljivi prizor, ki bi bil ostal veliki večini slovenskega razumništva brez slovenskega prevoda neznan. In vendar zaslužujeta vsčbina in tudi pesniški izdelek, da se Slovenci ž njima seznanijo. Potrebno pa se mi zdi, da nekatere, Slovincem absolutno neznanе besede iztolmačim in druge krivo iztolmačene popravim.

Koj v začetku je bilo treba omeniti, da beseda »kmet« ne rabi Srbom v onem pomenu kakor nam Slovincem. Oni kmetje, ki so se zbrali okoli kneza Iva Kneževića, niso obični »seljaki«, nego so to, kar so naši »župani«. Dokaz temu besede prvega kmeta na strani 332. vrsta, 18. od zgoraj: »To je od mene in mojega sela; zbral sem, da plačam harač itd.«, potem besede drugega kmeta, nekoliko niže: »Na ti štiri rušpije iz mojega sela«, ter besede tretjega kmeta: »Iti hočem v selo ter zbrati še, kar se da in kolikor se da«. Tudi »knez« ne rabi na našem mestu v onem zmislu, kakor to besedo mi navadno umevamo, ker v srbsčini pomenja »knez« včasih pravega »kneza« ali pa tudi »grofa«, in včasih tudi samo »selskega poglavarja«. Da je nahija naše »okrožje«, tudi ni

vsakemu Slovencu znano. — Na str. 328. čitamo v 6. vrsti: »Večina njih je oblečena s čohasto (irhasto) bosansko obleko«. Prevoditelja očitvidno nista vedela pomena besedi »čoha«, ki nikdar drugega ne pomenja kot »sukno«. Irhovina je blago iz kozlovskega usnja (stvsn. irch, lat. hircus.), v tako blago se pa Bosanci ne oblačijo. Kako kriv je izraz »irhaste«, kaže opazka na str. 330., vrsta 3. od zgoraj, da je knez oblečen v modre irhaste hlače; čohaste t. j. suknene hlače modre barve so pač zelo priljubljene, irhaste hlače pa se ne barvajo modro. »Saruk« je ona ruta, ki se zavija okoli glave; zato jo je imenoval Cigale dosti prilično »svitek«. Imenuje se tudi čalma (turban). »Jemenije« pa so široke papuče iz rdečega zafijanskega usnja. Na str. 329. v prvi vrsti bi bilo bolje rečeno »prejak, presilen« nam. »premožen«, ker ta poslednja beseda nima komparativnega pomena v slovenščini.¹⁾

Na strani 330., v 16. vrsti od zgoraj, se omenja »džečerma« in na str. 336. pod črto se razlaga ta beseda, ki se pravilno piše »dječerma« ali »gječerma«. — Na isti strani v 16. vrsti o. zg. odhaja Boja, da prižge lesteneč pred ikono. Ikona je sv. podoba, pred katero gori »kandilo«. To je navadna viseča lampa, kakršne vidimo tudi v naših cerkvah pred sv. podobami, ne pa lesteneč, ki pomenja to, kar nemški »Luster, Kronleuchter«. Na isti strani sta dva tiskarska pogreška, ki lahko motita, namreč v 12. vrsti »iaostane« mesto »izostane« in v 22. vrsti »Peca in Klubca« mesto »Peca (Peter) iz Klubca«. 3. vrsta od spodaj: »kraj mojih konakov« t. j. »mojih dvorov«. — Str. 331. »rušpija« je benečanski zlat(ital. ruspo, ruspone). — Str. 332. »zurla« ali »zurna«, kakor je zabeleženo v Vukovem slovarju, je piščal turške glasbe. — Na isti strani je »biljeg« prevedeno v opazki »svatbeno darilo«. To je darilo, katero dobi izprošena nevesta od svojega bodočega tasta. »Hči mi je prinesla biljeg iz doma Mrvišića«, torej pomenja: »Hči je prinesla darilo, katero ji je tast Mrvišić poklonil«. Od tega darila se žena nerada loči. »Musafir« pomenja »gost«. Str. 333., vrsta 5. od sp. »Ako je Kulina«, Slovenec teh besed ne more razumeti. Trebalo bi reči: »Če zahteva Kulin«. — Prava spaka je na str. 334. v 6. v. od zgoraj, kjer je zapisano, da nosi pandur Kulinov goreč ogelj z burklami. Jaz sicer ne vem, kaj stoji v originalu, a zdi se mi, da bode tam stalo zapisano »maša«. To so nekake klešče, s katerimi se prihvača oglje in ki jih nosijo ljudje za pasom, nikakor pa ne burkle, s katerimi se pristavljajo lonci v peč. Tudi nimajo burkle take oblike, da bi bilo moči z njimi stisniti oglje in ga nositi okoli. — »Zarf« ni mala srebrna tasa, nego po besedah Vukovih »kao mala čašica od srebra ili od mjedi, a u nekoga može biti i od zlata, u koju se meću fildžani, kad se kafa pije«. Še najbolj podoben je zarf onim čašicam, v katere se devajo v mehko kuhana jajca, predno se načno in izpijo. — »Silaj« ali »silah« je usnjen pas, za katerega se vtikajo handžari in pištole. — »Krstno ime« je podoba onega svetnika, na čigar god se je dotična hiša v davnnini pokrstila.

R. Perušek.

¹⁾ Na isti strani je čisto neumevna opazka: »laf = turška beseda, znači razgovor, zabavo; laf jesti = fraza«. Pisca sta menda hotela reči: turška beseda »laf« pomenja »razgovor« in »laf jesti« je fraza, ki pomenja »zabavati ali razgovarjati se s kom«.

